»AURA SFINȚILOR«

SAU SECRETUL »EFECTULUI KIRLIAN«

Emisiunile bioluminiscente sub lupa cercetătorilor

Atît în stare fiziologică, cît și în stări fiziopatologice, organismele vii sînt sediul unor emisiuni electromagnetice în domenii spectrale foarte diferite: radiofrecvență, infraroșu (IR), vizibil, ultraviolet (UV), gama. Radiația în spectrul vizibil are, în mod normal, valori foarte scăzute — în jurul a 150-250 fotoni/sec/cmp. Cea mai cunoscută dintre aceste radiații este IR, pe care o percepem sub forma căldurii animale.

Percepția radiației vizibile emise de către organismul viu se poate face, în mod obișnuit, prin mijlocirea unor tehnici artificiale. Astfel, Kilner, încă din 1912, realizează un dispozitiv optic pe bază de dicianină, cu care poate fi percepută și privită radiația din spectrul vizibil emisă de către subiecții umani atît în stare normală cît și în stare de boală. Dr. Caymaz Gültekin comunică, în 1979, o metodă simplă pentru înregistrarea, pe film fotografic color, a emisiunii din spectrul vizibil a pacienților. Aceeași percepție a acestei emisiuni poate fi făcută, vizual, de către subiecții care au o sensibilitate retiniană deplasată către zona UV a spectrului vizibil, sau, prin metode speciale de antrenament, chiar de către persoane nedotate în acest sens.

Prin metoda electronografică de investigare a organismelor vii s-a demonstrat că emisiunea bioluminiscentă din spectrul vizibil are o dominantă în zona albastră a spectrului de emisiune, înregistrată spre extremitatea cranială a corpului, și o dominantă în roșu, către extremitatea caudală a organismului.

La unele persoane, emisiunea bioluminiscentă din zona cranială a organismului este foarte puternică, astfel încît, în anumite condiții, ea poate fi observată cu ochiul liber, chiar în circumstanța unei iluminări de zi. Această emisiune a fost denumită „aură" și apare, în special, la subiecți aflați într-o stare de tensiune afectivă sau de extaz. (De unde și „aura" așazișilor „sfinți"!).

Investigații științifice laborioase privind natura fenomenului de emisiune bioluminiscentă au loc în foarte multe laboratoare din întreaga lume. Astfel, în URSS, a fost creat, în cadrul Institutului de radiometrie și electronică din Moscova, un laborator special de investigații a întregii palete de radiații emise de către organismele vii, laborator în cadrul căruia s-au investigat și o serie de obiecți dotați cu facultăți psihotronice. Cazul cel mai cunoscut este cel al Ninei Kulaghina, ale cărei însușiri psihokinetice au provocat efectuarea unor investigații complexe. Dintre aceste însușiri, un deosebit interes științific a stîrnit capacitatea de a devia o rază laser.

O metodă devenită cvasiuzuală de investigare a emisiunilor

→

electrobioluminiscente este oferită de tehnicile electrografice — cunoscute marelui public sub denumirea de „fotografie Kirlian" — constituite ca proceduri de obținere a unor imagini ale organismelor vii, ca și ale structurilor abiotice, prin intermediul curentului electric de înaltă tensiune și înaltă frecvență.

În fapt, efectul electrografic „descoperit" de către soții Semion și Valentina Kirlian, în anul 1939, constituie o „redescoperire".

Autorii lui n-au avut cunoștință de capacitatea plăcilor fotografice de a fi sensibilizate de către un impuls electric de IT și IF, atestată cu decenii înainte. Încă din 1896, doctorul Jodko Narkiewicz, polonez de origine, care lucra, la Parris, în laboratorul celebrului dr. Baraduc, descoperea acest fenomen pe care, cu 43 de ani mai tîrziu, aveau să-l pună în evidență și soții Kirlian. Narkiewicz publică primele imagini ale interacțiunii la distanță dintre doi subiecți umani aflați în raporturi de simpatie, comparativ cu alți doi aflați în raporturi de antipatie, în săptămînalul „Kraj", sub titlul „Fotografia în serviciul psihologiei". Pe imaginile electrografice apar, în primul caz, efluvii luminiscente ce sugerează un contact între vîrfurile degetelor aflate la o distanță de cîțiva zeci de mm, în timp ce, în al doilea caz, efluviile imprimă o structură luminiscentă ce separă vîrfurile degetelor celor doi subiecți. Procedura folosită de Narkiewicz fusese denumită, încă din 1889, „electrografie", de către cehul Barthélemy Navratil, care își publicase cercetările în acest domeniu în „Jurnalul pentru cercetări matematice și fizice", sub titlul „Noi generări de figuri electrice". În aceeași ordine de idei este de menționat faptul că primele investigații în această direcție demaraseră încă din 1777, prin cercetările lui Lichtenberg, care realizase impresiuni electrografice ale unui substrat fotosensibil, cunoscute pînă azi sub numele de „figuri Lichtenberg."

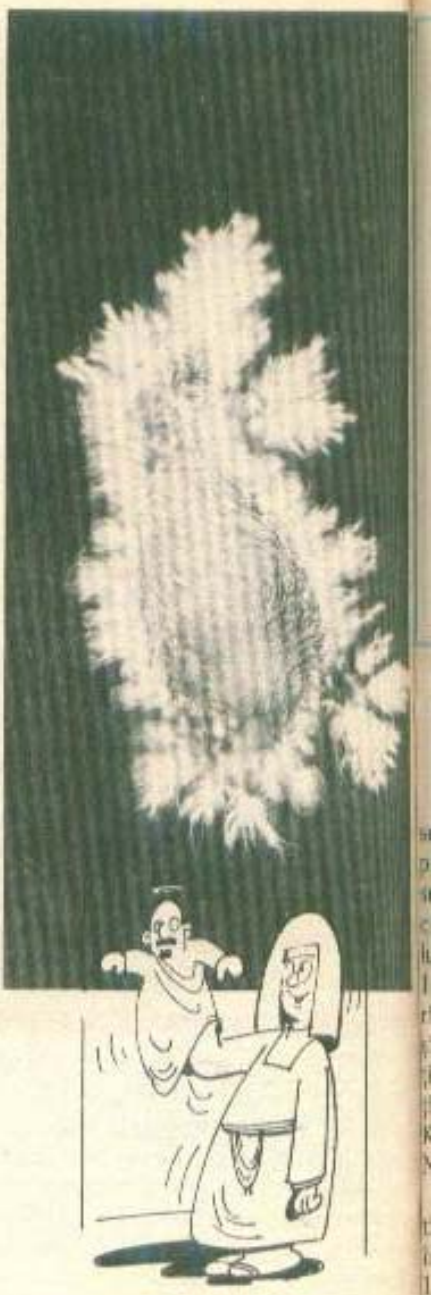

Electronografia unui șoarece normal și, alături, electronografia aceluiași, după îmbolnăvirea sa cu ascită Erlich: o demonstrație „pe viu" a unora din principiile de care ne ocupăm în aceste pagini

Inițial, fenomenul electrografic descoperit de Kirlian (descoperire făcută pe cînd lucra la repararea unor aparate medicale ce generau curenți de faradizare) a fost cunoscut doar de un cerc restrîns de persoane. Un ziarist moscovit, uimit de caracterul cu totul insolit al fenomenului, i-a făcut o largă publicitate. Ulterior, însă, rezultatele cercetărilor soților Kirlian au fost supuse unui regim de strict secret. Ele aveau să se dezvolte în cadrul Universității de stat kazahe, datorită doctorilor Adamenko și Iniușin. Un prim raport oficial asupra lucrărilor soților Kirlian se produce abia în 1958. În Occident, lucrările acestora sînt citate public începînd cu anul 1962 (dar fără a se cunoaște prea multe detalii asupra lor). Interesul este resuscitat odată cu apariția, în 1970, a unei cărți, semnate de savanții Ostrander și Shroeder, despre cercetările psihotronice ce se efectuează în URSS. Este interesant de menționat și faptul că, încă de la 19 septembrie 1959, Divizia de tehnologii externe a Comandamentului forțelor aeriene ale S.U.A. intrase deja în posesia unei copii a raportului tehnic al soților Kirlian. La 29 ianuarie 1963, un număr de 81 cópii ale acestui document sînt transmi-

Un desenator din R.F.G. a imaginat această „aură a păcii" — cea mai nobilă, susține el, din cîte i-ar putea împodobi pe oamenii acestui veac

se unor agenții militare și corporații potențial interesate de subiect, cu mențiunea „secret". Secretul asupra „efectului Kirlian" este ridicat abia la 12 ianuarie 1973, odată cu apariția cărții lui Stanley Krippner și Daniel Rubin, „Galaxiile vieții". Prima Conferință internațională asupra „fenomenului Kirlian" a fost organizată la New York în anul 1973.

La noi în țară, primele investigații privind fenomenul încep în luna februarie a anului 1975. Faptul că nu se cunoșteau schemele aparaturii electrografice de tip Kirlian, ci numai date generale și o singură fotografie — care, devenită celebră, sublinia caracterul insolit al fenomenului, cunoscut sub denumirea de „fantoma frunzei" — a dus la imaginarea și construirea unei aparaturi de o concepție originală, cu calități care au făcut ca imaginile obținute să permită o investigare mai profundă a structurilor vii, grație unei penetrabilități sporite oferită de impulsul administrat. Metoda românească a fost denumită „electronografie".

Dar în ce constă, în fapt, metoda obținerii de imagini electrografice? Utilizînd generatoare de impulsuri electrice de înaltă tensiune și înaltă frecvență, cu caracteristici funcționale diferite, tehnicile electrografice induc într-o anumită cadență, în proba examinată, impulsuri cu parametri specifici — în cadrul unor așa-numite „plaje de frecvențe" — în care componentele fundamentale, împreună cu armonicele lor, determină un răspuns rezonant din partea organismului investigat.

Acest răspuns este evocat sub forma unor descărcări bioluminiscente, care sensibilizează suportul fotosensibil pe care este depusă proba, realizînd imaginea amprentei electrografice. Răspunsul este determinat de o serie întreagă de factori, printre care încărcătura electrică, dispoziția sarcinilor electrice la suprafața și în profunzimea probei, conductibilitatea electrică, omogenitatea, rezistivitatea electrică etc.

În timpul producerii răspunsului evocat electrografic apar radiații în domeniul vizibil, UV și X, care realizează nivele de intensitate capabile să sensibilizeze filmele röentgen. Caracteristicile impulsului administrat constituie unul din parametrii importanți ai formării imaginii electrografice (amplitudinea sa, durata frontului și a semiamplitudinii, forma impulsului, frecvența, intensitatea, rata repetiției sale).

Tendința principală de explicare a efectului electrografic, la majoritatea autorilor, este de a considera fenomenul și mecanismul formării imaginilor printr-un efect de tip Corona. Explicațiile pleacă de la teoria ionizării gazelor, datorită unei emisiuni reci de electroni, generată de către impulsul de înaltă frecvență și tensiune aplicat. În aceste condiții, specimenul de probă examinat emite efluvii luminiscente distribuite periferic față de bordura sa anatomică, efluvii care constituie „aura" sa. Concomitent, pe suprafața de contact a obiectului examinat cu substratul fotosensibil se produc amprente, într-o distribuție care reflectă, la nivelul acestei interfețe, carracteristicile electromorfe ale structurilor sale interne. Acest ultim aspect este valabil, în special, pentru electronografie, care permite ca, în timpul investigației organismelor vii, să se evidențieze procese patologice interne, avînd atît un caracter funcțional cît și (sau) morfologic. Spre deosebire de metoda românească a electronografiei, procedurile Kirlian reflectă într-o mai mică măsură și doar parțial — la nivelul interfeței cu filmul fotosensibil — caracteristicile structurilor interne ale probei examinate. De asemenea, suprafața potențial investigabilă printr-o singură intervenție este mult mai mică în electrografia Kirlian.

Dr. EUGEN CELAN

Tarzan la scara 1/1

Poveşti ca acelea despre Tarzan, sau despre Mowgli, neuitatul personaj din „Cărţile junglei" de R. Kipling, nu sînt doar pure fantezii. În lume s-au semnalat destule cazuri de copii care, găsiţi sau răpiţi de animale sălbatice, „adoptaţi" de acestea, au adoptat, la rîndu-le, comportamentul noilor „părinţi", sălbăticindu-se, recăzînd într-o condiţie subumană. Iată cîteva cazuri.

În curtea unei clădiri din oraşul Medan, localitate din insula Sumatra (Indonezia), o tînără mamă îşi scoate într-un landou fetiţa născută cu numai o săptămînă în urmă. La cîteva sute de metri de curte începe înfricoşătoarea junglă tropicală. Mama intră în casă, lăsîndu-şi copila singură doar pentru cîteva minute. Prin geamul odăii zăreşte, deodată, un urangutan-femelă care se apropie de cărucior, ia copila în braţe şi dispare cu ea în întunecimea pădurii. Femeia alertează autorităţile şi de îndată se organizează o expediţie pentru găsirea fetiţei răpite. Investigaţiile durează luni la rînd, fără să se obţină nici cel mai mic indiciu despre soarta copilului. Dar fiindcă nu este primul caz de acest fel, poliţia se străduieşte să o liniştească pe nefericita mamă, asigurînd-o că fiara a procedat în acest fel din simplă afecţiune maternă. Probabil, aveau să susţină în continuare reprezentanţii poliţiei, este vorba de o femelă de urangutan care, rămasă fără puiul ei, a căutat printre oameni, mînată de instinct, o vietate asemănătoare. Ceea ce avea să se adevereasă doi ani mai tîrziu, cînd părinţii copilului răpit sînt anunţaţi de nişte ţărani din împrejurimi că un urangutan a fost văzut la marginea junglei, ţinînd în braţe un pui de om. De data aceasta, poliţia izbuteşte să încercuiască animalul şi, după rănirea lui cu un glonte somnifer, să-i smulgă din braţe fetiţa răpită.

Copila a fost internată la spitalul din Medan, unde medicul Mala Musigi s-a ocupat de recuperarea ei. Perfect normală şi sănătoasă, dar puţin sălbăticită, fetiţa a fost redată părinţilor ei după o lună de observaţii şi tratamente de specialitate. Dacă nu ar fi fost recuperată la timp, crede doctorul Musigi, ar fi devenit o veritabilă „domnişoară Tarzan".

Micul om-lup din Hesa: „Viaţa în pădure a fost mult mai frumoasă!"

Cu decenii în urmă, într-o regiune din Turcia, un grup de vînători, porniţi pe urmele unei haite de lupi, găsesc din întîmplare, într-o vizuină, un copil. Gol puşcă, cu un păr ce-i acoperea umerii şi spatele, hominidul acesta straniu manifesta comportamentul tipic al unui carnasier: se mişca în patru labe, mînca direct cu gura, fără să se slujească de mîini, şi scotea nişte urlete de lup. Privelişte a singelui îl aţiţa în mod deosebit.

Documentele vremilor vechi vorbesc şi de un alt copil adoptat de lupi. De data aceasta e vorba de o întîmplare petrecută la Hesa, în Germania, în anul 1544. Recuperat de către părinţii adevăraţi, omul-lup îşi recapătă comportamentul omenesc, dar declară cu nostalgie că viaţa lîngă familia de lupi a fost mult mai frumoasă. Patrupedele, povesteşte el, i-au procurat întotdeauna carnea cea mai bună, iar pe timp de frig l-au protejat cu blănurile lor groase.

Un misionar indian, pastorul L. Singh, ne relatează o altă întîmplare, petrecută prin 1980. Plecat în districtul Mindnapore, el este atacat de o haită de lupi. Între aceştia distinge şi două fiinţe ciudate, ale căror capete păreau să aibă profiluri omeneşti. Organizează de îndată, cu ajutorul localnicilor, o expediţie pentru capturarea celor două fete sălbăticite şi izbuteşte, într-adevăr, să le recupereze, dar numai după o luptă crîncenă cu haita de lupi. Vînătorii, notează pastorul, au izbutit să captureze cele două fiinţe abia după uciderea lupilor, deoarece aceştia le-au apărat cu toată înverşunarea. Cele două fetiţe au fost botezate Kamala şi Amala, au fost găzduite la orfelinatul din Mindnapore şi supuse unor îngrijiri speciale. Ele au continuat însă să prezinte obiceiuri de fiară, dormind ziua şi urlînd noaptea. Mergeau în patru labe şi lipăiau cu limba hrana din farfurie. Din păcate, Amala muri după numai cîteva luni, cum mor unele animale ce nu suportă rigorile captivităţii. Sora ei continuă să trăiască, învăţă să pronunţe cîteva cuvinte, dar se obişnui foarte anevoie cu mersul pe două picioare. Sătenii îi încredinţaseră munci uşoare, între care adunatul ouălor din cotete, sau diferite comisioane, dar fetiţa muri de o boală necruţătoare, progresivă, după cei 8 ani petrecuţi printre lupi şi cei 9 ani petrecuţi în tovărăşia oamenilor.

După toate acestea, rămîne deschisă întrebarea: de ce unele animale sălbatice arată mărinimie faţă de copiii mici, pierduţi sau răpiţi?...

AUREL SORIN

ALMANAH FLACĂRA 1990 ■■■

trista poveste a lui Pusi-galago

relatată de
acad. Mihai Băcescu

Decembrie 1971 — ianuarie 1972. Sub conducerea academicianului Mihai Băcescu, patru cercetători — de la Muzeul „Grigore Antipa" din București și de la Institutul de cercetări marine de la Constanța — participă, în Tanzania, la o expediție avînd drept scop explorarea coralilor. O expediție ale cărei rezultate, materializate în două diorame prezentînd corali, pot fi văzute azi de toți vizitatorii muzeului bucureștean. Numai că, din Tanzania, cercetătorii români nu s-au întors doar cu corali, ci și cu o maimuțică, a cărei istorie o vom descoperi în paginile ce urmează.

UNIVERSUL

Dragoş, din echipa noastră de naturalişti, avea de îndeplinit o grea misiune; grea şi pentru că-i fusese încredinţată cu multă insistenţă de către simpatica lui soţie, deci nici vorbă s-o poţi trece cu vederea, dar grea şi în aspectul ei absolut. Era grea, pentru că cerea o mulţime de forme şi aprobări, spre a putea scoate o maimuţă vie din brusa Tanzaniei — căci de aşa ceva era vorba în misiunea domestică anunţată: permis de prindere, permis de export de animale vii, buletin de sănătate ş.a.

Dorinţa de a se împroprietări cu o maimuţă îşi avea de altfel cîntecul ei: Dragoş adusese una, o femelă de *Rhesus*, din prima lui călătorie în Africa, dar o „măritase" curînd, la Cluj, cu un mascul din aceeaşi specie, adus de un alt transafrican. Cei doi soţi tînjeau după ea, cu gîndul la alta.

Pînă la urmă s-au obţinut permisele cerute, dar n-aveam cum prinde maimuţa, deoarece eram legaţi de malul mării şi cu casa, şi cu obiectivele de lucru. Eram legaţi mai ales de recifii de corali şi de restul vieţii marine de acolo. Cu excepţia brusei, în care intram uneori, şi care începea la cîteva

In fotografia de sus: eroina povestirii noastre, Pusi-Galago, coborîtă dintr-un arbore de mango din Tanzania în vitrina cu „maimuţe primitive" a Muzeului „Grigore Antipa". În pagina din dreapta, ultima imagine: vulturi pleşuvi, colocatari aerieni ai maimuţelor tanzaniene, fotografiaţi de exploratorii noştri

sute de metri de staţiunea Kunduki, aveam prea puţine contacte cu interiorul continentului. Bietul Dragoş se agita în fel şi chip spre a ajunge la visata maimuţă dispusă să plece cu el în ţară. A întrebat oamenii laboratorului, pe cei din pescărie, pe cei de la ambasada noastră şi pe alţii, cum şi de unde şi-ar putea procura o atare lighioană, noi nefiind deprinşi să ne căţărăm după ele în baobabi sau pe înalţii palmieri, nici utilaţi pentru capturarea animalelor terestre, cu atît mai puţin a maimuţelor, mai mult aeriene decît terestre; cele pe care le vedeam în baobabi sau mangli-

eri puteau trece cu uşurinţă drept păsări.

Unii îl îndreptau pe Dragoş spre o anumită piaţă din Dar-es-Salaam, unde s-ar vinde şi animale vii; alţii, spre oamenii brusei, căci acolo vedeai maimuţe peste tot. În ce priveşte piaţa, s-a lămurit curînd: de-o vreme încoace nu mai era permisă vînzarea sălbăticiunilor. Cu oamenii brusei nu prea veneam în contact; promisiunile de contactări cu ei, mijlocite de laboranţii băştinaşi ai staţiunii, n-au dat rezultate.

Bietul Dragoş era disperat şi devenea tot mai trist pe măsură ce se apropia sorocul plecării noastre din Tanzania. Privea cu jind la maimuţele întîlnite întîmplător; la cele domesticite ale unui restaurant de plajă, maimuţe ce veneau la masa clienţilor şi mîncau din mîna lor; sau la cele pe care le zăream într-o livadă, nu departe de staţiune. Într-o după amiază am fugit chiar după o pereche de cercopiteci, înşelaţi de masculul care, oprit din mers, se ridicase în picioare, cum fac iepurii la noi, observîndu-ne; bineînţeles că, prinzînd ceva din gîndul nostru, a lărgit pe loc distanţa dintre noi şi dumnealui, urmat de soţia d-sale. Mai mult, pentru a ne dezmorţi oleacă de lucrul la microscop, ieşeam ades, în amurg, în brusă, spre a urmări drumul unei mari familii de cercopiteci, drum pe care îl ştiam de-acum. Maimuţele înaintau sărind din copac în copac, din creangă în creangă, la înălţime, trecînd astfel peste zeci de arbori mai mici, pînă ajungeau la cel mai impunător — un uriaş baobab în care-şi aveau culcuşurile; acestea, aproape de mărimea unei căpiţe de fîn, erau fixate în răscrucea ramurilor, sus, la peste 15 m, şi aveau o singură intrare laterală. Cînd le-am văzut şi fotografiat prima oară ne-am dat cu părerea c-ar putea fi cuiburi de vulturi; ne mira însă lipsa oricărei mari zburătoare din preajma lor. Abia la cîteva săptămîni, după două zile de ploaie, le-am lămurit misterul: atunci am observat grupul de maimuţe ce veneau aici la culcare. Veneau totdeauna dinspre nord, sărind dintr-un arbore în altul, totdeauna pe aceleaşi crengi, ca pe un drum bătut; de fapt era drumul marcat de mirosul urinei lor şi bine memorat de mult.

Conducerea cîrdului o aveau două maimuţe mari, ce indicau calea sărind în fruntea celor 7-8 mai mici; ajungînd la baobabul cel mare, fie de-a lungul crengilor, fie folosindu-se de lianele ce atîrnau din el, împînzeau curînd tot copacul. Una se aşeza de strajă chiar în vîrful unei ramuri ce da spre noi, care, culcaţi în iarbă la 40-50 m dedesubt, le priveam neclintiţi. Straja însă ne-a zărit o dată mişcînd şi a dat alarma; într-o clipă, maimuţele din baobab s-au băgat în cuiburi, iar cele întîrziate în alţi arbori, ca să le mănînce fructele, au zbughit-o spre copacul-casă. Într-un baobab vecin era un cuib deschis; în el au apărut, după o ploaie, trei maimuţe negre-brune, cu cozi mai scurte decît celelalte; nu ne-am lămurit dacă ele reveniseră la adăpostul vechi, după ploaie, ori nu le zărisem noi mai înainte.

→

→

Altă dată, în satul Bombo, cînd ne aflam în safari, ne-au trezit cu noaptea în cap nişte cîrîituri, ca de ciori-grive (Corvius-corone); erau zeci de cercopiteci ce se zbenguiau la peste 20 m înălţime, în nişte mari arbori, chiar în mijlocul satului. Este nemaipomenită siguranţa cu care sar aceste maimuţe, nu numai din creangă în creangă, dar şi dintr-un arbore în altul; şi asta o fac chiar şi mamele ce-şi poartă sub pîntece puiul agăţat de perii coastelor.

Priveam cu încîntare aceste maimuţe, fericite în mediul lor de baştină; ne bucurau pe toţi cu giumbuşlucurile şi acrobaţiile lor; pe toţi, afară de Dragoş, căruia îi făceau mai curînd inimă rea, căci nu se întrevedea nici o posibilitate să ne apropiem de mediul lor aerian. Şi cred că era, poate, pentru prima oară cînd se căia că n-a păstrat nimic din agilitatea oamenilor-maimuţă, care puteau, desigur, urmări şi prinde uşor maimuţele neantropoide.

Dar iată că se mai pot întîmpla şi unele minunăţii, ca să nu zicem minuni. Într-o zi ne aflam în portul capitalei tanzaniene, spre a ne încărca lăzile pe o navă românească, sosită acolo. Tocmai urcam scara vaporului, cînd am zărit un băştinaş arătînd cam pe furiş marinarilor ceva într-un coşuleţ; cineva a scăpat cuvîntul „maimuţă". Într-o clipă, Dragoş a fost lîngă el, cu ochii aprinşi de dorinţă. În trei semne şi cîteva cuvinte, neînţelese, probabil, nici de „negustor", nici de cumpărător, tîrgul era ca şi făcut; între timp, au ajuns la el şi ceilalţi membri ai echipei; auzind de preţul mare cerut, i-am spus lui Dragoş că nu face, dar el strîngea deja odorul la piept, gata să plătească şi mai mult, numai să nu scape „chilipirul". Am reluat noi discuţia cu vînzătorul: omul a lăsat preţul aproape la jumătate, ba ne-a spus şi ce trebuie să-i dăm de mîncare animalului cumpărat; informaţie falsă de altfel, el fiind un tîrgoveţ ce nu cunoştea viaţa brusei.

După ce am văzut lăzile în mîini bune şi ne-am luat rămas bun de la marinarii ce urmau să-şi ridice ancora a doua zi, cu destinaţia Kuwait, am privit mai îndeaproape „captura" lui Dragoş; de micuţă ce era, nu ştiu care i-a zis Pusi şi ... Pusi i-a rămas numele! Am trecut prin piaţă spre a ne aproviziona, nu atît pentru noi, cît pentru micuţul nostru nou tovarăş: banane, mango, ananas, morcovi şi verdeaţă, neştiind că în meniul ei ancestral avea înscrise şi insecte, şoareci şi alte mărunte animale. Bietul Pusi - căci era mascul maimuţica —, speriat, nici nu mişca în coşuleţul său; de altfel, nici nu era o maimuţă din cele jucăuşe, ce fac bucuria copiilor, ci o maimuţică cu mult mai primitivă, arboricolă, de noapte *(Galago crassicaudatur)*, cu ochi imenşi şi privirea tulbure ziua, ca de miop sau ca de Ai-ai.

Era doar ceva mai răsărită şi mai plină la trup decît o veveriţă; gri-deschis, cu ochi albaştri cu reflexe metalice, ziua, fosforescenţi noaptea, cu o lungă coadă (30 cm, la un trup de numai 20 cm), Pusi îţi izbea privirea mai ales prin imensele-i urechi clăpăuge, ce făceau de ruşine „proportion gardée" şi urechile blînzilor noştri măgăruşi. Acestor mari urechi membranoase, fine ca o catifea, le-am descoperit curînd o ciudăţenie şi mai rar întîlnită: aceea de a se putea îndoi, cum îndoi o batistă, putînd astfel să-şi ascundă complet capul în ele pentru somnul de zi. În amurg îşi dezdoia pliurile urechilor, dezvelind trandafiriul unor adevărate aparate de ascultare şi-şi deschidea mari ochii rotunzi, ce luceau ca nişte puncte de jăratic viu*). Aceste maimuţe trăiesc în scorburi, unde dorm toată ziua. Noaptea însă sînt active, se agită, îşi slobod gla-

**)Atît sînt de adaptaţi la întuneric aceşti ochi, încît irisul lor nu poate să se strîngă spre a micşora lumina, cum fac miţa şi toate felinele, şerpii de noapte sau chiar broaştele rîioase de la noi, ce lasă doar o mică crăpătură ochilor, ziua.*

sul, se cheamă între ele, înainte de a porni pe crengile copacilor după insecte sau şopîrle, ouă de pasăre sau muguri gustoşi, ulei de mimoză etc. Ronţăie totul ca nevertebratele. Pe măsură ce se depărtează de cuib, au grijă să-şi însemne drumul cu un „fir al Ariadnei" lichid. Îşi ung cu urină, şi podul palmelor, şi lăbuţele posterioare, spre a-şi delimita teritoriile.

Pot întoarce capul roată înapoi mai lin ca bufniţa sau alte păsări de noapte. Au o deosebită îndemînare de a se avînta în arbori; spînzurate de coadă, îşi fac vînt şi pot sări nu numai în lături, ci şi spre vîrful arborilor.

În imaginile noastre: încă două din numeroasele instantanee fotografice — luate în parcul Manyara, vasta rezervaţie naturală din Tanzania — cu care s-au întors acasă cercetătorii români

În apăsarea caldă şi misterioasă a nopţilor tropicale, le auzi în pădure glasul ce aduce, vag, cu scîncetul unui copilaş; de aici, numele de „copiii-brusei" *(brushbabies)* dat lor. Pe uscat merg mai greu, mai mult sar cangureşte. Femeiuştile fată de două ori pe an — obişnuit, cîte doi pui. Aşa pricăjite cum par, speciile de *Galago* coboară din străvechi spiţe mamaliene; sînt primele mamifere adaptate la traiul în copaci şi au putut supravieţui maimuţelor venite cu cîteva milioane de ani mai în urma lor pe scena vieţii arboricole, numai pentru că şi-au putut împlini şi o altă adaptare: viaţa de noapte.

Au înfruntat zecile de milioane de ani ai evoluţiei mamiferelor, supravieţuind în Africa (cum au supravieţuit cangurii în continentul australian sau lemurienii — în frunte cu vestitul Ai-ai — în Madagascar) concurenţei carnivorelor (slab arboricole) şi a maimuţelor arboricole de zi. Aşa se face că micile creaturi din neamul lui Pusi-Galago, cu ascunsa lor viaţă de noapte, n-au avut duşmani mai serioşi decît tîrziu pe scara geologiei, şi anume cînd a apărut omul; la început îi prigonea doar ginta pigmeilor, ce-i căutau, ziua, în cuiburile scorburilor, spre a-i mînca; mai apoi au prins a fi urmăriţi şi ei de odioasa faună de bipezi ce cutreieră zonele încă nepustiite ale planetei noastre pentru a captura diverse animale vii. Este vorba de ginta nemiloşilor furnizori ai grădinilor zoologice, ai laboratoarelor şi mai ales a snobilor care îşi vor saloanele garnisite şi cu una-două animale „cît mai rare" şi cît mai greu de găsit.

Dragoş nu se mai despărţea de Pusi; vesel era el şi înainte, acum însă îi rîdeau ochii cînd îşi privea „copilaşul"; dar Pusi, în schimb, ne privea, atît cît putea vedea ea ziua, tare rău: mîrîia, arătîndu-şi dinţişorii, se repezea să muşte; „tăticul" răbda însă, în speranţa că Pusi se va îmblînzi şi-i va umbla pe umeri, precum cealaltă maimuţă pe care o avusese.

Odată, acasă, la Kundukhi, a fost pusă într-o cuşcă de sîrmă în baie; mînca numai mango; în restul timpului, ziua, dormea, cum era obiceiul neamului său; de aceea, poate, era şi atît de ursuză de cîte ori o trezeai. Noaptea o lăsam liberă; rar o găseam a doua zi aproape de locul cuştii ei; de obicei era căţărată pe rama de sus a geamului sau pe rezervorul W.C.-ului dormind dusă. Am început s-o îndrăgim cu toţii, chiar dacă uneori ne muşca. „Tăticul" Dragoş o îngrijea ca pe un copil şi, ori de cîte ori avea un moment liber, era lîngă ea îmbiind-o cu diverse fructe şi legume: nu primea însă cu plăcere nici ananas, nici legume, nici chiar banane, ci doar pulpa galbenă, dulce-acrişoară a fructului de mango; numai la mare nevoie mai ronţăia şi puţin morcov.

Ce-o să te faci cu ea în ţară, îl întrebam pe Dragoş, unde nu există mango şi unde, poate, nu i-o plăcea nici gustul insectelor ori şopîrlelor locale?

Fructul mango este un fruct oval, uşor turtit, cu coajă ca de caisă; el creşte în nişte falnici copaci, cu coroana mai rotată şi de un verde mai întunecat decît a nucului nostru. Copacul, originar din Africa, este astăzi cultivat, în diverse specii, pe toată zona tropicală a pămîntului. Fruct foarte gustos, preţuit peste tot, dar lipsă la noi. De teamă să nu rămîie la acest regim, de mango, o tot lăsam „în post", spre a o deprinde mai ales cu morcovi, aflînd prea tîrziu că, de fapt, regimul maimuţicii era omnivor, ba înclinînd chiar spre carnivor, cum o atestă şi dinţii ca de nevăstuică.

O singură slăbiciune avea Pusi: berea! Vă miraţi, desigur, s-auziţi că o maimuţă are slăbiciune pentru un lichid pe care strămoşii ei nu l-au putut cunoaşte. Dar gîndiţi-vă la

→

→

s-auziţi că o maimuţă are slăbiciune pentru un lichid pe care strămoşii ei nu l-au putut cunoaşte. Dar gîndiţi vă la una dintre slăbiciunile pisicilor, anume la lăcomia lor după valeriană. Parcă-l văd şi acum pe motanul Tănuţ, ce-mi ieşea sute de metri înainte în drum, cînd veneam acasă, cu zeci de ani în urmă. Într-o noapte ne-a sculat un zgomot aparte ce venea dintr-un colţ al dormitorului; pocnituri neregulate în podea, apoi un obiect ce parcă se rotea şi...iar lovituri. Cu oarecare spaimă în inimă, am aprins lumina. Ce era? Tănuţ, culcat pe spate, rotea între lăbuţe o sticluţă pe care o tot ducea la botişor; aici o scăpa şi-o prindea la repezeală, ca pe un şoarece, aici o da de-a dura ori se culca peste ea, dîndu-se el de-a roata şi iar ducînd-o la bot.

Nu ne-a fost greu să recunoaştem sticluţa de valeriană ce stătea, obişnuit, într-un dulăpior. Luîndu-i-o din gheare, Tănuţ a protestat energic, apoi a miorlăit dulce, cu ochii după sticlă, ca şi cum ne ruga să i-o dăm înapoi. Bineînţeles, dopul sticlei era ros aproape complet, iar sticluţa era goală, furtul ei fiind săvîrşit de motănaş, probabil, cu o zi-două mai înainte. I-am redat sticluţa şi frîntura de dop ce-i mai rămăsese; a luat imediat în gură dopul şi l-a mîncat tot, apoi şi-a reluat jocul cu mirositul sticluţei, căci asta făcea el în „joaca" lui. Desigur, aşa trebuie să se simtă ce-i ce se droghează, cel puţin la început. Aşa am aflat nemijlocit de această plăcere a mîţelor pentru valeriană, plăcere cunoscută de altfel încă din antichitate, şi care mi-a fost confirmată apoi de mulţi farmacişti. Desigur că în natură, acolo unde creşte valeriana, ea trebuie să figureze în lista plantelor de leac a pisicilor, care, cum se ştie, mănîncă ades fire de iarbă. Am putut verifica şi pe alte pisici patima „drogării" cu valeriană.

Dar să revenim la Pusi: de-i apropiai de botişor gura unei sticle de bere, ea se înviora pe loc şi o tot mirosea; deoarece nu ştia însă să bea din sticlă, aşa cum fac verişoarele lui mai evoluate — amintiţi-vă, de pildă, de Judy, femela de cimpanzeu, din filmul Daktari — trebuia să-i verşi în ceva puţină bere spre a o putea linge. Localnicii au sesizat această slăbiciune a maimuţelor, aşa că, atunci cînd vor să prindă vreun copilaş-albrusei, leagă, cu gura în sus, de cu seară, cîte o sticlă cu bere de palmierul unde au zărit sau bănuiesc că s-ascunde vreun animal. Galago, de cum simte berea, se apropie de sticlă, o miroase şi-i dă tîrcoale, încercînd s-o răstoarne; lămurit că n-o poate vărsa cu nici un chip, se necăjeşte să-şi bage lăbuţa pe gura sticlei, apoi o linge deget cu deget; operaţia reuşeşte o dată, de două ori, pînă ce, speriat, la o mişcare bruscă, n-o mai poate scoate şi rămîne la cheremul celui ce a agăţat sticla şi care îl pîndeşte pentru acest moment. Aşa fusese prins şi Pusi al nostru.

Dr. Matthes, olandez ce-a stat mai mult în Tanzania ca profesor de pescuit în oceane, ne-a povestit că a crescut un *Galago*, confirmîndu-ne plăcerea pentru bere a micilor maimuţe. După ce beau bere, acestea fac nişte salturi foarte nostime.

Acad. MIHAI BĂCESCU

(continuare în pag. 303)

Piaţă în Tanzania, în care se vînd de toate, inclusiv (în ciuda opreliştilor legii) maimuţe... De toate mărimile, pentru toate pungile!

Cremona este un oraş încremenit, n-are nimic din presupusul temperament meridional al aşezărilor italiene. Este un burg ce respiră o linişte apăsătoare şi severă de ev mediu, iradiată şi acum, parcă în cercuri concentrice, de multiseculara complex arhitectural din Piazza del Comune. Sinteză a idealurilor şi credinţelor unei epoci neuitate pe aici, în care Cremona veacurilor XI-XIV îşi exercita o veritabilă hegemonie politică şi economică asupra Italiei de nord, Domul,

CREMONA
şi viorile sale

impunătorul „il Torazzo", Baptisterul au devenit peste timp o atracţie şi un simbol, dar n-au încetat să fie şi astăzi instituţii vii. Renaşterea avea să transforme Cremona într-un vast şantier, şlefuind şi îmbogăţind edificiile medievale cu instrumentele sculpturii, ale ceramicii şi arhitecturii, ale artei lemnului, dar totul s-a stins în perioada barocului tîrziu şi a neoclasicismului, cînd oraşul a căpătat o configuraţie rămasă pînă astăzi neschimbată.

Timpul n-a mai adăugat nimic peste sau lîngă palatele ce bornează din abundenţă şi cu o anume măreţie străduţele întortocheate şi pietruite ale Cremonei medievale. Poate doar nevoia perpetuă de a menţine în viaţă trecutul, cu „injecţiile" unor plăci memoriale răspîndite peste tot, făcute anume spre a suplini contururile mai puţin spectaculoase ale prezentului. Cea mai recentă dovadă este proclamarea lui 1989 ca „an al Domului" — un răstimp calendaristic în care aproape milenara catedrală, începută la 1107 în stil roman, continuată în geometria gotică şi înfrumuseţată apoi cu elementele Renaşterii lombarde, este supusă unei minuţioase opere de restaurare. Dar există un loc în Cremona în care grija pentru trecut vine nu din orgoliul unui patriotism local, ci din respectul faţă de valorile perene ale umanităţii: acel loc este Sala Viorilor de la etajul doi din Palazzo Comunale, unde se află cinci din viorile care au dat Cremonei o definitivă celebritate. Rămas în istoria spirituală a umanităţii drept cetate a lutierilor, oraşul din sudul Lombardiei a putut recupera pentru sine doar cinci asemenea capodopere, păstrate cu sfinţenie într-o ambianţă pe cît de discretă pe atît de strălucitoare. Maestrul de vioară Andrea Mosconi, aproape sexagenar, îşi petrece aici, în fiecare dimineaţă, cîte două ore, scoţînd din istorie şi din vitrinele de sticlă aceste instrumente care au înfiorat ambiţiile lumii şi interpretînd la fiecare muzica pentru care au fost făcute. Este un ritual absolut obligatoriu pentru viaţa viorilor, un ritual ce se desfăşoară implacabil precum mersul unui ceas şi la care poţi asista doar printr-o şansă. Chiar fără a fi meloman, îţi este limpede că sunetul acestor viori este singurul lucru din lume în faţa căruia zidurile masive ale Cremonei par a se clătina, după cum este şi singura undă de spirit care le conferă stabilitate şi rezistenţă în faţa

UNIVERSUL

→

Fiecare exemplar poartă un nume, dat de colecţia sau de proprietarul căruia i-a aparţinut. Astfel, „il Carlo IX di Francia del 1566" este unul din cele 24 de instrumente fabricate de Andrea Amati la cererea curţii regale a Franţei din vremea lui Carol al IX-lea. In interior are imprimate tresele şi blazonul original în aur al regilor Franţei, ca şi inscripţia „pietate et Justiţia". Vioara este considerată un exemplar rarisim, dintr-o grupă de 5 instrumente istorice care ilustrează arta supremă a maestrului lutier. De fapt, Andrea Amati este considerat întemeietorul unui întreg arbore genealogic al lutierilor cremonezi, genialitatea sa exprimînd prin vioară nevoia unei noi sensibilităţi muzicale a veacului al XVI-lea.

Un alt exemplar, „l'Hammerle del 1658", a fost confecţionat de nepotul lui Andrea, Niccolò Amati, şi-a aparţinut colecţiei Theodore Hammerle din Viena. Intrată, ulterior, în faimoasa colecţie Henry Cottinger şi apoi achiziţionată de Casa Wurlitzer din New York, vioara — un exemplar foarte rar, pentru că a fost construită în format mare — a fost cumpărată la iniţiativa societăţii „Ente per il Turismo" din Cremona, printr-o subscripţie a populaţiei, în toamna anului 1966.

Al treilea exemplar al sălii este „il Quarestani 1689", confecţionat, după expertizele unei case londoneze, de Giuseppe Guarneri, în atelierul tatălui său, Andrea, în anul 1689. Vioara este proprietate privată.

De un brun-roşcat eclatant şi aflată în excepţională stare de conservare, „Il Cremonese ex Joachim del 1715" este considerată vioara cea mai frumoasă şi mai caracteristică din perioada de apogeu a celebrului Antonio Stradivarius. Eticheta originală din interior poartă inscripţia: „Antonius Stradivarius cremonensis faciebat anno 1715". Aceeaşi societate cremoneză de turism a răscumpărat-o în 1961 de la casa „William Hill and Sons" din Londra.

Sus: „oraşul viorilor" şi, în medalion, geniul său, Antonio Stradivarius (1644-1737). Alături, unul din maeştrii lutieri ai zilelor noastre

În sfîrșit un Giuseppe Guarneri, detto del Gesu, 1734, Cremona" este vioara care ilustrează a doua mare perioadă de creație a meșterilor lutieri cremonezi. Între 1972 și 1977 a fost folosită de celebrul violonist Pinchas Zukerman în concerte și pentru înregistrarea

În imaginea de sus, una dintre cele mai prețioase viori Stradivarius, făurită în 1715 și aflată în colecțiile Palatului Comunal din Cremona. Valoarea unor astfel de piese este, după cum se știe, inestimabilă. Din miile de viori fabricate de Stradivarius, mai există astăzi în lume, identificate și repertoriate ca atare, șase sute de exemplare, considerate drept veritabile monumente ale unei arte de suprem rafinament.

mai multor discuri. Fostă proprietate a Fundației „Walter Stauffer", vioara a fost cumpărată de orașul Cremona în anul 1980.

Dupa spusele tînarului ghid Mario Carotti, în Italia ar există în prezent circa 30 de viori „Stradivarius", iar în întreaga lume — circa 600. Stradivarius este numele cel mai celebru din centrul mai multor generații de meșteri lutieri, care se întind de pe la 1505, cînd s-ar fi născut Andrea Amati, pînă la mijlocul veacului al XVIII-lea, cînd au murit ultimul Guarneri și Omobono Stradivari, fiul din a doua căsătorie a lui Antonio.

În Palazzo Affaitati, impozantă construcție începută pe la 1561, se află în prezent Museo Stradivariano, care adăpostește peste 700 de relicve din atelierele bătrînului Antonio și ale celorlalți meșteri lutieri cremonezi. Intrarea e străjuită de o superbă sculptură a lui Pietro Foglia — un bust al lui Stradivarius încercîndu-și o vioară, forme de armonie și încordare a creației umane izbucnite cu forță și rafinament din masivitatea unui bloc compact de marmură. Este un muzeu „unico al mondo" care cuprinde obiecte din intimitatea creației stradivariene — compase, menghine, cuțite răsucite în fel și chip, tipare din hîrtie, „controforma per violino", pagini manuscrise dintr-o carte cu modele de decorațiuni, „proiezione geometrico" pentru profile de viori, desene, schițe, majoritatea purtînd însemnările, numai de el știute, ale lui Antonio Stradivarius.

Nu departe de Muzeul Stradivariano se află Palazzo Raimondi, început pe la 1496, și care se deosebește de altele prin maiestuoasa sa fațadă placată cu marmură albă și roșie de Verona. În Palazzo Raimondi își au în prezent sediul Școala internațională de luterie și Școala de paleografie și filologie muzicală — instituții menite să perpetueze și să șlefuiască vechile tradiții muzicale ale orașului.

Din motive lesne de înțeles, la Școala internațională de luterie n-am putut vizita laboratoarele, ci numai muzeul de la intrare — custodele, doamna Maria Ferrechi, prezentîndu-și scuze că nu poate mai mult în absența președintelui școlii, Renzo Sergio. Muzeul reunește crîmpeie din vechi instrumente, dar și foarte multe instrumente întregi construite aici de diferite promoții, fiecare exemplar fiind însoțit de numele meșterului care a veghеat la confecționarea sa.

În școală sînt peste 150 elevi, admiși aici după examene foarte severe, veniți din mai multe țări ale lumii — inclusiv Japonia, China, Australia, Cuba, Angola — să deprindă arta lutieriei. Maeștrii lor au nume mai puțin rezonante decît Amati ori Guarneri, dar, la „scara industrială" a epocii noastre, fac o operă de apostolat cu nimic mai prejos, sădind în mintea unor tineri din lumea întreagă meșteșugul acestei arte nepieritoare care este confecționarea viorilor.

Dar, în Cremona, nu numai școala pregătește lutieri — renumele orașului fiind folosit, altfel nici nu se putea, ca o garanție în deprinderea meșteșugului în foarte multe ateliere particulare. Chiar ieșind de sub portalul Palatului Raimondi, de vis-à-vis sare în ochi o firmă, „Primavera Alfredo, maestro liutaio" — și astfel de cărți de vizită pot fi văzute în mai toate colțurile orașului.

Tradiția în arta lutieriei alimentează la Cremona ambiții pe măsură, aici organizîndu-se la fiecare trei ani și începînd din 1976 concursuri internaționale de instrumente cu arcuș. La aceste trienale participă constructori de astfel de instrumente din lumea întreagă, dar numai arareori pe podiumul premianților se produce vreo breșă în supremația cvasiabsolută a cremonezilor. În 1982, cea mai bună viola a fost a unui reprezentant din R.F.G., iar în 1985 tot la violă a triumfat californianul David Gusset. În rest, viorile și violoncelul rămîn în continuare specialități ale lutierilor din Cremona.

Sala Viorilor și Muzeo Stradivariano, Școala de luterie și aceste Trienale ale instrumentelor cu arcuș fac din Cremona și viorile sale o oază de spirit cu acces etern spre universalitate.

OCTAVIAN ȘTIREANU

AMAZONUL

fluviul superlativelor

În 1881 Jules Verne publica romanul 800 DE LEGHE PE AMAZON — atras de ineditul și farmecul povestirilor despre acest fluviu. S-a scurs de atunci mai bine de un secol, timp în care „Rîul Amazoanelor", RIO AMAZONAS (descoperit de spaniolul Yáñez Pinzon, care în anul 1500 a înaintat 50 mile pe cursul lui) a fost străbătut și cercetat, cu infinite dificultăți, pînă la izvoare. În lumina datelor actuale, fluviului acestuia, cu o lungime de 6280 km (căruia nu-i lipsește decît rangul de a fi cel mai lung fluviu din lume, rang ce aparține Nilului), îi revin toate celelalte superlative geografice ale unui curs de apă dulce. Astfel, Amazonul, care-și poartă apele pe teritoriul Perului și apoi al Braziliei, își are originea (situată în Anzii Peruvieni) la cea mai mare altitudine: **5250 m. În cursul său poartă trei nume: MARANÓN (în Peru), SOLIMÕES (în Brazilia, pînă la Manaos) și RIO AMAZONAS (în continuare, pînă la vărsarea în Oceanul Atlantic). Cei 212377 m³/sec. debit mediu, măsurat la 800 km depărtare de ocean, indică** cel mai mare debit **al vreunui fluviu, Amazonul vărsînd în ocean de peste 60 de ori mai multă apă decît Nilul, ceea ce înseamnă** o cincime din apa dulce de pe suprafața pămîntului! **Deține și recordul** celui mai întins bazin geografic, **în suprafață de 7 050 000 km². Posedă** cel mai mare număr de afluenți — **aproximativ 15 000 — 15 dintre ei măsurînd, fiecare, mai mult de 1500 km, iar doi peste 3000 km (Madeira și Purus). Este și fluviul** cu cel mai lung curs navigabil **(1600 km pentru vasele mari și 3700 km pentru nave mai mici). Pe cursul său iau naștere,** periodic, **vestitul fenomen** pororoca, **un val de apă sărată înalt pînă la 4,5 m, împins dinspre ocean peste 800 km de-a lungul fluviului, ceea ce reprezintă** cea mai înaltă barieră, **cu un zgomot asurzitor ce se aude pînă la o depărtare de 10 km. De-a lungul său are numeroase insule, în special în sectorul terminal, printre care Marajo,** cea mai întinsă insulă situată pe un fluviu.

Între alte curiozități amazoniene este și aceea că, în contrast cu toate celelalte fluvii, bazinul Amazonului reprezintă una din cele mai puțin locuite zone de pe planetă (aproximativ patru milioane de locuitori). Apele lui străbat selva, cea mai compactă zonă forestieră **a Terrei, care cuprinde aproape în întregime Amazonia (circa 5 mil. km²). În bazinul său viețuiește** cea mai bogată floră de pe glob **și o faună extrem de variată, iar în apele lui trăiește mai mult de** o treime din speciile de pește de apă dulce **ale planetei noastre.**

ȘT. VODĂ

AEROSCOAPE. Geografia rămîne, în continuare, o știință a secolului al XX-lea și promite să-și extindă activitatea și în cel de-al XXI-lea. Cu mijloace potrivite vremii, bineînțeles. Iată unul dintre ele, pus la punct de savanții francezi în scopul cartării pădurilor tropicale și ecuatoriale sud-americane. Este vorba de un balon, un așa-zis „montgolfier", care plutește lent deasupra copacilor, putînd fi ridicat sau coborît în funcție de imaginile video pe care trebuie să le ia operatorii de pe nacela-platformă (sau de măsurătorile de care au nevoie hidrologii, cartografii, topometrii aflați la bord). Balonul mai poate fi și ancorat — chiar de arbori — în locurile în care membrii expediției doresc să facă cercetări la sol.

LA PAS PE HUANG PO

Astăzi, în dulcele aer al sudului, voi călători pe fluviul Po. Mi se spune, de la bun început, că Huang (fluviu) Po este la fel de faimos în China şi în Asia cum este Dunărea în România şi în Europa. Şi, din păcate, tot la fel de poluat. Caut să-mi împodobesc ziua cu cele mai frumoase gînduri,în aşteptarea unei călătorii de cîteva ceasuri pe cel mai scurt fluviu din lume.Împrumutîndu-şi parcă numele din zgîrcenia lungimii sale, Po măsoară abia cu puţin peste optzeci de kilometri.

UNIVERSUL

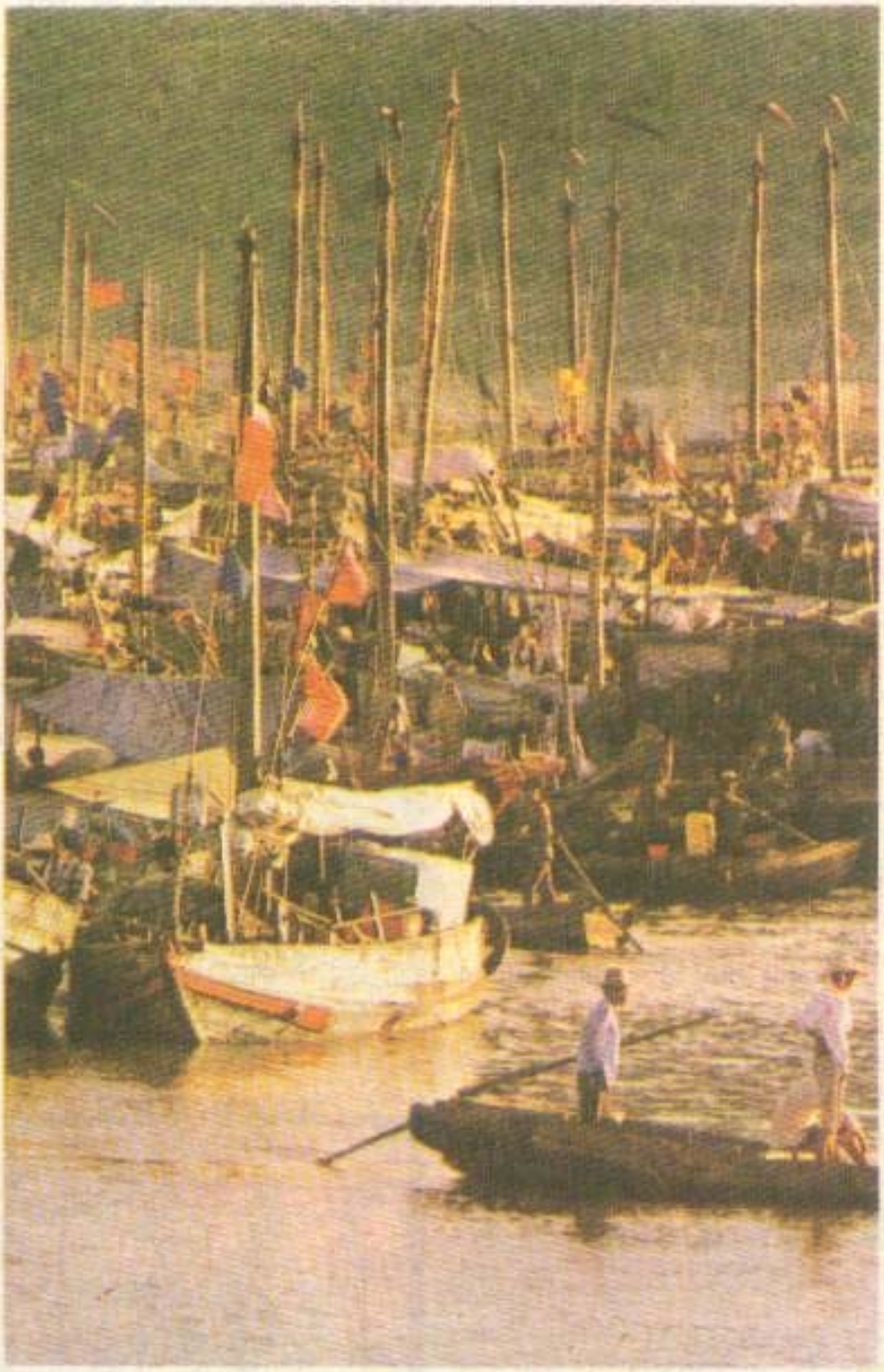

Po este părintele ocrotitor al Shanghaiului, iar megalopolisul chinez este copilul răsfăţat pînă la necumpătare al fluviului cu nume monosilabic.

Abia după ce am ajuns pe puntea catamaranului, un soi de navă siameză, lunecînd leneş pe luciul fluviului, mi-am dat seama de imensitatea apăsătoare a Shanghaiului. Oraşul se adună grăbit spre fluviul-tată şi mamă, fiecare construcţie, mai veche sau mai nouă, vrînd parcă să-şi privească chipul în oglinda apei. Mergeam pînă la epuizare pe străzile încîlcite şi împovărate de lume şi agitaţie ale Shanghaiului, dar abia acum, aici, în braţele fluviului, metropola îmi apare în faţa ochilor maiestuoasă şi sfidătoare. Sau modestă şi timidă. Oraşul se înfăţişează dezinvolt, cu sinceritatea omului de bun-simţ, etalîndu-şi mîndru tot ce a rămas valoros din arhitectura întîmplătoare a concesiunilor — franceză, engleză şi americană — dominante ca adevărate state în stat în istoria primelor decenii ale acestui

→

secol, sau linia îndrăzneață a noilor hoteluri, construite de mari corporații internaționale. Cu aceeași cuceritoare dezinvoltură, orașul își lasă în lumină proprie liniile caselor coșcovite sub acoperișul modestiei, dar gata să trosnească în vibrația vieții din interiorul și împrejurul lor. Așezat, fără îndoială, pe temelii trainice, Shanghaiul pare a fi construit la întîmplare, în grabă, fără cel mai mic efort de a impune o ordine arhitectonică, și poate că, tocmai de aceea, panorama sa este fascinantă.

Din pridvorul fluviului Po, orașul îmi apare elegant, distins, aproape trufaș.

Cred că singurul loc de unde poți sfida împărăția acestei lumi născută dintr-o deplină babilonie este fluviul de la picioarele mele. Huang Po, inima vie a Shanghaiului, se întinde ca o speranță fără margini pentru milioane și milioane de chinezi. Pentru mulți dintre ei, firul fluviului de aur a fost și mai este loc de muncă, stradă pentru promenadă și casă. Bărcuțe pitorești, meșteșugite după reguli și puteri aflate la îndemînă, plutesc sfioase sau întîrzie în acostări provizorii în buza fluviului, ca niște insule de viață ce tînjesc de dorul uscatului.

Etajul doi al catamaranului este rezervat în exclusivitate vizitatorilor străini. În lumea pestriță a turiștilor veniți din toate colțurile lumii, doar prezența translatorilor și a fetelor ce poartă spre noi cănile cu ceai verde îmi spune că mă aflu în China. În rest, fotoliile moi, gata să-ți primească lenea sau osteneala drumului, muzica disco sau filmul western transmis prin rețeaua video de pe navă nu fac decît să transforme visul plimbării pe fluviul Po într-o călătorie de rutină, cu aer comercial. Abandonez, ca o reacție de respingere, salonul de lux unde se fumează țigări bune, se aruncă ocheade și se bea whisky, bere sau ceai verde, și ies în balconul din creștetul navei, navigînd cu ochii și cu sufletul prin lumea de basm a fluviului Po.

Sînt la Shanghai și gîndul îmi zboară din nou — pentru a cîta oară? — spre casă. Speranța întîlnirii unei nave românești mă face să tresar și să privesc atent în jur la fiecare salut trimis de navele care se apropie sau se îndepărtează de port.

Vaporul spintecă apele fluviului, înaintînd apăsat pe firul apei. Se circulă cînd haotic, cînd într-o ordine de invidiat, ca pe o imensă autostradă mișcătoare. Drumul peste fața ondulată, ca o tresărire, a fluviului speriat de apropierea mării, stîrnește toate simțurile. Privesc înainte, privesc în dreapta și în stînga, sînt numai ochi și urechi și caut să nu pierd nimic. Peste tot același peisaj. De o parte și de alta a vaporului, sute și sute de vase mai mari sau mai mici, de la petroliere de peste cincizeci de mii de tone, de la barjele înșirate în spinarea remorcherelor harnice și pînă la bărcile pescarilor legănate în voia valurilor fără odihnă. Spiritul tolerant al existenței din fierbințeala străzii Shanghaiului pare să se fi revărsat binefăcător și peste hărmălaia fluviului.

Nu mă mai miră nimic în această lume în care totul te poate mira. Nici chiar remorcherul hodorogit uitat pe apă în trecerea anilor fără număr, care trage zece barje, pentru ca, la numai cîteva minute după ce mi-am notat posibilul record,

să văd un altul, mai ambițios, trăgînd douăsprezece barje. Apoi un altul — treisprezece, apoi unul cu cincisprezece barje. Constat din nou că jocul de-a recordurile, în China, este pierdere de timp. Nu apuci bine să spui despre o performanță că poate aspira la record, pentru că, în scurt timp, alte limite sînt depășite. Așa că nu m-am mirat nici cînd am văzut un remorcher care trăgea după el șaptesprezece barje, nici cînd am aflat că, numai în doi ani, pe limbile de pămînt din marginile fluviului s-au construit și funcționează din plin douăzeci și două de fabrici, ale căror siluete moderne pot fi ad-

Desen înfățișîndu-l pe Li Bing, supranumit „stăpînul apelor", cel care, în epoca „regatelor luptătoare" (475—221 î.e.n.), a pus capăt prin lucrări de amenajări complexe inundațiilor care pustiau provincia Shu (din centrul actualului Sichuan), înscriindu-se printre promotorii tehnicilor hidraulice și navale din China

mirate de pe apă, și nici cînd am aflat că traficul de mărfuri prin portul Shanghai a crescut de cinci ori în ultimii patru ani.

Mă decepționează fața sulemenită a fluviului. O privesc pe furiș, temîndu-mă să cred că ceea ce văd este și adevărat. Fluviul îmi apare cînd gri, cînd tulbure-slinos, trimițînd stranii reflexe în culorile curcubeului. Depinde de natura și cantitatea gudroanelor aruncate cu nemiluita în pîntecul său docil. De prisos să mai întreb dacă în imensitatea apei de sub noi mișcă măcar un singur pește. Sau, dacă mișcă, oare cum o fi arătînd în disperarea sa, alergînd după o gură de apă curată? Fluviul plătește, pînă la sinucidere, plăcerea de a se ști folositor oamenilor.

Catamaranul nostru înaintează impasibil prin lumea cu apă inertă. Apăsat de melancolie, refuz să privesc apa pîngărită din jurul navei și accept tovărășia fluviului doar pentru calma lui unduire. Din depărtări, o sirenă își trimite tînguirea pînă pe puntea navei. Este sirena fabricii de rulmenți, programată tainic să-și rostească chemarea prin melodia lui... Tino Rossi, „Liniște". Atîta mai lipsea în această lume la capăt de lume, pentru ca plimbarea pe fluviul Po să se transforme într-un susur de gînduri și șoapte mlădioase, rostite de fiecare pentru sufletul său.

Nu pierd nădejdea întîlnirii unui vapor românesc în această teribilă paradă a vapoarelor din lumea întreagă desfășurată aici, în răcoarea fluviului Po. Din pădurea de catarge notez cîteva nume: „Kogmani Maru", „Hosimy Maru", „Kota Akbar", „Ernesto", „Capo de hornos", „Tanjin", „Bo yao ho hi Hao". Și așa mai departe. Privesc răbdător spre fiecare navă ce se apropie, — n-o fi cumva românească? — sperînd să i-o pot arăta japonezului de lîngă mine, care filmează și fotogra-

→

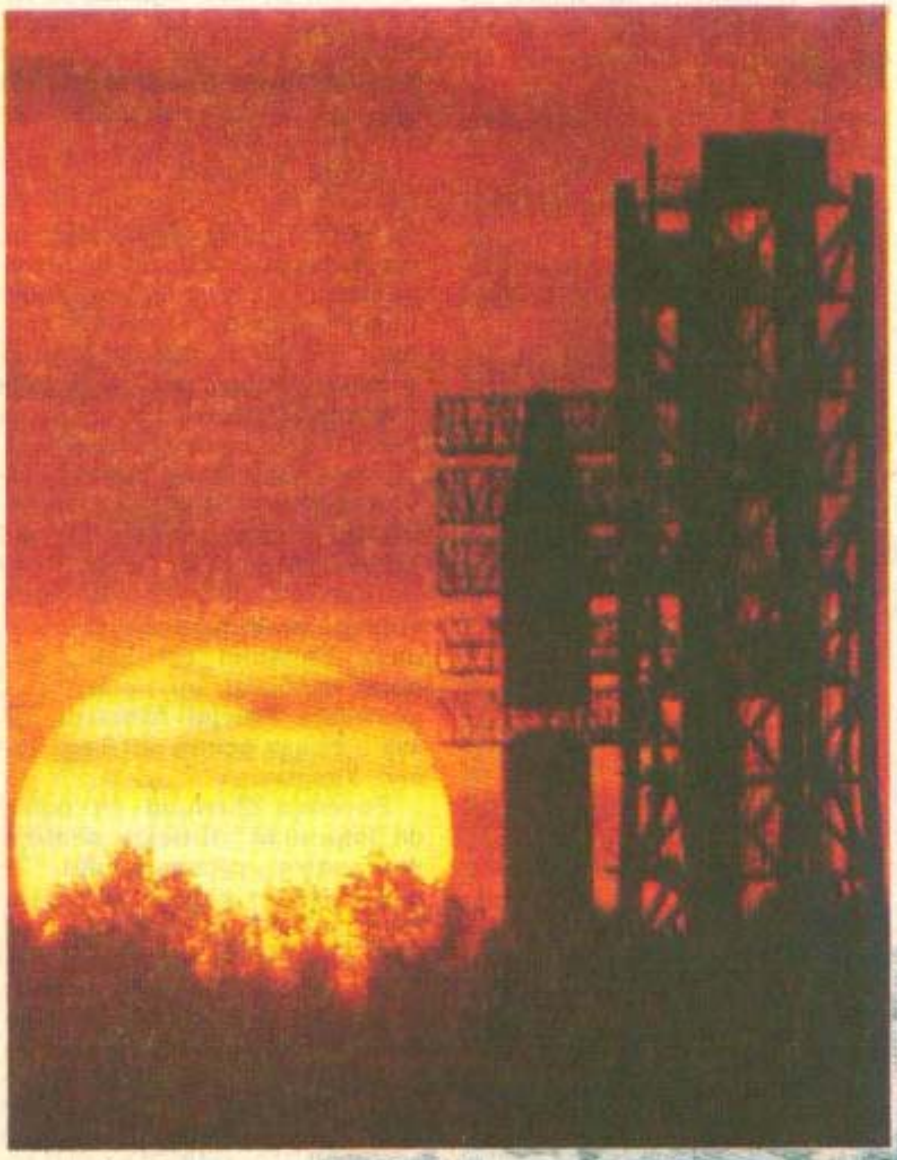

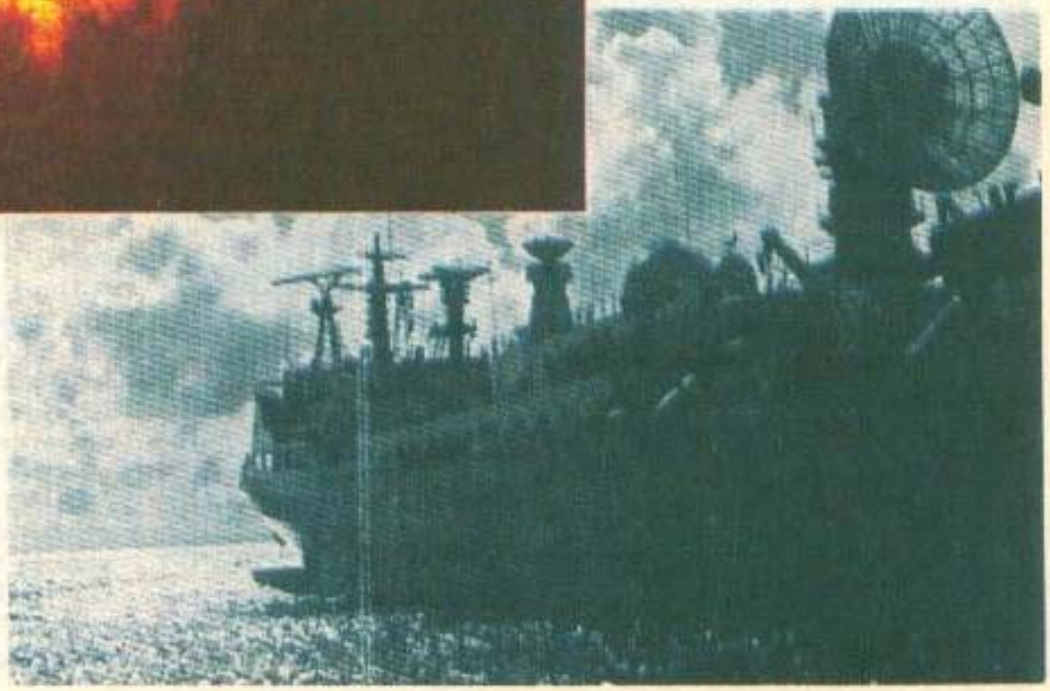

În imaginea din deschiderea articolului: colț pitoresc din portul Shanghai. În paginile de față: pe apă, ca și pe uscat, tehnica de ultimă oră e tot mai prezentă, întruchipată în imagini pline de forță

→

fiază tot timpul, fără să se oprească nici cînd catamaranul trece prin zona navelor militare chinezești. Nu i-a spus nimeni nimic, așa că japonezul face ce a învățat de acasă: filmează și fotografiază tot ce-i pică în cale. O uzină de produse chimice, o fabrică metalurgică — ambele înecîndu-ne într-un fum roșietic și acru —, o centrală electrică, un depozit de cărbune și un altul de fier, o fabrică de mașini-unelte și o alta de motoare electrice, cîteva dane și docuri dotate cu macarale moderne și, din nou, siluetele zvelte ale unor hoteluri noi. Firește, nu-i scapă nici spectacolul din vatra fluviului. Șirul nesfîrșit de nave mai mari și mai mici, nave ivite din te miri ce colț al lumii, este el însuși un memorabil spectacol, parcă anume plăsmuit aici, unde China își deschide o nouă și primitoare poartă spre lume. „N-o fi de la noi?"; „poate asta-i românească", rosteam cu voce înecată în suflet, ori de cîte ori se apropia o navă mai arătoasă. Și notam șiruri nesfîrșite de nume, dar mereu altceva decît doream: „Golden Odyssey", „Ciudad", „Dobroliubov", „Bremen", „Henan", „Fuji Maru", „Buyi Miao", „Turku", „Elittis". Printre ele, pe magistrala sură, asfixiată de atîta solicitare, lunecă sprintene cargouri mici, remorchere istovite de povara din cîrca lor, șlepuri greoaie cu trupurile pierdute în adînc și plăpînde bărci cu vîsle ce-și reazemă neslăbit privirile de brațul țărmului domol, gata să le ocrotească.

Croaziera speranței se apropie de punctul terminus și obsesia de-a întîlni măcar o minusculă ambarcațiune românească, rătăcită în acest clocotitor colț de lume, începe să mă părăsească. Las gîndul uitat în adîncul sufletului și privirea îmi lunecă spre ținuturile în care fluviul Po se va abandona neputincios în grandoarea fluviului Yangtze. Fluviul Albastru. În dreapta și în stînga plutesc cîteva petroliere, sub privirea blîndă a navelor militare aflate de strajă zi și noapte. Pe țărmul, mereu mai subțire și ofilit, întins ca o mîngîiere a pămîntului spre creștetul celui mai scurt fluviu din lume, urmele unor vechi instalații portuare, cîteva case cu unul-două etaje, corturi militare. Apoi, pîlcuri de păduri crescute în nisip și lut se sting într-o plajă timidă și părăsită, în umbra tufelor de bambus și de răchită. Nici țipenie de om. Un far plutitor, mai degrabă o uriașă baliză roșie, marchează capătul pămîntului și începutul atotputerniciei apei.

Sirena catamaranului sună scurt de trei ori. Sutele de călători au privirile ațintite spre scena cufundată în marasm. Peste cîteva clipe, fluviul Po va dispare. Acum ezită îndelung, speriat, ca un războinic înfrînt, pentru ca apoi să treacă ceremonios și definitiv pe drumul fără întoarcere al Fluviului Albastru. O linie ademenitoare se întinde ca un răzor pe mai bine de un kilometru, separînd în încleștare sau unind în plăcere apele celor două fluvii. Apa gri a fluviului Po și apa galbenă a Fluviului Albastru. Zbuciumul îngemănării celor două fluvii este adînc, pe chipul lor ivindu-se acum un clocot stins. De-a dreptul frivol, Fluviul Albastru își continuă drumul său vînjos, adăpat cu sîngele voinicului Po, spre locul unde marea îi va binecuvînta pe amîndoi.

Din nou, trei suspinuri ale sirenei și catamaranul începe manevra de întoarcere. Urmăresc atent fiecare pas peste ultima suflare a fluviului Po și aștept trecerea peste zăgazul celor două ape. Încă zece metri, nouă, opt, o smucitură scurtă, ca un refuz, șapte, șase, cinci metri, încă o smucitură, patru, trei, doi, și...

... Și japonezul de lîngă mine, filmînd în disperare, aplecat peste tribord, gata să cadă în apă, spune mai mult pentru el, parcă nemulțumit: „Fantastic, am trecut la un metru de Fluviul Albastru!"

Nu protestează nici japonezul, nu protestez nici eu, nu protestează nimeni și luăm demonstrația de mare finețe a comandantului navei ca un delicat gest de simpatie față de fluviul Po. Călătoria pe fluviul Po s-a încheiat orgolios pe fluviul Po. Iar eu nu voi putea spune vreodată că am trecut prin apele galbene ale Fluviului Albastru, chiar dacă ele nu au nimic de-a face cu azuriul mult rîvnit de mine, ci, mai degrabă, cu învolburarea dunelor de nisip. Fluviul Po pare abandonat într-un imens deșert zbuciumat spre a-i potoli setea mistuitoare.

Chipul hrăpăreț al Fluviului Albastru îmi displace. Aflu că își plimbă apele, de secole, sub un nume fals. Nimeni la Shanghai sau în China nu-i pronunță numele știut de europeni: Yangtze. De la izvoare și pînă la pierderea ființei sale, pe toți cei 5500 de kilometri, chinezii l-au botezat și îi spun din toate timpurile Chang Jiang. Adică, Fluviul cel lung. Se zice că, în urmă cu cîteva secole, călătorii străini, știind că în China există un Fluviu Galben, leagăn de civilizație multimilenară, la întîlnirea Fluviului cel lung, mai puțin cunoscut, au hotărît să-l numească Fluviul Albastru. Și așa a rămas pentru întreaga lume: Yangtze.

Povestea fluviului cu nume de împrumut stîrnește zîmbete pe puntea catamaranului. Îi mai arunc o privire înduioșătoare și mă așez pe drumul de întoarcere spre Shanghai.

... Și, în sfîrșit, iată, undeva, în depărtare, fluturînd vesel în briza apelor, culorile tricolorului! Un vapor românesc, al cărui nume nu-l pot însă vedea, îl acoperă botul negru al altei nave. Unde e japonezul?...

După două ore de mers într-o toropeală generală, acostăm în portul din capătul bulevardului Nanjing. Huang Po își transmite agitația fluviului uman, care crește cu fiecare pas pe marele bulevard.

Maiestuosul oraș purtat în priviri din pridvorul fluviului pare să trosnească din toate încheieturile.

Răcoarea apei rămîne doar o amintire.

VIOREL SĂLĂGEAN

VRĂJITORII DIN Nishijin

UNIVERSUL

Case de lemn, înnegrite de vreme, se înşiruie de-a lungul ambelor părţi ale străduţelor înguste, fără trotuare, care se întretaie ca pe o tablă de şah pe o suprafaţă de aproximativ 4 kilometri pătraţi. Rareori, pe cele cîteva străduţe ceva mai largi ale zonei întîlneşti cîte o construcţie modernă, magazine, reclame. Aşa arată Nishijin, vestitul cartier al ţesătorilor din marele oraş nipon Kyoto, fostă capitală a Japoniei timp de peste un mileniu (794-1868). Ai senzaţia, aici, că te afli în Japonia de acum două-trei sute de ani, Nishijin constituind unul din elementele principale ale acelui „muzeu viu", cum este numit străvechiul oraş imperial nipon datorită celor peste 2000 de monumente de artă şi cultură pe care le adăposteşte. Aici se află 1500 de ateliere, cu peste 40000 de muncitori şi 20000 războaie de ţesut, din care 6000 sînt manuale. Doar 20 de ateliere au peste 100 de războaie.

Kyoto, fosta capitală imperială a Japoniei, celebru depozit de monumente ale timpurilor apuse. Între ele este şi cartierul Nishijin, „muzeu viu" al artei ţesăturilor, faimos în „Ţara soarelui-răsare" şi în întreaga lume

→

Fațada unui atelier din Nishijin este îngustă. Dacă dai la o parte panoul glisant care servește drept ușă și pășești înăuntru, vei avea în față un „noren", un fel de cortină care îți ascunde interiorul. Pe una din laturi se află o cameră japoneză cu o podea mai înaltă, acoperită cu o „tatami" — rogojină din paie de orez, lungă de 1,80 m și lată de 0,90 m, care la atelierele mai mari servește drept „birou de informații". Te așezi pe ea, pui întrebări, ți se răspunde... Dacă ești invitat să vizitezi atelierul, ajungi — după ce dai la o parte „norenul" — în fața unei prispe a cărei lungime depinde de numărul camerelor situate pe una din laturi. În primele camere locuiesc membrii familiei și sînt depozitate firele sau baloturile de țesături, iar în următoarele sînt instalate războaiele de țesut. La capătul prispei se află o grădină, de cele mai multe ori cu o suprafață de numai cîțiva metri pătrați.

Cum se explică existența unui număr atît de mare de ateliere de acest fel, formînd un cartier întins, în condițiile unei Japonii superindustrializate? Și, mai ales, cum se explică persistența războaielor manuale, în condițiile unei industrii dotate cu războaie computerizate, de înaltă eficiență economică, pe care le pot supraveghea chiar lucrători necalificați? Prin faptul, răspund japonezii, că în acest cartier se produc țesături extrem de sofisticate, cu o tradiție de peste 500 de ani, între, care „nishijin"-ori, cunoscutul brocart de Nishijin.

Brocartul, țesătura de mătase ornamentată cu fire aurii sau argintii, precum și celelalte țesături de Nishijin, se obțin la capătul mai multor stadii de producție specializate, din care cel mai important este țesutul propriu-zis. În plus, războaiele automate pot fi folosite în cazul țesăturilor cu cel mult opt culori, în timp ce renumitele țesături de Nishijin au pînă la 50 de culori. Ele nu pot ieși decît din mîinile iscusite ale unor artizani cu o experiență de muncă de 20—30 de ani.

Rațiunea de a exista a țesutului manual rezidă în calitățile estetice înalte ale acestor produse, caracteristică generală, de altfel, a producției artizanale japoneze din toate timpurile. Ucenicia începe din anii copilăriei și durează cel puțin 10 ani, ajungînd uneori pînă la 30 de ani. Cererea pentru aceste țesături este asigurată de faptul că ele sînt destinate, în principal, portului național japonez — kimonoul.

Este adevărat că originile meșteșugului țesutului la Kyoto datează încă din primii ani de după stabilirea capitalei aici, în 794, dar cartierul a apărut și s-a dezvoltat ca atare odată cu desăvîrșirea kimonoului ca port național. Țesătorii din Kyoto au început să se stabilească în Nishijin în timpul războaielor civile Onin (1467-1477), transformîndu-l treptat — în secolele XV și XVI — în centrul economic principal al capitalei și chiar al țării. La sfîrșitul secolului al XVI-lea, negustorii din Sakai, din apropiere de Osaka de astăzi, îi aprovizionau pe țesători cu mătase brută adusă la Nagasaki de corăbieri chinezi, portughezi și olandezi. Încă de atunci, țesăturile din Nishijin rivalizau, prin finețe, cu cele chinezești și vest-europene și chiar au început să fie exportate spre aceste regiuni. Prin 1633, volumul comerțului în ambele sensuri crescuse de cîteva ori, iar unele familii din Nishijin s-au îmbogățit. Bunăstarea capitalei era decisiv influențată de modul cum mergeau afacerile celor din cartier. Deși, la începutul secolului al XVII-lea, shogunatul a impus izolarea Japoniei, curtea, familiile nobiliare de la Kyoto și din provincii și, treptat, cele ale samurailor înstăriți au devenit clienți statornici ai atelierelor din Nishijin. Prin 1703, aici se aflau deja peste 5000 de case și 10000 de războaie.

După 1868, și cartierul Nishijin a fost antrenat în procesul de modernizare, sub aspectul tehnicilor de țesut și al celor de

Deasupra, atelierul unui meşter ţesător din Nishijin, nelăsîndu-te să bănuieşti, prin modesta lui înfăţişare, miracolele care se petrec înăuntru. Alături, un actor al teatrului „Kabuki", într-un veşmînt din preţioasele ţesături fabricate la Nishijin

decorare a ţesăturilor. O parte din „takahata", războaiele manuale înalte, au fost înlocuite, începînd din 1873, cu războaie franţuzeşti de tipul „Jacquard", iar din 1878 au fost instalate primele războaie mecanice.

În Nishijin se folosesc două tehnici de bază de decorare a ţesăturilor: respectiv, prin ţesutul firelor vopsite anterior şi prin vopsirea ulterioară a ţesăturii. În primul caz, Kyoto deţine supremaţia în Japonia cu „nishijin", ori brocartul de Nishijin, şi „tsuzure", ori tapiseriile, ambele realizate cu războaie manuale. A doua tehnică, „kyo-zome" — ţesături vopsite de Kyoto — este specifică fostei capitale nipone; „yuzen-zome", ţesăturile pictate aici, sînt cele mai căutate atît în Japonia, cît şi în străinătate. Această tehnică a fost elaborată de Miyazaki Yuzensai, un pictor din Kyoto, spre sfîrşitul secolului al XVII-lea, şi constă din 14 faze executate de ateliere specializate. Conceperea modelului, inclusiv coloritul, şi transpunerea lui pe pînză constituie etapele cele mai importante. Operaţiunea propriu-zisă începe prin trasarea modelului pe pînză cu ajutorul unei vopsele vegetale care se poate îndepărta uşor prin spălare. De-a lungul liniilor modelului este plasată, apoi, „bonsen-nori", pastă menită să împiedice amestecul culorilor, cu un „nori-zutsu", tub de hîrtie cu cap de metal şi orificiu îngust. Spaţiile modelului sînt colorate, după aceea, cu culorile indicate, cu ajutorul unor pensule.

Mai sînt practicate şi alte metode de pictare a ţesăturilor. Între acestea, „shibori-zome" — modelele cu alb, obţinute prin legarea zonelor pe care dorim să le păstrăm albe şi scufundarea materialelor în vopsea; apoi „komon-zome" — vopsitul cu tipare de hîrtie specială pentru modele fine, utilizîndu-se atîtea tipare cîte culori are modelul, şi „bangi-zome" — vopsirea printr-o tehnică similară celei de realizare a stampelor. „Bangi-zome" este o metodă practicată mult în secolele VIII-XI, dar abandonată în secolul al XIII-lea. Ea a fost readusă în actualitate în urmă cu aproximativ 20 de ani, de Yasue Koyama din Kyoto. Este foarte dificilă: modelul este fragmentat şi transpus apoi pe tăbliţe de lemn de dimensiunile unei cutii de chibrituri, după care tăbliţele sînt reasamblate, înmuiate în vopsea şi aplicate pe ţesătură. Pentru un kimono sînt necesare două-trei sute de asemenea tăbliţe de lemn!

PAUL DIACONU

CIUDATELE EXPLOZII

Cu 1580 de ani înaintea erei noastre, în insula Santorin, de la nord de Creta (insula care, după unii autori, ar fi o rămăşiţă a enigmaticei Atlantide descrise de Platon), s-a produs un uriaş cataclism. Vulcanul insulei, după ce a început să erupă, a explodat, iar populaţia a pierit în abisul de foc şi lavă. După seismologul grec Angelos Galanopoulos, lava şi cenuşa vulcanului au acoperit marea pe o suprafaţă de mai multe sute de kilometri pătraţi, ajungînd pînă în Siria şi Egipt.

O altă explozie extrem de puternică, cu cauze neelucidate în epocă, a avut loc în anul 1883, în insula Krakatau, din arhipelagul indonezian, situată între Sumatra şi Yawa. Vulcanul Perbustan, de pe teritoriul insulei, a explodat şi el după erupţie. Conul său a fost complet distrus. Catastrofa a produs o cantitate atît de mare de cenuşă, praf şi vapori de apă, încît cele două insule vecine au rămas în întuneric două zile. Unda de şoc a ridicat valuri de peste 30 metri înălţime, care au distrus 295 sate, numărul victimelor depăşind 36000 de persoane. Suflul exploziei a spart ferestrele caselor pe o rază de 600 kilometri.

„Domul de lavă" din Mauna Ulu (Hawaii), una din „ciudatele explozii" ale ultimelor decenii (sus); case acoperite de cenuşă vulcanică la Heimaey, în Islanda (dedesubt)

Explozii de genul celor de mai sus, datorate unor pricini necunoscute, au fost multe în lunga viaţă a Pămîntului. Ele nu s-au produs numai în natură, ci şi în unităţi industriale. Astfel, la turnătoriile din Quebec (Canada), explozia provocată de 45 kilograme de oţel incandescent căzute într-un bazin cu apă de răcire pentru furnale a spart un perete de beton de 50 centimetri grosime, a dărîmat un zid şi a produs pagube pe o rază de 23 kilometri.

Intrigaţi de aceste explozii ciudate, oamenii de ştiinţă au început să le studieze, ajungînd la concluzia că, dacă între două lichide ce se amestecă, există o diferenţă mare de temperatură, se poate produce o explozie puternică, datorită unei reacţii în lanţ. Este cazul lavei şi al apei de mare, al oţelului incandescent şi al apei reci. O picătură de lavă transformă rapid apa cu care vine în atingere într-o bulă de vapori cu o presiune înaltă. Cînd cantităţile de lavă sînt mari, ele produc o enormă vaporizare, reacţia în lanţ desfăşurîndu-se într-un interval de ordinul fracţiunilor de secundă, născînd astfel explozia. S-a calculat că lava vulcanică, avînd o temperatură de 1000 grade Celsius, răcită pînă la 100 grade, degajă o energie echivalentă cu 50 la sută din energia eliberată de o cantitate de exploziv egală cu cantitatea lavei.

Concluziile oamenilor de ştiinţă s-au dovedit exacte. Cînd în insula Surtey, de lîngă coastele Islandei, s-au produs erupţii vulcanice puternice, cu roci aruncate la mari distanţe, a fost suficient ca lava să fie izolată de contactul cu apa mării pentru ca vulcanul să se „liniştească".

ADRIAN DUMA

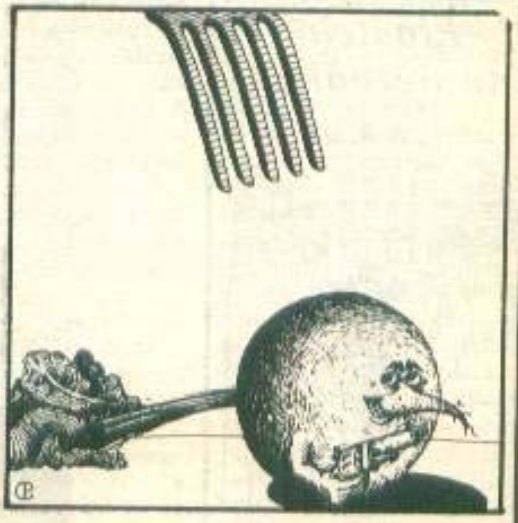

CUM STAȚI CU VITAMINA E !

Alfa-tocoferolul, cunoscut în mod curent sub numele de vitamina E, face parte din grupul liposolubilelor, respectiv al substanțelor ce se dizolvă în grăsimi, ca și vitaminele A, D și K. Descoperită de mai bine de 50 de ani, vitaminei E i s-a atribuit, la început, doar un rol în procesul de reproducere. În ultima vreme cercetătorii i-au descoperit însă o serie de noi calități, prezentate la un simpozion de la München.

Vitamina E are proprietăți antioxidante, împiedicînd oxidarea grăsimilor și a acizilor grași. Deoarece intervine în reglarea funcțiilor diferitelor glande cu secreție internă, a mai fost numită și Hormono-vitamină. Ea este prezentă în metabolismul glucidelor și lipidelor, favorizînd depunerile glicogenului în țesuturi. În genere, contribuie la dezvoltarea organismului și la întărirea imunității lui. Protejează vitamina A și intervine în sinteza nucleo-proteinelor. Joacă un rol important și în dezvoltarea embrionului, în buna funcționare a țesutului nervos și muscular. Absorbția ei se face în tractul digestiv, în prezența bilei, cu depozitare specială în ficat. La cei bolnavi de acest organ s-a găsit o concentrație mai redusă de vitamina E în sînge. Aceeași vitamină micșorează și sensibilitatea la răceli, ajută la vindecarea „zonei zoster" și joacă un rol benefic în tratarea reumatismului. Doctorul Evan Shute și colectivul său de la „Institut for Clinical and Laborator Medicine", din Ontario, au descoperit că aproape toate tipurile de boli de inimă, trombozele, durerile în cutia toracică, sufocările s-au ameliorat sau au dispărut, uneori în mod uimitor, cînd hrana bolnavilor s-a îmbogățit în vitamina E. Medicul american Wilbert Schultz susține că această vitamină previne atacurile de inimă, bolile de inimă de origine reumatică, infarctul și varicele, iar alți medici, printre care Daniel Menzel, de la Universitatea „Duke", spun că, grație ei, pot fi prevenite bolile de rinichi și chiar mărită durata vieții. La o conferință a medicilor, ținută la Londra, în cadrul căreia au fost trecute în revistă efectele vitaminei E, s-a vorbit și despre tratarea cu ajutorul ei a unui defect genetic care împiedică la copii absorbția grăsimilor. Cu toate că încă nu se cunoaște întreaga ampioare a influenței în organism a acestei vitamine, se știe că țesuturile musculare, atunci cînd sînt bine aprovizionate cu vitamina E, cer mai puțin oxigen, ea constituind, atunci cînd alimentarea cu sînge a inimii este temporar micșorată, un element protector împotriva unor deranjamente cardiace. Vitamina E este recomandată și în unele tulburări neuro-vasculo-musculare, ca și în hepatite, adenom de prostată, unele forme de scleroză, psoriazis și acnee. Într-o știre apărută în revista „Journal of American Medical Associations" se arată că Societatea de luptă împotriva cancerului, împreună cu Institutul național de studii împotriva tumorilor, au început o serie de cercetări ce dau mari speranțe în reducerea susceptibilității unor organisme la tumori, prin administrarea concomitentă a vitaminei E și C. Ca orice vitamină-medicament, vitamina E nu poate fi luată decît sub controlul medicului, care o recomandă în funcție de afecțiune.

Vitamina E nu poate fi sintetizată de organism și, ca urmare, este extrasă din unele alimente, necesitățile zilnice în această privință fiind de ordinul miligramelor. Așa cum arată doctorul David Roll, profesor de biologie la Facultatea de farmacie a Universității din Eaton (S.U.A.), o serie de cereale, legume și fructe au cantități suficiente de vitamina E pentru a satisface nevoile organismului. Astfel, o sută de grame de fasole sau mazăre verde ori boabe conțin 3 miligrame de vitamina E, aceeași cantitate de făină integrală, mălai, varză roșie sau spanac conțin 2 miligrame, iar o sută de grame de grîu sau de secară nedecorticate conțin peste 7 miligrame. Cea mai mare cantitate de vitamină se află în germenii de grîu. Ea se mai găsește și în salata verde, în pătrunjel, în arpacaș, în afine, în uleiul de floarea-soarelui și de soia, în nuci, în țelină, în fructele și semințele de măr, în plante medicinale etc.

Vitamina E-aliment, pe care natura ne-o pune la dispoziție cu atîta dărnicie, trebuie consumată, așadar, în cantități cît mai mari, pentru a nu se ajunge în situația de a fi nevoiți să ne adresăm medicului, pentru a ni se administra vitamina E-medicament.

ANTON DINULESCU

Einstein se dezvăluie

O licitaţie recentă a ridicat valoarea manuscrisului original al „Teoriei restrînse a relativităţii" de Einstein la exorbitanta sumă de 1,7 milioane dolari. Un client discret (care a pus condiţia să nu i se divulge numele) şi-a adjudecat caietul cu celebra formulă $E=mc^2$ şi a dispărut undeva, pe planetă ...

...Cam în aceeaşi perioadă au fost aduse la cunoştinţa publicului rezultatele analizelor efectuate la Berkeley asupra unor porţiuni din creierul celebrului fizician. Din acest creier (pe care Einstein l-a „donat" prin testament), profesorul M. Diamond, de la Universitatea din California, a extras patru porţiuni minuscule, le-a tăiat în „felii" de 0,006 mm şi le-a pus, pentru studiu, la microscop. M. Diamond a descoperit astfel că în celulele lobului parietal stîng al lui Einstein raportul celule gliade-neuroni este (de fapt era ...) extrem de ridicat. Mult mai ridicat decît la orice alt creier studiat vreodată de profesorul Diamond.

Iată deci una din explicaţiile strălucitei minţi a lui Einstein Albert: abundenţa celulelor gliade.

Copiii-minune ai oxigenului

Metoda „decompresiunii" sau a „oxigenării fătului" a fost creată de prof. O.S. Heynes, decanul Facultăţii de medicină a Universităţii Witwatersrand (Africa de Sud), pentru a uşura naşterea. Instalaţia creată în acest scop constă dintr-un costum de plastic, o cupolă de fibre de sticlă ce acoperă abdomenul gravidei, un manometru şi o pompă de vid. Cum tratamentul se practică la domiciliu (aşa cum se vede în imagine), viitoarele mame sînt învăţate să mînuiască singure aparatura. Metoda se aplică în ultimele zece săptămîni ale sarcinii, cîte o jumătate de oră zilnic, şi nu se întrerupe decît la apariţia primelor dureri ale naşterii. Mamele care s-au tratat în acest mod declară că, după fiecare şedinţă, s-au simţit destinse şi odihnite, nemaiavînd nici obişnuitele dureri de mijloc.

„Decompresiunea", aplicată pînă azi la peste 10 000 de cazuri, a dat şi alte rezultate surprinzătoare. Din cinci copii „oxigenaţi", cel puţin doi prezintă, după naştere, o dotare excepţională, dezvoltîndu-se într-un ritm ieşit din comun. La zece zile încep să ridice capul de pe pernă. Dinţii apar fără neplăceri. Înainte de un an merg perfect, iar cei mai mulţi încep, în aceeaşi perioadă, să vorbească. Cele mai impresionante sînt performanţele intelectuale ale acestor copii. Gerda, la vîrsta de 18 luni, posedă un vocabular de 200 de cuvinte; Karl, la 11 luni, raţiona ca un copil de doi ani, iar la trei ani vorbea patru limbi; Paul, la doi ani, poate explica cum funcţionează un bec electric etc.

Doctorul Heynes dă următoarea explicaţie asupra acestor copii-minune: în timpul sarcinii, muşchii abdomenului exercită o mare presiune asupra fătului; prin decompresiune, această apăsare se micşorează mult şi, ca urmare, circulaţia sanguină este uşurată, atît în corpul mamei cît şi în cel al copilului. Se înlesneşte astfel o alimentaţie bogată în oxigen a fătului.În felul acesta, copiii se nasc mai viguroşi. În prezent, metoda a început să fie studiată şi experimentată în Anglia şi S.U.A.

AMILCAR DINU

Terapia acului de aur

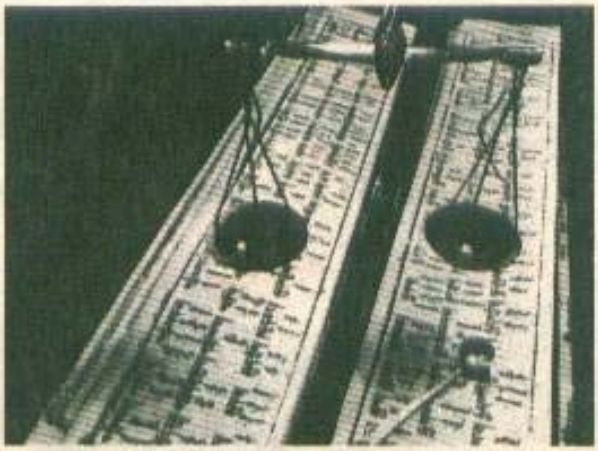

Sus, unul din tratatele de medicină tibetană, numit „Zhud Shi", care se studiază la Institutul de biologie din Moscova. Dedesubt, un omagiu grafic adus de Buffet lui Rembrandt: „Lecția de anatomie"

Farmacia tradițională tibetană folosește peste 600 de extrase din țesuturi vegetale și animale, precum și din minerale. Fabrica de medicamente din Lhassa furnizează, anual, peste 300 tipuri de preparate din asemenea materii prime, mai puțin scumpe decît cele chimice și care nu provoacă efecte secundare. Terapia întemeiată pe astfel de medicamente sintetizează, într-un mod original, căutări și realizări ale medicinii tradiționale chineze și indiene, pe baza străvechiului concept medical potrivit căruia „omul nu va putea să scape de boală decît atunci cînd va ajunge la o perfectă cunoaștere de sine".

Medicina tradițională tibetană pornește de la premisa că boala reprezintă semnul unui dezechilibru între microcosmosul intern și macrocosmosul extern. Omul, susțin medicii tibetani, se află în strîns raport cu ecosistemul ce-l înconjoară (aer, alimente, apă, influențe climatice și cosmice) și în interacțiune cu diferite energii psihice: din coexistența complexă a tuturor acestor componente derivă sănătatea sau boala. „Medicina tibetană își propune să studieze cu atenție individul, în special raporturile dintre organism, creier și energia vitală", arată profesorul Namkai Norou, doctor tibetan, de la Universitatea din Neapole. „Știința medicală occidentală — continuă el — a pătruns pînă în adîncul materiei vii. Știm cum funcționează cea mai mică particulă din celulele organismului nostru, dar s-a pierdut imaginea omului în totalitatea sa, o imagine pe care tibetanii sînt capabili încă s-o ofere și pe care o transmit din tată în fiu".

În vechiul Tibet, medicina era studiată în mănăstiri, numai de către bărbați, care nu o puteau practica decît după o lungă ucenicie, durînd pînă la 20 de ani. Aceștia sînt renumiții „amci", care astăzi, firește, trec prin rigorile unui învățămînt modern. Medicii australieni care lucrează în spitalul „Delek", dotat cu aparatură ultramodernă, susțin că „amcii" dispun de un mijloc eficace de vindecare a malariei, boală atît de răspîndită în Asia, bazat pe medicina și farmacia tradițională. Lobsang Dolma, singura femeie „amci", susține la rîndu-i că diabetul, hepatita și cîteva tipuri de cancer pot fi perfect vindecate cu ajutorul unor mijloace medicale tradiționale. Pentru unele maladii nervoase, acești medici recurg la remedii drastice, cum sînt cele aplicate în cazul epilepsiilor, paraliziilor și circulației sanguine craniene deficitare. În astfel de cazuri se folosește așa-numitul „moks": un tip de pelin care, după ce se usucă, se amestecă cu alte ierburi medicinale, preparatul obținut avînd forma unui con de mărimea unui degetar. Conurile se aplică pe corpul pacientului, în locurile ce corespund cu punctele clasice de acupunctură. După care se dă foc „moks"-ului, acesta urmînd să ardă pînă la capăt, prin grija unui asistent medical care suflă asupra-i pentru a întreține flacăra. Pe corpul pacientului (care, în cursul acestui tratament, trebuie să îndure fără crîcnire durerile) rămîn arsuri de mărimea unei monede, care se vindecă în cîteva zile. O altă metodă este aceea a „acului de aur" (de grosimea unui ac de siguranță), introdus într-un anumit loc în corp, unde se menține singur în poziția verticală. Pe capul acului se aprinde după aceea „moks"-ul, care va trebui să ardă pînă la capăt.

Doctorul E. Asshauer, din R.F.G., consideră că, dintre cele 300 de medicamente preparate de medicii și farmaciștii tibetani, foarte multe sînt deosebit de eficace. Unul dintre acestea e un amestec de 20 de plante, printre care rădăcină de valeriană și ghimbir, care stimulează sistemul imunitar și activează formarea interferonului. În prezent, medicii vest-germani, americani și elvețieni testează o pilulă, preparată de „amici", despre care se spune că ar combate SIDA, deși, deocamdată, fără un rezultat vizibil.

AUREL DIANU

MEDICINĂ

MAGAZINUL UNIVERSAL B BUCUREȘTI

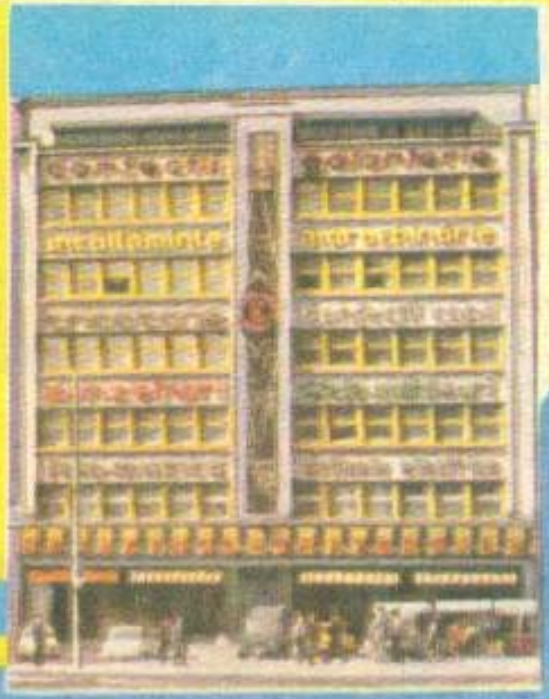

MAGAZINUL TUTUROR!

VĂ OFERĂ ÎN TOATE SEZOANELE UN BOGAT SORTIMENT DE MĂRFURI PRIN UNITĂȚILE SALE:

- **MAGAZINUL UNIVERSAL BUCUREȘTI, str. Bărăției nr. 2**
- **MAGAZINUL OLIMPIC, str. Lipscani nr. 21**
- **MAGAZINUL BIG BERCENI, Piața Sudului**
- **MAGAZINUL BIJUTERIA, Calea Victoriei nr. 22**
- **MAGAZINUL MOȘILOR, Calea Moșilor nr. 262**
- **MAGAZINUL 1 MAI, Bd. 1 Mai nr. 45**
- **MAGAZINUL ELECTRONICA, Șos. Ștefan cel Mare**

OPȚIUNEA GOSPODINELOR: MAȘINA AUTOMATĂ DE SPĂLAT RUFE

AUTOMATIC ȘI AUTOMATIC SUPER

primele tipuri de mașini automate de spălat rufe produse la noi în țară. PRACTICE, UTILE, NECESARE ORICĂREI GOSPODĂRII MODERNE!

Avantajele pe care le oferă utilizarea mașinilor automate de spălat rufe **AUTOMATIC** *și* **AUTOMATIC SUPER** *față de mașinile cu pulsator sînt:* ● *calitatea sporită a spălării este asigurată de numărul mare de programe de spălare adecvate tuturor sortimentelor de rufe:* **AUTOMATIC** *— 12 programe;* **AUTOMATIC SUPER** *— 16 programe;* ● *capacitatea maximă de spălare este de 5 kg. rufe uscate;* ● *manevrare ușoară și simplă;* ● *consum rațional de energie electrică;* ● *siguranță în exploatare;* ● *uzură redusă a rufelor.*

GOSPODINE!

Mașina automată de spălat rufe **AUTOMATIC** *sau* **AUTOMATIC SUPER**, *odată procurată, preia o mare parte din efortul pe care-l depuneți în gospodărie, crescîndu-vă posibilitatea dobîndirii de mai mult timp liber.*

Mașinile **AUTOMATIC** *și* **AUTOMATIC SUPER** *execută în mod automat operațiile de prespălare, spălare, limpezire, stoarcere, apretare, parfumare, albăstrire și înălbire.*

În condițiile utilizării și întreținerii corecte a mașinilor automate de spălat rufe, termenul de garanție este de 12 luni de la data cumpărării.

ALMANAH FLACĂRA 1990 ■■■

UN MAGAZIN PENTRU TOȚI

MAGAZINUL UNIVERSAL

UNIREA

Unicate
Noutăți
Inedit
Rapid
Eleganță
Ambianță

București, Piața Unirii nr. 1
Deschis zilnic între orele 7 — 21
duminica 8 — 13

FIȚI BINEVENIȚI!

„Somnul? Somnul e teritoriul visului, iar visul e teritoriul liber al fanteziei. Aici poți întîlni orice, chiar și castele suspendate în văzduh", declară Paul Grimault și Jacques Prévert, autorii desenului animat „Regele și pasărea," din care am extras imaginea de mai sus

SOMNUL

această treime misterioasă a vieții noastre

E aproape un silogism: pe de o parte, fără a dormi, organismul moare, pe de altă parte un număr tot mai mare de aspecte ale vieții moderne (activitatea de 24 ore din 24 în industrie, primul ajutor în situațiile de calamitate naturală, terorismul sau războaiele, precum și contrariul lor: antiteroriștii și apărarea) impun „cicluri continue" care nu prea mai lasă spațiu somnului. De aici dilema: sau se renunță la o parte din noul mod de a trăi și acționa (și tocmai la acea parte care îl caracterizează) sau se elimină, respectiv se reduce, acea „treime din viață", cele 6 — 8 ore zilnice pe care omul le dedică somnului.

Se pare că Leonardo da Vinci reușise. Unul din secretele sale, se povestește, era o formulă specială de somn: dormea 15 minute din 4 în 4 ore, ceea ce reprezenta o oră și jumătate de somn zilnic în loc de opt (cu o economie de timp de 75 la sută). În acest fel nu a trăit „numai" cei șaptezeci de ani care rezultă din registrul stării civile ci, proporțional, aproape o sută de ani, ceea ce explică — lăsînd la o parte genialul — vastitatea și bogăția atît a culturii acumulate, cît și a operei realizate.

De mult timp, umanitatea civilizată imaginează proiecte de „modificare a somnului", cărora le dedică timp și fonduri. Se pare că unele experiențe au înregistrat deja rezultate pozitive. E vorba de un grup de cercetători din mai multe țări care execută experimente sub coordonarea Universității Canadiene din Ottawa. Printre aceștia se numără doi „lideri ai noii tendințe": profesorul Roger Broughton, director, în cadrul Universității canadiene, al secției de cercetare „human neurosciences", și savantul italian Claudio Stampi, care conduce la Ottawa „Programul de cercetare cu privire la somnul multifazic" (multifazic este somnul împărțit în perioade mai lungi sau mai scurte, pe parcursul unui ciclu de 24 ore, spre deosebire de somnul „monofazic", consumat fără întrerupere, timp de 6 sau mai multe ore și într-o perioadă fixă, noaptea).

În vara anului trecut, cei doi cercetători au organizat în Italia, la Gargonza, lîngă Arezzo, o „Sesiune de lucru restrînsă", cu 15 specialiști, pe tema „Aspectele biologice, metodologice și medicale ale somnului polifazic și foarte scurt". Concluziile la care au ajuns i-au uimit pe toți cei care le-au citit apoi, publicate, deoarece sînt în contrast absolut cu convingeri larg răspîndite. Dar au

→

uimit nu numai pe cititorii nespecialiști, ci și pe medici și cercetători. În realitate, somnul și visele (cele patru stadii ale somnului tot mai intens, „sincronizat", și cel de al cincilea stadiu, „ desincronizat", al somnului Rem sau „al mișcărilor oculare rapide", adică al viselor) sînt studiate intens, de mulți ani, dar rămîn încă „necunoscute" pentru cercetători.

Așa cum afirmă răspicat unul dintre specialiștii în materie, William Dement, director al Clinicii pentru dereglările somnului: „Cu cît facem mai mulți pași înainte către aceste obiective, adică spre descoperirea motivelor pentru care omul doarme și visează, cu atît mai mult avem impresia că ne îndepărtăm de lămurirea lor. Nu cunoaștem decît o mică parte din răspunsuri. Știm că somnul și visele sînt indispensabile pentru viață, dar avem numai ipoteze și păreri neverificate în legătură cu finalitatea viselor și cu funcțiunile somnului."

Vedem deci cît de puțin se cunoaște terenul pe care avansează cercetătorii, membri ai grupului de „manipulatori ai somnului" conduși de Broughton și Stampi. Iată, pe scurt, cîteva dintre concluziile formulate de ei:

■ la majoritatea covîrșitoare a speciilor animale superioare somnul este polifazic (cine are în casă un cîine sau o pisică știe că acestea dorm perioade scurte de timp, în diverse momente ale zilei);

■ cu siguranță că somnul primilor oameni a fost polifazic, transformîndu-se în monofazic-nocturn ca urmare a influenței unor serii de factori, printre care și cei culturali sau, după cum afirmă cercetătorul M.C. More-Ede: „E greu de imaginat cum ar fi putut omul să atingă înalte culmi creative și intelectuale dacă nu ar fi avut posibilitatea de a aprofunda o gîndire fără a fi întrerupt de episoade repetate de somn".

■ triburile primitive din Malaezia, care trăiesc izolate, așa cum a constatat cercetătoarea belgiană Olga Petre-Quadens în 1983, au organizate „schimburi" de somn prin rotație, în decurs de 24 ore, astfel încît în nici un moment să nu doarmă „chiar" toți indigenii;

■ de asemenea, în condiții anormale, de dificultate sau pericol, somnul uman re-devine polifazic, ca acela al altor animale superioare; ritmul somn-veghe al adultului are cel puțin două faze majore de „disponibilitate la somn" și, cu certitudine, alte două faze minore de acest gen, în decursul arcului circadian, adică în 24 de ore: cea mai cunoscută este, evident, faza nocturnă, iar cea de a doua este cea de „nap", în cuvinte obișnuite „alipeala după-amiază";

■ ființele umane se adaptează „rezonabil de bine" la orare de somn extrem de scurte, stabilite artificial în cursul experiențelor de laborator;

■ în sfîrșit, în condiții de „susop" („sustained operations", prestații esențiale cu responsabilități înalte), o parte dintre persoanele studiate elimină spontan somnul nocturn și îl înlocuiesc cu somnuri multiple și ultrascurte, fără prejudicii și chiar cu nivele înalte de prestații.

Cercetătorul Stampi a realizat, la rîndul său, o primă serie de experiențe (și are în pregătire o a doua serie) cu privire la practicabilitatea somnului ultrascurt.

El a cercetat în profunzime, utilizînd metodologii științifice, „gestiunea somnului" adoptată de participanții la marile întreceri ale „navigatorilor solitari" (ca Mini-Transat, pe parcursul a 4.300 mile nautice și cu 16 concurenți studiați; întrecerea transatlantică Ostar, pe 3.000 mi-

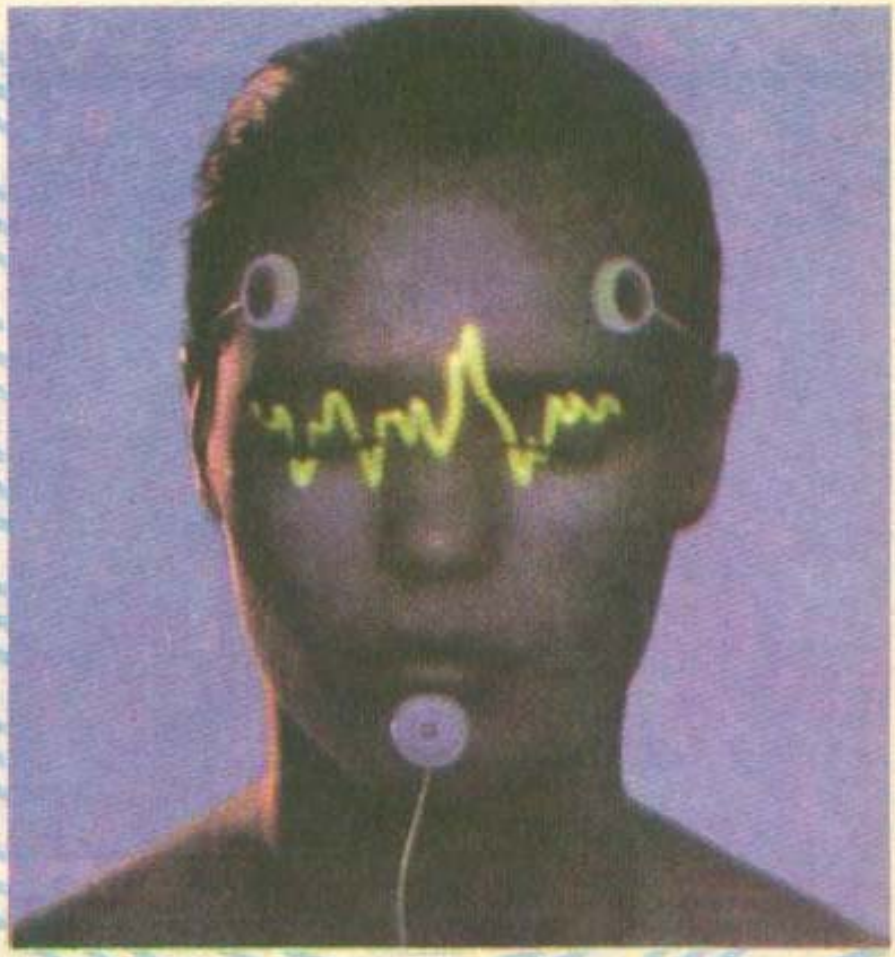

Sus: controlul activității cerebrale în timpul somnului. Dedesubt: oboseala creierului, în imagini elaborate cu ajutorul calculatorului. (De la stînga la dreapta: în primele șapte ore de veghe; între șapte și nouă ore; de la zece pînă la șaisprezece ore)

REPAOSUL DE-A LUNGUL TIMPULUI

La speciile animale somnul este cu precădere polifazic (nu se concentrează pe timpul nopții, este fragmentat în mai multe episoade de-a lungul celor 24 de ore); ce l-a determinat oare pe om, pe parcursul evoluției sale, să-și „compacteze" somnul într-o perioadă unică, nocturnă?

Profesorul Robert Broughton, de la Universitatea din Ottawa, afirmă: „Consider că somnul omului, ca și cel al celorlalte animale superioare, este polifazic în mod «natural». A fost însă împins către un comportament monofazic din necesitate, în vremurile în care lupta pentru supraviețuire (și omul este un animal slab din punct de vedere fizic) era deosebit de aspră: ființă diurnă și cu o puternică orientare vizuală (masa scoarței cerebrale dedicată aparatului vederii este, la om, superioară celei a oricărui alt mamifer), animalul-om a ales, fiindu-i greu să vineze noaptea, să-și concentreze în orele nocturne nevoia lui de somn."

În care moment al evoluției s-a înregistrat această inversare de comportament? „Niciodată, din punct de vedere antropologic, dacă vorbim de «inversare»: omul și-a păstrat o mare maleabilitate în comportamentul somn-veghe și, în orice caz, o disponibilitate înnăscută pentru somnul polifazic."

Cum se face, atunci, că nici un alt mamifer evoluat nu a trecut, la fel ca omul, la somnul monofazic! „Poate pentru că omul, situat în vîrful piramidei inteligenței animale, a știut cel mai bine să-și protejeze, să-și apere somnul său monofazic: într-un somn îndelungat, o ființă este mult mai lipsită de apărare; de aici și tendința, atît de răspîndită la animale, de a-și fragmenta somnul. Girafa doarme 2 ore din 24 și chiar și aceste două ore sînt fragmentate în zece sau mai multe «somnuri» de cîteva minute. Delfinul orb (Platanista indi) doarme numai cîte 90 de secunde de fiecare dată (adormind, de altfel, cu rîndul numai cîte o jumătate de creier)."

În ceea ce-l privește pe om, oare ce-l determină să treacă de la polifazicitatea somnului nounăscut la monofazicitatea somnului adultului! „Credem că există două mecanisme posibile: primul ar consta din tendința de a «lipi» împreună două faze succesive de somn («sleep-glue» este denumirea folosită de cercetători și reprezintă un fenomen tipic al evoluției biochimiei sistemului nervos uman); sau poate că tendința către somnul monofazic a rezultat din cauze de ordin practic: vrînd să rămînă cît mai mult timp treaz, din curiozitatea tipică a speciei umane, copilul care evoluează spre vîrsta adultă tinde să-și comprime, forțat, somnul în orele nocturne."

Fragmentînd somnul, nu se reduc oare caracteristicile lui în ce privește recuperarea! „Noi, cercetătorii, nu cunoaștem încă un răspuns cert la o asemenea întrebare. Numai experiențele de durată vor putea să ne ajute."

Există certitudinea că o reîntoarcere „stabilă" la somnul polifazic nu va produce daune! „Și în acest caz, numai testele de lungă durată vor putea furniza un răspuns sigur. Pînă în prezent, din experiențele efectuate, nu au rezultat asemenea daune. Cu o limită însă: circa jumătate din persoanele testate se adaptează la trecerea către somnul polifazic, cealaltă jumătate opune rezistență la abandonarea monofazicului."

□

Care ar fi categoriile de profesii care ar beneficia de o eventuală generalizare a somnului polifazic! „S-ar putea alcătui o listă destul de lungă; să ne gîndim numai la militarii în misiune, la mecanicii de locomotivă, la piloții avioanelor de cursă lungă, la cosmonauți, medici, șoferi de TIR-uri și așa mai departe. Pentru toți posibilitatea de a-și păstra deplina eficiență cu ajutorul unor somnuri fragmentate, de cîteva minute (timp în care ar fi înlocuiți, bineînțeles, de un asistent sau de un coleg), și nu de 6 sau mai multe ore de somn continuu, constituie un important avantaj profesional."

Printr-un somn fragmentat, însumînd zilnic doar o oră și jumătate, Leonardo da Vinci și-a prelungit, practic, existența (cel puțin așa se povestește...), cu circa 30 de ani

→

le nautice și 54 navigatori studiați: Round Britain Race, pe 1.900 mile și 29 concurenți studiați), adică oameni antrenați și selecționați, avînd și stimulente puternice (renume, premii pentru victorii), cu memoria antrenată și ținînd jurnale de bord foarte precise.

Singuri pe navele lor cu pînze, este clar că nici unul dintre acești navigatori n-a putut, pe parcursul întrecerii (de 38 zile la prima ediție Ostar, cîștigată de Francis Chichester în 1980 și scurtată ulterior la 14 — 20 zile la edițiile următoare), să-și permită un număr mare de ore consecutive de somn: ar fi fost un risc prea mare de a ieși de pe ruta optimă, de a se ciocni, de a nu se putea pregăti din timp în cazul unei eventuale furtuni.

Două treimi din concurenți au făcut apel la „somnul fracționat" de 10 — 20 minute, pînă la un maxim de 2 ore, ca episod de somn, cu o medie totală de 5 ore de somn din 24 (francezul Philippe Poupon, care a traversat Atlanticul pe catamaranul Fleury—Michon, declara în vara lui 1988, la sosirea din cursă, că dormise „în medie 3 ore pe zi, fracționate în episoade de somn de 30 minute").

Cercetătorul Stampi afirmă: „Au fost numeroase variante printre soluțiile alese de concurenți: fiecare a adoptat acel ritm de somn care i s-a părut potrivit cu propria-i natură psiho-fizică. Dar cu două constante: somnul s-a redus întotdeauna față de valorile medii obișnuite și navigatorii le-au împărțit într-un număr variabil de faze de somn scurt. Obiectivul, în general atins în toate cazurile, era acela de a-și asigura o perioadă de somn suficient pentru recuperarea energiei cheltuite în timpul veghei și de a împărți acest total în episoade, evitînd însă «sleep-inerția», faza de somnolență care se prelungește după trezire. Realitatea a confirmat ipotezele noastre de lucru:

→

→

■ se poate fracționa somnul, dar nu oricine poate să o facă, întrucît aceasta depinde de capacitățile personale de adaptare;

■ înlocuirea somnului monofazic cu cel polifazic nu pare, în baza experiențelor realizate în această etapă, nici să micșoreze capacitățile, nici să producă daune celor care îl practică".

În ce privește continuarea experiențelor, Stampi intenționează să se axeze tot asupra studiului somnului navigatorilor solitari, care reprezintă un fel de ideal de „situație extremă". Cu ajutorul unei serii de voluntari, el încearcă să determine durata optimă, pe persoane și pe grupuri, a somnului polifazic total și a episoadelor izolate ale somnului „foarte scurt". Se pornește de la ideea de a păstra un „anchoor-sleep", un somn de bază (nocturn, de 2 — 3 ore, care are proprietatea de a menține sincronizate ritmurile biologice, bioritmurile), care să fie însoțit de o serie de episoade de somn, care vor varia, în cadrul experiențelor, ca număr și ca durată. Se va avea permanent în vedere condiția esențială de a menține un randament ridicat din punct de vedere al prestațiilor fizice și psihologice.

În societatea viitorului, în care — afirmă unii cercetători — dacă nu tot, oricum o mare parte din personalul productiv (peste 30 la sută, conform previziunilor unora dintre acești cercetători) va fi determinată să aleagă activități condiționate de somnul „polifazic", ce strategii de adaptare vor putea fi adoptate? Prima întrebare ce se pune este: adaptarea se face prin convingere sau prin constrîngere?

Visul în artă:
„Lady Pink" de Spruch, piesă de referință a picturii onirice

Răspunde profesorul Paul Naitoh, de la Departamentul de fiziologie ambientală al Naval Health Research Center din San Diego, California: „Premisa este că orice alegere trebuie făcută de bună voie. Persoanele trebuie educate în acest sens și informate că generalizarea somnului polifazic ar putea lărgi posibilitățile lor de a fi folosite în anumite domenii."

Profesorul Peretz Lavie, de la Departamentul fiziologiei comportamentului, Tecnion, Israel, completează: „Acest viitor este încă foarte îndepărtat. Faza în care ne aflăm astăzi este aceea de studiu și de experimentare, pentru a putea fi siguri că sugestia de a ne întoarce la somnul polifazic reprezintă nu un artificiu interesat, ci o măsură care respectă caracteristicile acelui animal superior care este omul. Etapele succesive de cercetare vor explica și motiva, apoi medicina generală va

CARTIERUL GENERAL AL SOMNULUI

Hipocampus, hipotalamus, structurile pontine, romboencefal: toate aceste regiuni ale encefalului au fost indicate, pe rînd, ca sediu al „centrului somnului". Ce indică cercetările mai recente?

Răspunde profesorul Pier Luigi Parmeggiani, directorul Institutului de fiziologie umană al Universității din Bologna: „Există, dacă mă pot exprima astfel, un supraveghetor, reprezentat de structurile trunchiului encefalului, care controlează funcțiunile operative (de exemplu, determină tendința către somn, în general, și către faza Rem, în special). Dar adevăratul «comandament» se află în hipotalamus."

El este cel care „administrează" somnul și visele!

„Să notăm că hipotalamusul controlează întregul echilibru organic (homeostaza) animalelor superioare. El dirijează manifestările neuro-vegetative, de la controlul general al circulației sîngelui la cel al respirației și așa mai departe. În plus, termoreglarea corpului și alternarea ritmurilor circadiene (și ultradiane: de ore în loc de o zi). Deci și somnul, și visele care au — și ele — cadențe repetate în decurs de 24 de ore. Totul, se înțelege, în limitele marilor capacități de substituire și «modelare» ale creierului uman: organ infinit mai bogat decît calculatoarele inteligenței artificiale."

fi în măsură să pună la dispoziția fiecăruia dintre noi testele care să ne permită să aflăm dacă facem sau nu parte din grupul capabil să aibă un randament optim chiar și în condițiile unui somn redus, polifazic. Controalele de acest fel vor permite să se excludă pacienții cu patologii, chiar reduse, ale somnului, ca de exemplu cei care suferă de «sleep-inerția» la trezire."

Cercetătorii sînt conștienți de faptul că nu trebuie neglijate, în afara reacțiilor fizice, nici cele psihologice, determinate de eventuala trecere a ființei umane de la somnul monofazic la cel polifazic.

La întîlnirea de lucru amintită s-au prezentat graficele, în limite normale, ale electroencefalogramelor în somnul polifazic; dar nu trebuie uitat că integritatea psiho-fizică a omului nu poate fi determinată numai prin simpla studiere a graficului encefalogramei.

În cele patru faze ale somnului sincronizat, afirmă cercetătorii, există, de exemplu, o scădere a temperaturii hipotalamice și o creștere a acesteia în timpul somnului desincronizat (Rem); dar variațiile temperaturii au, la fiecare ființă vie, timpi și ritmuri care nu sînt întîmplătoare. Le reglează și le dirijează un „organizator" cerebral, care este același cu cel care coordonează toți parametrii homeostazei, adică echilibrul general al organismului. Somnul polifazic, în calitate de comportament de excepție (pentru unele persoane, în anumite momente), este cu certitudine un element pozitiv; dar înainte de a trece la o aplicare a lui, concretă, pe scara largă, este absolut necesar să se cunoască mult mai mult cu privire la eventualele daune pe care le-ar putea provoca, îndeosebi prin aplicarea lui de durată (avînd în vedere că experiențele de pînă acum au avut durate relativ reduse).

E drept că s-a realizat și o experiență de durată ceva mai lungă — șase luni — avînd ca protagonist pe Giancarlo Sbragia, un actor italian. Stampi l-a invitat pe Sbragia să prezinte personal, în fața cercetătorilor, experiența al cărei „cobai" a fost. Cu treizeci de ani în urmă — a povestit Sbragia — i se părea că timpul se scurge prea repede pentru cîte lucruri dorea el să facă și atunci a încercat să-și reducă somnul zilnic la una, două ore, fracționîndu-l (și ne întoarcem la secretul lui Leonardo de Vinci: un sfert de oră de somn din 4 în 4 ore) în somnuri periodice de cîteva minute, distanțate între ele cu cîteva ore.

„A fost dificil să-mi impun acest ritm", povestea Sbragia, „și mi-a trebuit aproape o lună, dar am reușit pînă la urmă. Abia acum aflu că dormeam un somn «polifazic». Am făcut-o timp de vreo șase luni". Și de ce a renunțat? „Pentru că pierdusem capacitatea de a visa. Scurtele mele faze de somn erau fără vise. Fiziologic, mă simțeam bine. Dar absența viselor îmi schilodea fantezia, reducîndu-mi astfel și calitățile scenice. Atunci am întrerupt experiența și am reînceput să visez. Parcă mă reîmpăcam cu mine însumi."

Bineînțeles că intervenția lui Sbragia a generat dezbateri aprinse între cercetătorii participanți la sesiunea de lucru. Pierderea somnului Rem sau a viselor — afirmă o parte dintre cercetători — este de prevăzut în cazul somnului polifazic. Visul are deseori natură și conținuturi agresive și amintirile lui Sbragia („mă simțeam apatic") confirmă că dormea fără vise. Dar nu neapărat fără somnul Rem. Într-adevăr, astăzi cercetătorii știu că se poate visa nu numai în Rem, ci și în somnul non-Rem, din primele patru faze. Și este adevărat că Rem se reduce în cazul somnului polifazic, dar apare mai devreme (ceea ce sugerează, printre altele, că este necesar).

Studii privitoare la repaos

FINALITATEA VISELOR

De ce dormim, de ce visăm? Răspunsurile sînt tot atîtea cîți cercetători lucrează în acest domeniu.

Să încercăm să vedem care sînt ipotezele cele mai demne de crezare.

Somnul: dormim, s-a spus întotdeauna, ca să recuperăm energia cheltuită anterior. Adevărat, dar numai în parte: nu știm încă exact ce anume „se odihnește" în timpul somnului (și, oricum, mare parte din activitatea organică nu se întrerupe cînd dormim). După părerea fiziopatologului J. Allan Hobson, „toate cele cinci faze ale somnului, inclusiv Rem-ul, au «finalitate informațională», adică servesc la consolidarea și organizarea informațiilor primite și înregistrate în timpul stării de veghe a creierului".

Ray Meddis, de la Universitatea din Loughborough, adaugă: „somnul duce la o stare de imobilitate pe durata căreia se reduc consumurile", iar Allan Rechtschaffen, de la Universitatea din Chicago, acuză somnul că „este complet inutil, poate cea mai gravă eroare a procesului de evoluție."

În ce privește visele, incertitudinile și contradicțiile sînt și mai numeroase. Freud sugera că „visăm de dragul de a visa", adică pentru a urmări dorințe și a descărca instincte. Greenberg și Leidermann replică, în schimb, că visăm „pentru a uita": visurile ar servi pentru a elimina din memorie informații nesemnificative și a lăsa astfel loc liber, pe „rafturile amintirilor", altor informații, noi. Roffwaek și Muzio susțin că visăm „pentru a ne dezvolta mai mult". Demend și Hartman cred că „visele elimină toxinele intelectului", iar Mancia că „ele descarcă pulsații" și că „sînt un mecanism electrochimic, o consecință a activării și dezactivării somnului".

Cea mai recentă ipoteză, a lui Michel Jouvet, este că „visele păstrează și protejează diferențele între personalitățile umane": în somnul Rem, programul genetic moștenit de la specie este restructurat și modificat în fiecare individ, în funcție de experiențele lui ambientale, specifice, din timpul stării de veghe. Dar același Jouvet invită la prudență: „Sîntem încă departe de a fi descoperit misterul viselor, care rămîne marea enigmă a neurobiologiei".

În încheiera acestei anchete ne-am adresat prof. dr. Ion Constantin Stamatoiu, șef de catedră la I.M.F. București. Reputatul specialist în neurologie — care, între multe alte cercetări, s-a ocupat și de domeniul ce ne-a interesat în aceste rînduri, colaborînd, pe această linie, cu prestigiosul institut INSERM din Paris — și-a grupat opiniile în jurul următoarelor teme — atît de controversate în rîndurile specialiștilor:

■ posibilitatea schimbării „tehnologiei" somnului la om;

■ în ce zonă a organismului este amplasat cartierul general al somnului;

■ rolul și mecanismul viselor.

„Încă din deceniul al patrulea — ne-a declarat interlocutorul — medicina a demonstrat heterogenitatea somnului. Somnul lent, cu activitate electroencefalografică lentă, este cel de adormire, facilitată în special de culcarea înainte de ora zero. În a doua parte a nopții își face apariția somnul paradoxal, cu activitate rapidă pe scoarța cerebrală, similară pe undeva cu starea de veghe. Este însoțit de obicei de mișcări oculare și corporale intermitente. El intervine în 6 — 8 reprize perioadele de somn lent, ocupînd cam 20% din fondul de timp al odihnei. Somnul cu activitate cerebrală rapidă este mai profund, deoarece necesită excitanți mai puternici pentru trezire. Somnoroșii, cei care se scoală greu dimineața, parcurg mai multe secvențe de somn rapid spre ziua decît ceilalți. S-a observat că visele apar în special în perioadele de somn rapid. Cei care se trezesc dintr-o repriză de somn paradoxal pot reproduce cu fidelitate ce au visat. Visele neplăcute, coșmarurile, se derulează de regulă în etapele intermediare mai prelungite de trecere de la somnul lent la cel rapid. Starea de odihnă, de confort, nu se poate lega de unul din cele două tipuri de somn, ci de integrarea lor armonioasă. Somnul conține și o componentă de reflex condiționat, permițînd, de exemplu, trezirea automată la o oră devenită obișnuință de mult timp.

Nevoia de somn variază cu vîrsta, deci cu necesitățile metabolismului. Sugarul doarme 22 de ore, în special somn paradoxal. Copilului îi sînt necesare 9 — 10 ore, adolescentului și adultului 7 — 8, omul în vîrstă se mulțumește cu 5 — 6 ore de somn. Scurtarea perioadei de somn prin eșalonarea lui în reprize este legată de capacitatea de readormire cu atît mai ușoară cu cît vîrsta este mai mică. În caz de necesitate se pot impuțina orele de somn. S-a demonstrat că are loc o compensare în nopțile următoare, cînd cresc perioadele de laze paradoxale pînă la 30 — 40 %. Dar această diminuare a somnului nu trebuie practicată mult timp, pentru a nu deveni dificilă recuperarea ulterioară. Experimentele au pus în evidență o afectare gravă și ireversibilă a populației neuronale din scoarța cerebrală atunci cînd privațiunile de somn au fost îndelungate. De altfel, cînd amputăm sistematic odihna cu ochii închiși, riscăm ca organismul, apărîndu-se, să impună apariția somnului involuntar tocmai în timpul activității. La volan, aceste adormiri sînt catastrofale. Asta nu înseamnă că nu e folositor să ne acordăm o atipire scurtă în cursul zilei. Ea mărește apoi randamentul intelectual. Nu cred că omul își va trăi mai eficient viața micșorîndu-și orele de somn. Îmi pun mari speranțe în experimentele de ultimă oră menite să crească gradul de informare și instruire al omului prin «inocularea» lui cu informații codificate numeric tocmai în fazele de somn rapid, cînd scoarța e receptivă.

În privința opiniilor asupra „focarului" unde-și face apariția somnul, sînt partizanul teoriei conform căreia implicația cea mai importantă în ritmul somn-veghe o are substanța reticulată mezodiencefalică, adică trunchiul cerebral-hipotalamus-talamus. Experiențe pe animale au arătat că se poate induce somnul tocmai prin excitarea acestor formațiuni diencefalice cu curenți faradici slabi și de frecvențe mici. De altfel și în relațiile interumane se poate găsi o confirmare asemănătoare: vorbirea monotonă ne adoarme.

În ceea ce privește visul, el rămîne încă un mare semn de întrebare, cel puțin referitor la mecanismul și semnificația lui fiziologică. Marele specialist Lhermitte spunea că visul realizează un fenomen particular în somn, prin participarea directă a subiectului la o suită de imagini vizuale sau impresii senzoriale asamblate în secvențe scenice la care el este, în același timp, și interpret, și spectator. Visele, legate prioritar de somnul paradoxal, se apreciază că sînt utile, dar nu în mod absolut. Se poate dormi odihnitor și fără ele. Visele nu pot constitui, în nici un caz, elemente prevestitoare de situații favorabile și nefavorabile, cum încearcă să convingă parapsihologia. Ele readuc în somn secvențe ale unor amintiri sau evenimente mai intens trăite în cursul zilei sau sînt induse de unele excitații corporale ori viscerale, ca, de exemplu, o alimentare abundentă seara".

ȘTEFAN UDRESCU
FLORIN CONDURĂȚEANU

„MOLECULA S"

După 15 ani de studii, cercetătorii John Peppenheimer, George Higginson și Manfred Karnovsky, de la „Harvard Medical School", au izbutit să izoleze, din 4,5 tone urină, 30 micrograme de supersomnifer, pe care l-au botezat „molecula S" și care, inoculat, acționează asupra tuturor speciilor. Aproape în același timp cu ei, japonezul Usinozo și elvețianul Monnier au izolat un factor asemănător lui „S", dar printr-o altă metodă, pe care au numit-o „Delta". Specialiștii de la „Harvard" susțin însă că acest factor este de aproape 1000 de ori mai puțin puternic ca adevăratul „S". Doctorul Schneider, din Zürich, a încercat acest somnifer pe om, obținînd o serie de rezultate. Din experiențele medicului Pieron, de la „Collège de France", rezultă că lichidul cefalo-rahidian al animalelor care nu sînt lăsate să doarmă, injectat altor animale, le provoacă acestora somn. Studiile în curs își propun să stabilească ce legătură există între molecula „S" și somn, mai ales că „alanina" care se găsește în „S" intră, în mod paradoxal, și în compoziția unei substanțe care blochează somnul.

În imaginea de jos, un fragment din porțiunea cefalo-rahidiană, mărită de 4500 ori, în care se vede începutul canalului central al măduvei spinării. Această delicată suprafață este formată din nenumărații cili extremi de fini, care, probabil, reprezintă fața capabilă să absoarbă lichidul cefalo-rahidian.

O întrebare veche de cînd lumea

Sîntem oare singuri în Univers?

Este oare posibil ca numai planeta noastră să ofere leagăn vieții? Nu există chiar nimeni, undeva, în Cosmos, care să ne audă și să ne poată răspunde? Sînt întrebări care, poate, frămîntă omenirea de cînd există ea. Dar abia ultimii ani, cu spectaculoasele lor descoperiri astronomice, ne permit să ne punem, în sfîrșit, problema din punct de vedere științific. Și chiar dacă nimeni nu mai crede în prezența unor vecini, aici, aproape, în sistemul solar, speranțele noastre merg mai departe, în Galaxie sau dincolo de ea. Visul dintotdeauna al omului de a-și găsi interlocutori spațiali pare a se apropia de realitate.

Că acest vis este milenar ne-o dovedește însăși istoria civilizației umane. Încă de pe vremea școlii epicuriene se considera absurd să crezi că Pămîntul ar fi singurul corp astral populat. În celebrul său poem „De rerum natura", Lucrețiu afirma că există și alte pămînturi, în alte regiuni ale spațiului, unde trăiesc alți oameni și alte animale. Așezînd planetele „la locul lor" în sistemul solar și dovedind similitudinea diverselor corpuri cerești. Copernic a intuit posibilitatea existenței vieții și în alte colțuri din Univers.

În 1610 a apărut și celebra carte a lui Galileo Galilei, „Sidereus nuncius", în care sînt descrise peisajele selenare văzute pentru prima oară printr-o lunetă, peisaje atît de asemănătoare cu cele de pe Pămînt. Deși nu emite nicăieri ideea unei eventuale populații dincolo de Pămînt, surpriza cu care Galilei constată, pas cu pas, cît de mult seamănă între ele corpurile cerești ne lasă parcă să ghicim că i-ar plăcea să creadă așa ceva.

Ideea este din ce în ce mai mult reluată de diverși filozofi sau oameni de știință, dar cel care o repune net în discuție este Camille Flammarion. În cartea sa „Pluralitatea lumilor locuite", el își afirmă convingerea că planetele au fost special create pentru a adăposti viața. Mai aduce și cîteva completări, de altfel destul de prudente, într-un articol publicat în 1880 în „Astronomie populaire": „Tot ceea ce putem crede este că, atîta timp cît există o legătură între facultățile mintale și condițiile fizice, cu cît acestea sînt mai aspre pe o planetă, cu atît este mai mică sensibilitatea locuitorilor ei, așa că cei de pe Mercur și de pe Venus au intelectul mai puțin evoluat decît al nostru. Pe de altă parte, viața inteligentă se maturizează cu timpul și, deoarece Marte s-a format înaintea Pămîntului și s-a răcit mult mai repede, ea trebuie să fi fost mult mai avansată din toate punctele de vedere. Nu avem deci nici o îndoială că acolo viața a fost la zenitul ei cînd noi ne aflam încă în fașă".

□

Ideea și-a cîștigat cu atît mai mulți adepți cu cît problemele ce păreau s-o confirme se înmulțeau. Este perioada în care G. V. Schiaparelli și P. Lowell par a recunoaște, în imaginile lui Marte, niște rețele geometrice deosebit de interesante ce le sugerează ideea — afirmată, este adevărat, destul de timid — posibilității existenței unei civilizații marțiene capabile să construiască astfel de canale gigantice. A trecut multă vreme pînă ce iluzia s-a destrămat, „canalele" dovedindu-se a fi doar rezultatul imaginii îndepărtate a unor pete neclare.

De veacuri, de milenii poate, omul își caută interlocutori în nemărginirile spațiului. Dar oare viața — se întreabă unii — n-o fi cumva un fenomen de excepție, ivit doar pe Terra!

S-a pus, desigur, și problema dacă nu cumva viața ar fi ea însăși un fenomen extrem de rar, sau chiar excepțional, ce ar fi apărut numai pe planeta noastră. Cel puțin așa apărea dacă am accepta ipoteza lui James Jeans, conform căreia însăși nașterea planetelor ar fi un fenomen extrem de rar. Apropierea foarte mare a două stele ar avea ca urmare maree enorme. Mareele ar împrăștia o parte din materia stelelor, iar materia împrăștiată ar da naștere planetelor. Dar distanța dintre două stele fiind, în medie, de aproximativ 100 de milioane de ori mai mare decît diametrul lor, fenomenul poate apărea doar în cazuri cu totul excepționale.

Această ipoteză, care a făcut oarecare vîlvă la începutul secolului, deși destul de slab fundamentată, a pus, totuși, la îndoială credința că viața ar fi atît de răspîndită. Mai mult, a dus la reluarea problemei vieții nu numai în sensul existenței ei, ci și sub alte două aspecte, mai puțin discutate pînă atunci: **care este, în fond, originea vieții** și **cum se formează de fapt planetele, adică acele corpuri pe care poate apărea viața?**

Or, tocmai pentru a da răspuns acestor două întrebări s-a născut o nouă știință — **exobiologia.** În jurul ei și-au concentrat eforturile astrofizicieni, fizicieni, chimiști, biologi și chiar sociologi.

Pentru a înțelege ce este

viața trebuie să încercăm mai întîi o scurtă trecere în revistă a formării materiei în Univers, a reciclării ei continue. Legile fizicii acceptate astăzi pun în evidență două procese, unul de înaltă și altul de joasă energie. Primul implică formarea parțială a materiei în primele minute ce au urmat după uriașa explozie inițială, așa numitul Big Bang. În acest fel s-au format numai elementele ușoare ca hidrogenul, deuteliul și heliul. Mult mai tîrziu, după ce materia s-a regrupat prin gravitație în galaxii, norii denși de materie interstelară s-au contractat, formînd primele stele. S-ar putea ca acestea să nu fi fost încă înconjurate de sisteme planetare, deoarece nu apăruseră încă elementele grele. Reacțiile termonucleare care au început în nucleele stelelor le-au dat însă naștere foarte curînd, printre primele apărînd carbonul, nitrogenul și oxigenul. Cînd combustibilul nuclear s-a epuizat, steaua a explodat, împrăștiind în spațiu elementele grele formate. Acestea s-au amestecat cu norii de gaz și, tot datorită gravitației, au colapsat, dînd naștere altor stele.

— Alo! Alo!
Alfa Centauri?
Nu răspunde nimeni?
Vă rog să insistați...
Mențînem comanda!

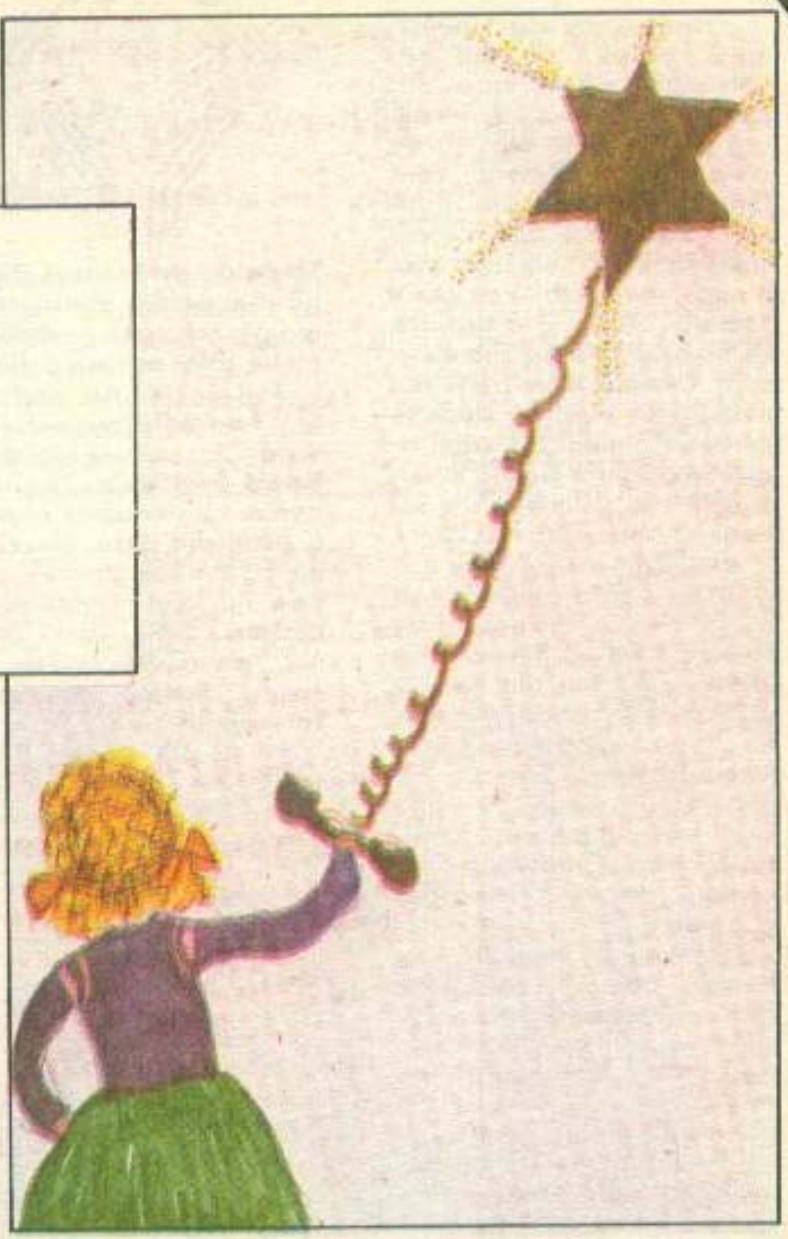

Cunoștințele pe care le avem astăzi asupra nașterii planetelor provin de la singurul sistem știut „in situ", sistemul nostru solar. Dar nici aici nu sînt încă bine elucidate toate aspectele formării sale. Ar trebui să avem măcar o explicație clară asupra modului în care s-au născut Soarele, planetele și toate celelalte corpuri mai mici (asteroizi, sateliți, meteoriți, comete); Ar trebui să știm de ce sînt mai mici și mai dense planetele mai apropiate de Soare (adică planetele telurice: Mercur, Venus, Pămîntul și Marte), în timp ce planetele mai îndepărtate (cu excepția lui Pluto) sînt corpuri gigante și cu o densitate medie comparabilă cu a Soarelui (Jupiter, Saturn, Uranus, Neptun). Totuși, din datele observaționale pe care le deținem, de la sol sau din spațiul cosmic, din analogia cu alte sisteme planetare presupuse a se naște astăzi, din modelă-

Tot ce știm despre nașterea aștrilor — implicit, a vieții în Cosmos — se întemeiază pe datele furnizate de sistemul nostru solar. Putem proiecta aceste date asupra întregului Univers!

rile matematice ale fenomenelor cereşti cunoscute, putem trage unele concluzii. Putem accepta, de pildă, scenariul propus prin anii '70 de către A. G. W. Cameron, conform căruia nebuloasa originară din care a luat naştere sistemul nostru solar ar fi avut o masă comparabilă cu cea a Soarelui de azi şi o grosime de ordinul distanţei Soare-Pământ. Cea mai mare parte din nebuloasă a rămas departe de Soare, menţinînd astfel ridicat momentul cinetic al sistemului. În schimb, zona internă a nebuloasei, mai densă şi aflată într-o contracţie mai rapidă, s-ar fi transformat într-o nebuloasă mai mică, spre care ar fi continuat să fie atrasă şi o parte din materia răspîndită în alte zone. Astfel, nebuloasa originară s-ar fi transformat, în cele din urmă, într-un nucleu în care s-ar fi concentrat, practic, întreaga masă a nebuloasei, înconjurat de un disc de gaz şi pulberi.

Planetele au început să se formeze odată cu coliziunea particulelor micrometrice, ceea ce a avut ca urmare formarea unor conglomerate din ce în ce mai mari şi apoi a planetezimalelor. Acestea au intrat, la rîndul lor, în coliziune, dînd naştere planetelor. Se pare însă că numai planetele telurice s-ar fi format astfel, celelalte — sfere uriaşe de hidrogen şi de heliu — fiind rezultatul condensării din nebuloasa primară în jurul micilor planetoizi.

Aşadar, încercăm să asociem procesul de formare a planetelor cu cel al naşterii stelelor. Important este că, în acest ciclu, sînt implicate cantităţi uriaşe de energie şi, mai mult, materia are nevoie de suficient timp pentru a se modela în structuri mai complicate decît atomii. Pe lîngă aceste procese de energie înaltă intervin şi procese de joasă energie. Iată despre ce este vorba. Se pare că, încă de la naşterea sa, cu 4,5 miliarde de ani în urmă, Pămîntul şi-a pierdut atmosfera originară, măturată probabil de vîntul solar ce venea dinspre tînărul Soare. Au avut apoi loc frecvente impacturi cu meteoriţii, care au încălzit suficient suprafaţa Pămîntului pentru ca din ea să evadeze o parte din gaze. Gazele au format o nouă atmosferă, din care nu lipseau desigur hidrogenul, nitrogenul, metanul, amoniacul, vaporii de apă şi dioxidul de carbon. Temperatura era suficient de joasă pentru ca vaporii de apă să se poată condensa, formînd oceanele. Atmosfera terestră nu conţinea încă nici oxigen (a cărui apariţie a urmat-o pe cea a vieţii, fotosinteza din plante fiind cea care produce oxigenul pe care-l respirăm), nici ozon, astfel că radiaţia ultravioletă venită de la Soare a străbătut nestingherită atmosfera, ajungînd la suprafaţa Pămîntului. Acest aport de energie, combinată cu cea generată de alte surse — furtuni sau erupţii vulcanice — a dus la formarea unor molecule organice complexe, care s-au dizolvat în apele proaspete ale oceanelor abia formate. Prin anii '30 s-a sugerat, de către A. Oparin, din U.R.S.S., şi J. Haldane, din Anglia, că viaţa ar fi apărut în această „supă călduţă, diluată". Cine mai poate afla adevărul, atîta timp cît nu ne-a mai rămas nici o urmă de atunci?

Viaţa pe Pămînt — afirmă savanţii — a apărut în „supa caldă" a oceanelor abia formate. Să căutăm deci, în spaţiul cosmic, oceane sau mări, ori cel puţin amintiri ale lor

Au existat însă destule evenimente în istoria planetei noastre care ar fi putut opri evoluţia vieţii. Ştim, de pildă, că variaţii mici în radiaţia solară pot influenţa sensibil clima, că Pămîntul a trecut, împreună cu întreg cortegiul de planete ale sistemului solar, prin vreo sută de nori interstelari denşi, că, odată, a trecut foarte aproape de Pămînt o supernovă care i-a transmis un uriaş flux de energie, sau că, de cînd există, planeta noastră a suferit de peste 40 de ori impactul cu un meteorit foarte mare sau cu o cometă.

Şi, totuşi, viaţa continuă să existe pe Pămînt. Este ea oare urmarea unei şanse extraordinare, sau este ea însăşi un fenomen extrem de stabil, capabil să reziste oricăror condiţii, oricît de vitrege ar fi ele? Ce este de fapt viaţa?

Răspunsul la această întrebare este, evident, destul de incert, atîta timp cît viaţa pe care o cunoaştem este viaţa de pe planeta noastră. Deci numai ea ne poate duce la concluzii mai mult sau mai puţin corecte asupra vieţii în Univers.

Dar să ne întoarcem puţin asupra istoriei vieţii pe Pă-

mînt şi să vedem ce s-a întîmplat în primul miliard de ani ai existenţei Terrei. Ca şi în cazul altor „reconstituiri", şi aici a trebuit să apelăm la simulările de laborator. Astfel, S. Miller şi H. Urey au dovedit că moleculele organice pot fi sintetizate într-o atmosferă lipsită de oxigen, dar bogată în hidrogen, nitrogen, metan, vapori de apă şi dioxid de carbon, cu condiţia ca aceasta să fie expusă radiaţiei ultraviolete şi descărcărilor electrice. O astfel de sinteză este de altfel posibilă şi sub acţiunea căldurii sau a bombardamentului de particule, sau chiar a replicilor rezonante ce apar în urma unui şoc. Aşa au fost sintetizaţi unii aminoacizi care intră în compoziţia proteinelor organismelor vii. Modificînd atît compoziţia mixturii originare (mereu în absenţa oxigenului) cît şi condiţiile experimentului, s-a arătat că, în împrejurările în care s-a aflat la un moment dat Pămîntul, s-ar fi putut sintetiza cei 20 de aminoacizi cunoscuţi. S-a arătat, de asemenea, că în faza următoare în gaz se pot forma doar cîţiva precursori atmosferici ca formaldehida sau acidul cianhidric care, în prezenţa apei, generează molecule mult mai complexe: monomerii. A fost experimentată şi posibilitatea sintetizării din aceşti monomeri a unor polimeri de interes biologic, trecîndu-se astfel într-o etapă superioară a evoluţiei. Etapa următoare este deja organică. Microparticulele, închise într-o membrană, pot da naştere unor reacţii elementare asemănătoare celor care guvernează schimbul dintre celule şi mediul exterior.

În sfîrşit, pe măsură ce mediul exterior devine tot mai complex, apar şi structuri organice dotate cu o proprietate nouă şi foarte importantă: autoreproducerea. Apar, deci, speciile vii, primitive.

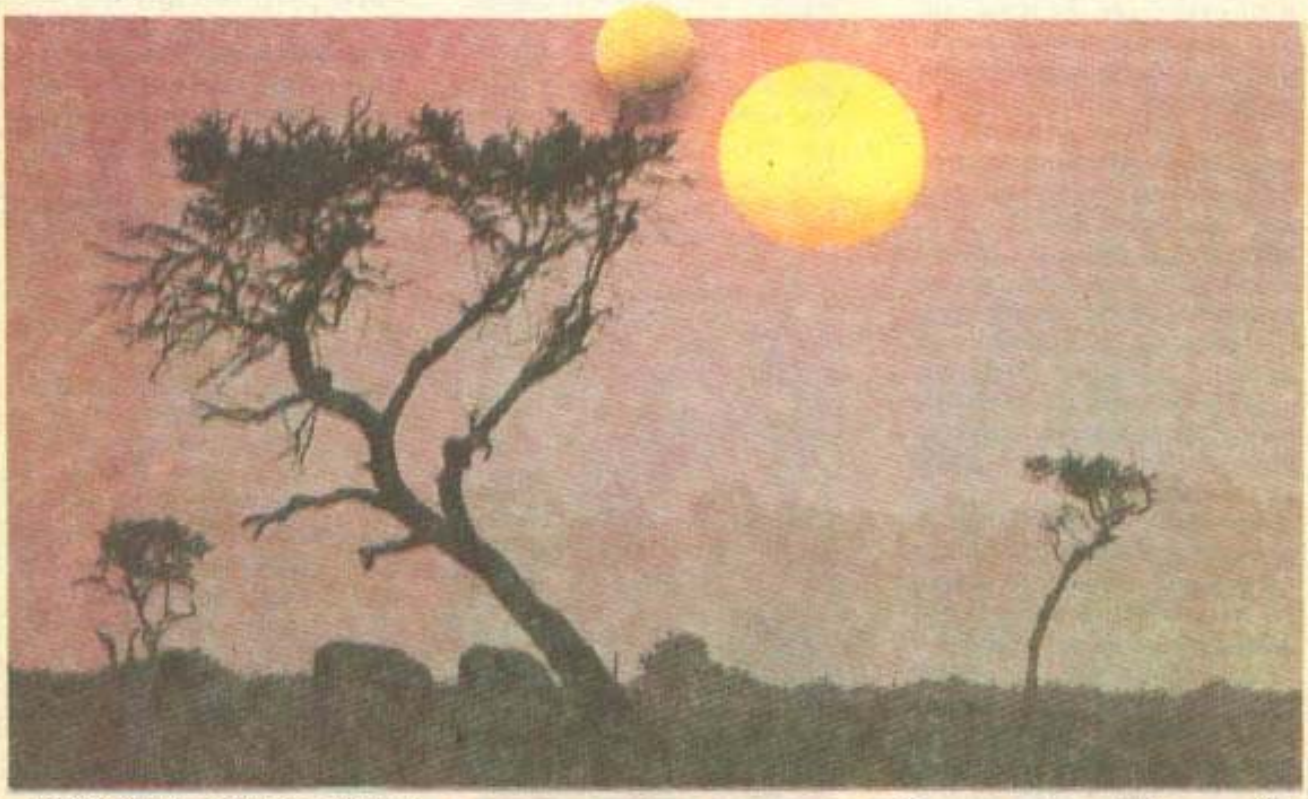

Ce înseamnă, în ultimă instanţă, viaţa! Răspunsul omului de ştiinţă: o utilizare continuă de materie (sinonimă unui „consum de hrană"), care se transformă, treptat, în energie

Ce s-a petrecut în această etapă este încă destul de neclar. Cert este că i-a trebuit mai puţin materiei pentru a trece de la faza inertă la cea unicelulară decît de la aceasta la formele superioare de viaţă.

Oricum, această trecere în revistă a principalelor etape ale vieţii pe Pămînt ne permite să înţelegem mai bine uniformitatea deosebită, la scară microscopică, a materiei vii pe planeta noastră. La baza tuturor organismelor stau aceleaşi „cărămizi" — 20 de aminoacizi şi 5 nucleo-

→

tizi — „cimentate" între ele prin 6 legături chimice diferite.

Viața înseamnă, în fond, o utilizare continuă de materie — consumul hranei — care este transformată prin diferite reacții metabolice în energie.

În ce constă, deci, deosebirea dintre materia inertă și cea vie?

În mic, supraviețuirea ființelor depinde de un sistem de autoreglare care le permite menținerea unui echilibru interior, în pofida oricăror variații exterioare. În mare, supraviețuirea depinde de capacitatea lor de a se reproduce. Mai mult, continuitatea lor în ciclul viață-moarte este asigurată de ADN, care transmite noii generații informații asupra structurii ei. În plus, această substanță se poate modifica în cursul transmisiei, ceea ce îi dă posibilități mari de adaptare la condițiile și evoluția mediului exterior.

Dacă, în mare, am înțeles ce este viața, putem să încercăm să o căutăm și în altă parte în Univers.

Începutul s-a făcut chiar la noi acasă, pe Pământ, pentru că aici avem suficiente obiecte extraterestre ce ne pot aduce informații prețioase din cosmos: meteoriții. Și s-a crezut chiar că ei aduceau dovada prezenței organismelor unicelulare. Dar iluzia s-a spulberat foarte repede, deoarece s-a constatat că presupusa viață „extraterestră" nu era decît rezultatul contaminării terestre. Dar, cum omul nu renunță ușor la lupta cu necunoscutul, cercetările au continuat și satisfacțiile nu au întîrziat să apară. De pildă, meteoritul Allende a dovedit a avea în compoziția sa o serie de aminoacizi nedescoperiți încă la vreun organism viu de pe Pământ. Cercetarea spațiului cosmic a permis și cercetarea vieții la fața locului, în sistemul solar.

Cel mai apropiat corp ceresc, Luna, nu ne-a adus, din acest punct de vedere, nici o satisfacție. Explorarea ei, în 1969, a confirmat lipsa atmosferei, diferența mare dintre temperatura nocturnă și cea a „zilei" și bombardamentul continuu cu vînt solar, deci, în ansamblu, un mediu total neprielnic apariției vieții.

Este foarte probabil că aceasta nu a apărut nici pe Mercur, care are un mediu foarte asemănător vecinei noastre selenare. Lipsită de apă și cu o temperatură la sol de aproximativ 500°C, se pare că nici Venus nu oferă locașul propice nașterii vieții. Am spus „se pare", pentru că știm că mai există încă pe Venus zone neexplorate, mai puțin fierbinți, unde s-ar fi putut adapta, poate, vreo formă de viață.

Călătorind mai departe în sistemul solar întîlnim și condiții mai bune pentru ceea ce înțelegem noi prin materie vie. Speram, astfel, ca Marte să fie mai ospitalier. Temperatura la sol este acceptabilă (0° la -100°C), atmosfera este compusă din CO_2 și puțin nitrogen.

Mariner 9, care a vizitat planeta în 1971, ne-a arătat chiar că Marte a avut cîndva o activitate fizică intensă: vulcani, deplasări de plăci tectonice, albii largi de rîuri prin care a curs, poate, în voie apa. Iată numai cîteva argumente în favoarea organizării unor misiuni speciale pe Marte. Capabile să detecteze cele mai slabe urme de viață, ele au transmis însă doar imaginea unui peisaj pustiu, mort. Mostrele smulse planetei au stabilit cu certitudine o activitate pronunțată în sol, dar de natură chimică, nu biologică. Așadar, nu există nici un fel de... „marțieni", nici măcar sub formă unicelulară.

Nu ne rămîne decît să căutăm altundeva viața, de pildă pe asteroizi. Foarte asemănători cu Luna, ei par a ieși din discuție. S-au găsit, totuși, ceva urme de aminoacizi la unii meteoriți de pe Pământ veniți probabil din centura

Cel mai apropiat corp ceresc, Luna, vecina noastră, ne-a dezamăgit. Nu ne-a dat nici un indiciu, nici cel mai palid răspuns la întrebarea: există viață și în afara planetei noastre!

micilor planete. Dar pînă nu vom avea răspunsul clar al explorărilor directe nu putem afirma cu certitudine că toți asteroizii sînt lipsiți de viață.

Dacă explorarea asteroizilor este abia în faza de proiect, cea a lui Jupiter și Saturn a dat deja primele roade. S-a dovedit astfel că acești doi giganți ai sistemului solar au atmosfere de hidrogen și heliu, cu ceva urme de metan și amoniac. Or, s-a demonstrat că în astfel de atmosfere pot apărea componente organice, poate chiar de tipul meduzelor din mările noastre, și s-ar putea ca tocmai aceste componente să dea acea paletă bogată de culori observată pe cele două planete.

Semne de întrebare au ridicat și numeroși sateliți ai planetelor gigantice. Unii sînt roci solide, alții seamănă cu niște bulgări de gheață, iar pe 10 s-au semnalat chiar vulcani activi. Mai interesant pare a fi, însă, Titan, cel mai mare satelit al lui Saturn, învăluit într-o atmosferă foarte asemănătoare cu cea terestră, principalele ei componente fiind hidrogenul, nitrogenul și amoniacul. Mai mult, au fost detectate și unele componente organice, printre care acidul cianhidric, iar culoarea roșiatică pare a fi efectul prezenței unor polimeri de precursori atmosferici. Numai că depărtarea mare la care se află de Soare nu permite prezența apei în stare lichidă.

Asta nu înseamnă că n-ar putea exista un fel de ocean de metan lichid și n-ar putea ploua cu picături de acest tip, care s-ar aduna apoi în „rîuri" de metan ce ar curge pe suprafața satelitului. Acest corp ceresc bizar pare a fi, deci, un loc unde încă sperăm să găsim viață, fie chiar și sub forma ei cea mai primitivă.

Îndepărtîndu-ne din ce în ce mai mult de Soare, temperatura scade și iluziile noastre de a mai găsi materie vie par a se spulbera. Poate, cel mult în comete, în anumite condiții, s-ar putea dezvolta o chimie organică mai complexă, iar primele „cărămizi" ale vieții ar putea fi apoi transportate într-un loc prielnic, de pildă pe Pămînt. Dar, dacă s-ar putea realiza un astfel de transfer de viață, n-am putea fi noi înșine astăzi purtătorii germenilor vieții pe corpurile din sistemul solar vizitate deja de sondele spațiale? Fantezia omului a mers chiar mai departe, astfel încît s-a propus utilizarea microorganismelor pentru a transforma atmosferele lui Marte și Venus în atmosfere respirabile de către om.

Dacă ne îndepărtăm și mai mult, ajungînd în spațiile interstelare, acolo unde temperatura se apropie de zero absolut și densitatea variază de la mai puțin de un atom de cm^3 la 1000 sau 10000 în norii mai denși (deci sub $10^{-20} g/cm^3$), s-a dovedit, prin observații radioastronomice, prezența a numeroase molecule pluriatomice, dintre care multe sînt organice. În prezent sînt cunoscute aproape 60, cea mai complexă ($HC11^N$) fiind compusă din 13 atomi. Se pare că particulele de praf prezente în norii interstelari favorizează formarea acestor molecule.

Și, totuși, unde putem găsi viața inteligentă în Univers, și cam cîte ar fi locurile unde ar putea ea exista?

Privind în Galaxia noastră vom încerca să procedăm prin excludere.

Putem elimina astfel, de la început, stelele reci, cărora le mai trebuie cel puțin 1 miliard de ani pentru a-și consuma combustibilul. Trebuie să excludem și sistemele duble sau multiple de stele a căror radiație nu este suficient de stabilă. Și încă mai rămîn vreo 20 de miliarde de stele în Calea Lactee, de suficient de mult timp stabile pentru apariția vieții.

Dar cum speranțele noastre merg mai departe, la descoperirea altor ființe gînditoare, a altor civilizații, Frank Drake a propus pentru evaluarea numărului lor o formulă devenită celebră (caracterizată chiar ca fiind concentrarea unei mari cantități de ignoranță într-un spațiu minim): $N = R\ f_p\ n_t\ h_v\ f_i\ f_c\ D$, unde N este numărul de civilizații aflate astăzi în Galaxie, R este rata medie de formare a stelelor pe toată durata de existență a Galaxiei, fp reprezintă fracțiunea din numărul de stele înconjurate de sisteme planetare, nt este numărul de planete din fiecare sistem planetar unde ar exista condiții favorabile apariției vieții, fv este fracțiunea din numărul planetelor pe care a apărut

— Oare o fi existînd viață și pe alte frunze?

Marte ne-a răspuns cu aceeași tăcere de gheață. Dar încă nu ne-am pierdut speranțele. Mai există Jupiter, Titan, mai există și alte corpuri astrale ce par prielnice vieții

efectiv viața, care a evoluat chiar spre forme complexe, fi este fracțiunea din numărul de planete unde există forme complexe de viață evoluate pînă la stadiul de ființe inteligente, fc se referă la planetele unde există forme de viață inteligentă, capabile să comunice cu alte civilizații și, în sfîrșit, D este durata medie de existență a unei civilizații evoluate tehnologic. Singurul număr cunoscut este R: aproximativ 20 de stele asemănătoare Soarelui se nasc în fiecare an în Galaxie. Alte două numere ar putea fi evaluate cît de curînd: numărul de stele înconjurat de sistemul planetar și probabilitatea apariției vieții pe o planetă deja formată. Dar cum putem stabili prezența altor sisteme planetare? Care ar fi, deci, stelele înconjurate de planete? Una pare a fi steaua numită, conform catalogului în care este înregistrată, MWC349, stea înconjurată de un disc de gaz și pulberi.

Evident, speculații și iar speculații. din moment ce pînă acum nu cunoaștem decît o singură civilizație: cea umană.

□

Vrem să știm mai multe despre ce se întîmplă în univers? N-avem decît să luăm legătura cu alte civilizații. Dar cum?

Un dialog pare imposibil, deși nu putem afirma cu certitudine că spațiile interstelare sînt niște bariere peste care nu vom putea trece. Vom descoperi, poate, metode noi, metode de suspensie a vieții (de pildă, hibernarea), și vom reuși să construim nave spațiale mult mai rapide. Mai mult, după cum a spus Paul Langevin, cu cît viteza călătorului se va apropia mai mult de viteza luminii, cu atît acesta va îmbătrîni mai încet. Carl Sagan a calculat chiar că un călător aflat la bordul unei nave cu o accelerație de 1g (cum este cea de la suprafața Pămîntului) ar putea ajunge în galaxia Andromeda în numai 25 de ani măsurați în timpul său propriu. Dar, chiar dacă s-ar mai întoarce pe Pămînt, ar constata că a făcut drumul degeaba, deoarece, după cele cîteva milioane de ani terești care s-au scurs între timp, nimeni nu și-ar mai aminti de el. Ne aflăm din nou în domeniul speculațiilor și ar fi inutil să mai rămînem aici.

Rațiunea ne spune și tehnica ne permite deja să recepționăm, între altele, eventuale semnale artificiale lansate de locuitorii altor sisteme planetare orbitînd în jurul unor stele aflate la cîteva zeci de ani-lumină de Pămînt. Pentru aceasta ne stau la dispoziție radiotelescoapele. Dintre toate lungimile de undă pe care ar putea emite extratereștrii cea de 21 cm pare a fi cea preferată, ea fiind lungimea de emisie a hidrogenului neutru prezent pretutindeni în spațiul interstelar. Și este normal să fie așa, atîta timp cît hidrogenul este elementul cel mai răspîndit în Univers.

Pe ce lungime de undă ar putea emite extratereștrii! De mai mulți ani, în cadrul unor programe științifice de anvergură și de durată, pămîntenii lansează semnale, așteptînd răspuns

Prima încercare de a intra în acest fel în legătură cu un interlocutor extraterestru, făcută în anul 1960 în cadrul proiectului OZMO, nu a ajuns la nici un rezultat. Nici una din stelele ascultate nu a „vorbit". În 1967, cînd au fost observați primii pulsari care emit semnale foarte regulate, s-a crezut că s-au descoperit, în sfîrșit, „omuleții verzi". În 1973 a fost pus în aplicare un alt proiect: CETI (Communication with Extraterrestrial inteligence). Din cele aproape 600 de stele „ascultate" pe lungimea de undă de 21 cm, nici una nu a răspuns. Numai că fiecare stea a fost urmărită abia cîteva minute, timp extrem de scurt pentru a nu ne pune întrebarea dacă nu cumva chiar atunci „interlocutorul" se odihnea.

Dar, într-un fel s-au altul, trebuie să ne facem și noi simțită prezența. Primul mesaj a fost transmis în 1974, de la telescopul din Arecibo, cu adresa unui roi de stele din M 13 (unde va ajunge prin anul 30000). S-a mai încercat și un alt tip de mesaj, un fel de „sticlă aruncată în mare". Astfel, la sugestia lui Carl Sagan, au fost folosite sondele Pioneer 10 și 11 și Voyager I și 2 care vor călători în spațiu acoperind o distanță echivalînd cu cea care ne separă de cea mai apropiată stea în 80 000 de ani. Ele au fost dotate cu plăci gravate și discuri video conținînd chintesența tuturor informațiilor asupra civilizației umane.

Oricum, „absența dovezilor nu înseamnă dovada absenței", așa că nu ne rămîne decît să repetăm că, în fond, cercetarea altor civilizații este încă în domeniul visurilor și al speculațiilor și că ea nu dovedește altceva decît dorința noastră de eternitate, dorința de a intra în legătură cu necunoscutul.

MAGDA STAVINSCHI

O nouă mafie siciliană: hoții de artă

Un „aisberg arheologic" — acesta este termenul cu care experții în arheologie au desemnat „operațiunea" care, în final, a dus la apariția, în „Getty Museum" din Malibu, California, a unei antice statui a Afroditei și, într-una din vitrinele de la „Metropolitan Museum" din New York, a două cupe de argint aurit din aceeași epocă — toate, de sorginte siciliană. Se pare, într-adevăr, că aceste obiecte nu ar reprezenta decît „vîrful vizibil" al unui vast trafic, minuțios organizat și larg practicat, avînd ca sursă zonele arheologice de la Morgantina, Sicilia, și ca destinație cea mai bogată „piață" în materie, Statele Unite ale Americii. Se bănuiește că în S. U. A., la „Metropolitan Museum", ar fi ajuns, între altele, și un tezaur antic de o valoare inestimabilă, din epoca elenismului tîrziu, dispărut de la Morgantina în 1980. (Alte patru mii de valoroase piese arheologice, gata să ia aceeași cale, au fost, din fericire, blocate de către poliția judiciară din Enna, care le-a descoperit, în vara lui 1988, în locuințele unor „pasionați" de arheologie și ale unor „admiratori" de morminte antice din Sicilia.

Bănuielile că tezaurele arheologice siciliene s-au mutat, în mare parte, în S. U. A. sînt susținute de declarații publice ale Administrației bunurilor culturale din Agrigente, precum și de afirmațiile profesorului Malcom Bell, de la Universitatea din Virginia, care, de 10 ani, participă la săpăturile arheologice de la Morgantina. **Le confirmă și alte surse, americane, care subliniază existența unei „axe directe" între „frecventatorii" sicilieni de morminte antice și cumpărătorii de peste ocean ai obiectelor arheologice.** Astfel, într-un număr recent al publicației „Connosseurs", Thomas Hoving, directorul muzeului „Metropolitan" din New York susține că „Afrodita" — dispărută acum zece ani în zona arheologică siciliană — a fost cumpărată de „Getty Museum" la un preț situat între 7 și 20 milioane dolari, prin intermediul unei filiere de „traficanți de comori" în care sînt angrenați, inte alții, sicilienii Orazio De Simone, cu domiciliul declarat la Genova, și Nicolo Nicoletti, proprietarul unui magazin din Gela, Italia. Sînt în curs de cercetare și alte persoane „pasionate" de arheologie, precum și doi comercianți din Livorno, specializați în desfacerea de aparatură pentru detectarea metalelor, folosită de jefuitorii de morminte antice. (Numai în Sicilia, cei doi au vîndut, într-un singur an, peste 200 de asemenea aparate.)

Acest trafic de proporții a fost descoperit în urma interceptării convorbirilor telefonice ale unor inși de diferite profesii, dar legați între ei printr-un „hobby" comun: arheologia. Prin firele telefonice zburau fraze dspre „cămăși" și „haine" pregătite pentru a fi exportate din Italia; în realitate, era vorba de statui, amfore și alte obiecte antice prețioase, localizate cu ajutorul

→

detectoarelor de metal şi extrase pe furiş, noaptea din zona arheologică Morgantina.

„Am descoperit o sferă de afaceri în care se manipulează sume uriaşe, o realitate care depăşeşte orice închipuire în ce priveşte hoţia de valori arheologice", afirmă reprezentantul procuraturii din Enna. În ce-i priveşte pe conducătorii muzeelor americane în care ajung aceste valori, „aceştia se limitează să declare — dezvăluie acelaşi reprezentant al procuraturii — că achiziţiile făcute de ei sînt în bună regulă, dar nu furnizează nici un fel de dovezi în acest sens".

Ancheta începută la Enna şi continuată în Statele Unite ale Americii pare să fi stabilit (cel puţin aşa afirmă unele ziare italiene) că cea mai mare parte din obiectele arheologice de mare valoare dispărute din Morgantina au ajuns iniţial, pe diverse căi şi prin diverşi intermediari, în Elveţia şi în Marea Britanie, două state care nu au aderat la Convenţia Internaţională care interzice achiziţionarea de piese care provin din săpături arheologice clandestine. Odată „reciclate", statuile, urnele, vazele, obiectele din metale preţioase ajung, mai devreme sau mai tirziu, în muzeele americane, de unde este greu de crezut că ţara lor de origine va mai reuşi să le recupereze.

SANDU POPA

Un tipar ca puţine altele

Ted Nace, din Berkeley, nu numai că a scris o carte despre calculatoare (intitulată „Compania de lasere"), dar a şi tipărit-o singur — folosind, bineînţeles, calculatorul. Alţi şase autori l-au imitat. Cursurile şi manualele, la Universitatea din California, sînt imprimate tot cu ajutorul calculatoarelor. Iar două birouri speciale — *Krishna Copy Center* şi *U-Design* — s-au lansat deja în pseudotipografiere, tipărind fluturaşi şi pamflete publicitare, pagini cu note muzicale, programe de concerte şi serbări — la preţuri care desfid orice concurenţă din partea tipografiilor obişnuite.

Lucrurile au început de mult, după momentul în care Linda Foust şi Tony Husch au publicat o carte despre marketing („Ce straşnică idee"!), încercînd, în acelaşi timp, o acţiune de marketing: era vorba să găsească noi utilităţi calculatoarelor de mare putere — achiziţionate de multe companii şi întreprinderi, dar prea puţin folosite, ceea ce s-a şi tradus, anul trecut, printr-o încetinire a ritmului de afaceri de pe piaţa informaticii. Foust şi Husch au avut ideea să creeze un lanţ funcţional. Ştiau că, folosind o imprimantă cu laser, se pot tipări litere (dar şi desene, grafice, schiţe, scheme) cu destulă acurateţe, pe hîrtia ce poate fi folosită la imprimantele de calculator. Au creat, în consecinţă, „softul" (programele) potrivit pentru un calculator Apple... Şi primul Gutemberg informaţional i-a tipărit cartea. Copiatoarele Xerox i-au multiplicat-o, fiecare pagină costînd de 10 ori mai puţin decît în orice tipografie.

Un astfel de „Gutemberg informaţional" costă circa 10 mii de dolari. Calitatea tiparului este mediocră. Dar specialiştii ne asigură că, în viitorul apropiat, calitatea tiparului va creşte, ajungînd la nivelul celor mai bune tipografii.

ANTON MICLESCU

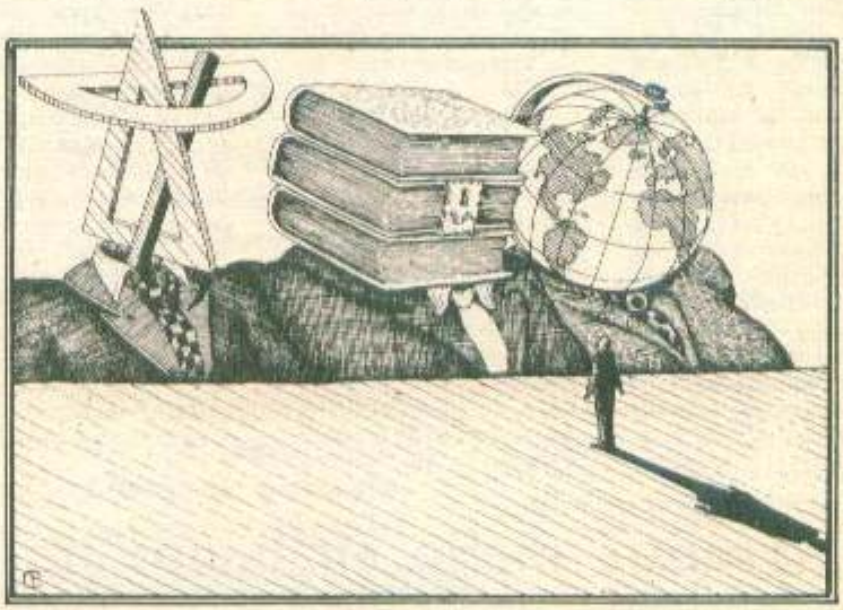

Produse noi... dar cît de utile?

Se pare că, uneori, inventatorii, proiectanții și designerii se plictisesc. Și atunci se apucă să realizeze produse noi ... doar așa, de dragul noutății!

O firmă din Chicago, de pildă, s-a gîndit să-i fericească pe schiorii comozi, oferindu-le, contra unui fleac de 42 500 dolari, o mașină de schi de casă! **Un fel de covor rulant, de 4 m × 3 m, pus în mișcare de un motor de 16 CP, pe care iubitorii de schi la domiciliu pot aluneca (simulați) cu viteza (simulată) de 19 km pe oră. Tot pentru schiori:** o cască cu aparat de emisie-recepție încorporat, **pentru două persoane. Schiorul astfel echipat poate transmite și primi mesaje, pe o rază de 100 metri, de la perechea lui (cel de-al doilea posesor al aceluiași aparat). Prețul: 449,50 dolari.**

Iată, pe aceeași linie de „invenții", și o așanumită chitară digitală, **un aparat care — spun prospectele — „înlocuește cu succes o orchestră de 12 persoane". Aparatul, ni se mai spune, „scoate cinci feluri de sunete de chitară", „mită" — pentru acompaniament — trompeta, mandolina ...șiclopotele de biserică!, oferind celui ce-l utilizează „12 stiluri de interpretare" (de la rock, pop, country music pînă la bossa nova). Prețul: 349 dolari. O bagatelă!**

Tot un aparat neobișnuit: cîntarul electronic. **Costă, este drept, 200 de dolari, dar te poți cîntări cu el oriunde, în orice condiții de relief, chiar și pe o dună de nisip (cu condiția ca înclinarea acesteia să nu depășească, totuși, 30 de grade). Rezultatul îți se va oferi exact, foarte exact, pe un ecran cu cristale lichide, ba, dacă vrei (dacă te lansezi într-o cură de slăbire, de pildă), îi poți înscrie în memoria aparatului, de unde îi vei aduce în momentul victoriei (kilograme pierdute) sau pentru a te face singur de rușine (dacă în calea acțiunii se ivesc obstacole ...).**

La lista de mai sus s-ar mai putea adăuga multe alte „gadget"-uri: zgardă electronică antipurici pentru cîini și pisici, veioza care se aprinde nu la apăsarea întrerupătorului, ci la atingerea becului, telefonul activat de comanda vocală, „cîntarul vorbitor" [!] ... Care „gadget"-uri, firește, nu se vor vinde niciodată pe piețele lumii a treia, ci doar în magazinele pentru bogătașii și snobii din S.U.A. și Europa occidentală.

ALEX. MÎNDRU

Ca și celebra peșteră Altamira din Spania, și Peștera Urșilor din județul Bihor a fost descoperită dintr-o simplă întîmplare. În data de 17 septembrie 1975, pe la orele 11 a. m., mai mulți muncitori de la cariera de marmură din Chișcău au montat explozibil pentru a disloca blocurile de marmură din coasta muntelui. S-a dat foc fitilului și oamenii s-au adăpostit pe unde au putut. După explozie, ei au văzut cu uimire că în panta muntelui a apărut o crevasă. Pentru a nu cădea cineva în ea sau pentru a evita căderea acolo a buldozerului, s-au descărcat în locul cu pricina mai multe bascule cu pietriș; dar crevasa înghițea totul. Pe cînd ortacii aflați la masă discutau cu aprindere cele întîmplate, minerul artificier Traian Curta din Chișcău a ancorat zdravăn fringhia de un bolovan din apropiere și, cu un curaj demn de romanele de aventuri, înarmat doar cu o lanternă, a coborît pe fringhie în hău. Drumul pînă jos i s-a părut fără sfîrșit. Acolo s-a împiedicat, a aprins iute lanterna și i s-a făcut părul măciucă: de jos îl priveau, parcă cu adîncă mustrare, orbitele goale ale unui craniu imens de „ursus spaeleus". În aceeași clipă, primul strigăt omenesc, după atîtea mii de ani, a cutremurat peștera. Ortacii de deasupra au alergat într-un suflet, crezînd că minerul s-a prăbușit în hăurile pămîntului. Traian Curta a agățat în fringhie gigantica tigvă de urs, care apoi a fost purtată prin sat, toate bătăiile crucindu-se de uimire și scuipîndu-și în sin de așa nămetenie fioroasă, căreia copiii, purtînd-o în vîrful unei prăjini, parcă în semn de triumf, îi spuneau „cap de zmeu". Astăzi, „capul →

→ de zmeu" se odihnește în vitrina de la intrarea în peșteră.

La 18 septembrie 1975, dotat cu o scară de frînghie și o lampă de carbid, același „Trăienuț" (cum îl alintă localnicii) a coborît pentru a doua oară în peșteră, invitîndu-i și pe cei doi ortaci, dar aceștia au refuzat cu îndărătnicie. Descoperitorul a străbătut cu mare grijă întreaga peșteră și, pentru a nu se rătăci în cotloanele ei, a lăsat, cînd pe o stalagmită, cînd pe alta, după cum înainta în adînc, ba flanela, ba haina de la salopetă, ba casca de protecție, astfel încît la întoarcere a dibuit ușor locul de unde a plecat. Ceilalți doi colegi, care refuzaseră înfricoșați escapada, Andrei Jula și Traian Chira, îl așteptau cu sufletul la gură, la ieșirea din tavanul peșterii. În aceeași zi, Trăienuț a anunțat miliția din comuna Pietroasa și autoritățile de la Oradea, precum și pe speologii din orașul Dr. Petru Groza, care au făcut, pe rînd, de pază la intrarea în peșteră, ca niște soldați ciudați care nu păzesc o cazarmă ci o gaură în pămînt. În acest fel s-a evitat devastarea și prădarea peșterii, așa cum s-a întîmplat cu o altă peșteră din apropiere, Peștera Fagului, din satul Giulești, plină ochi de superbe flori de aragonit care, din păcate, au fost prădate.

Frumusețea Peșterii Urșilor constă, în primul rînd, în faptul că este o peșteră de calcar marmoreean, care apare în luminile reflectoarelor asemenea unui palat din poveste. Densitatea de forme speologice pe metru pătrat este atît de mare încît întreaga peșteră pare a fi o colosală cutie cu bijuterii. Datorită amenajării ei, realizate la nivel european, vizitatorii o pot contempla umblînd prin ea ca pe un bulevard.

Ghizii locului susțin că aici se prezintă, de mii de ani, un fascinant spectacol de gală. În „galeria luminărilor" se aude duiosul concert al apei demiurgice care, cu o răbdare de care numai natura e în stare, a realizat ceea ce nu a reușit să facă nici un arhitect sau sculptor din lume. Vinturile trec peste luminările de calcar marmoreean ca niște degete delicate peste piane, pianine și clavecine, pentru a omagia tocmai în adîncul pămîntului marea taină omenească a nunții: pentru că aici un „EL" și o „EA" de marmură scînteietoare se țin de braț într-o pădure de luminări și în eternă cununie. Frunzele lotusului din cristale de marmură plutesc pe apa limpede din adîncuri ca niște corăbioare pentru posibili elfi ai peșterii. Din tavanul grotei spînzură înspăimîntător o uriașă „sabie a lui Damocles" — o stalactită ascuțită ce pare că se prăbușește din clipă în clipă în propria ei teacă. Oare cînd va intra „sabia lui Damocles" în teacă, dacă pentru 1 cm cub de calcar este nevoie de trecerea a 15 ani?!

Dar apa demiurgică a creat în peșteră și o neasemuită „rachetă spațială", prorocind cu mii de ani în urmă vremurile noastre. Cînd ghidul stinge lumina din peșteră, lăsînd doar un reflector în josul unei formațiuni conice de marmură, se dă impresia vie a unei rachete interplanetare în clipa desprinderii de sol, într-o jerbă de flăcări.

În altă galerie, peștera se transformă într-un „sfat al bătrînilor". În diferite colțuri tronează chipurile cioplite în apă în cristale de marmură ale lui Decebal, Traian, Avram Iancu. Peste tot, „coloane ale infinitului", între neclintite și albe „mese ale tăcerii". În altă parte, măiestrul riu subteran s-a lăsat ademenit ca un copil de povești, creînd o „căsuță a piticilor", cu Albă ca Zăpada și „Pomul de Crăciun". Alte formațiuni dau impresia unui „cuptor de copt pîine", sau a unei „clăi de fîn", a unui „soldat dac rănit în luptă", a unei „femei care plînge", a unui „cap de pescăruș", a unui „gimnast la aparate", a „tridentului", a „fazanului" sau a unei „guri de balenă" etc.

Ar trebui să vorbesc și despre ultimul urs al peșterii care s-a speriat de flacăra din lampa de carbid a lui Traian Curta. Dar nu o fac, ca să nu deconspir „secretul" peșterii de la Chișcău, acest lucru fiind de competența inimoșilor ghizi Andrei Simony și Gheorghe Chira („secretul" cu pricina netrebuind dezvăluit decît o dată cu vizitarea peșterii și nicidecum tradat pe o coală de hîrtie).

Ieșind din „palatul de marmură", după o vizită ce ți se pare întotdeauna prea scurtă, îți vin în minte frumoasele versuri ale poeziei *„În peșteră"* de Panait Cernea: „Dar după ani de picurare, /S-au închegat coloane pline;/ Eterna bolții lăcrămare,/În loc s-o surpe — o susține!"

PAȘCU BALACI

„Dar după ani de picurare,/
S-au închegat coloane pline;/
Eterna bolții lăcrămare,/
În loc s-o surpe o susține!"

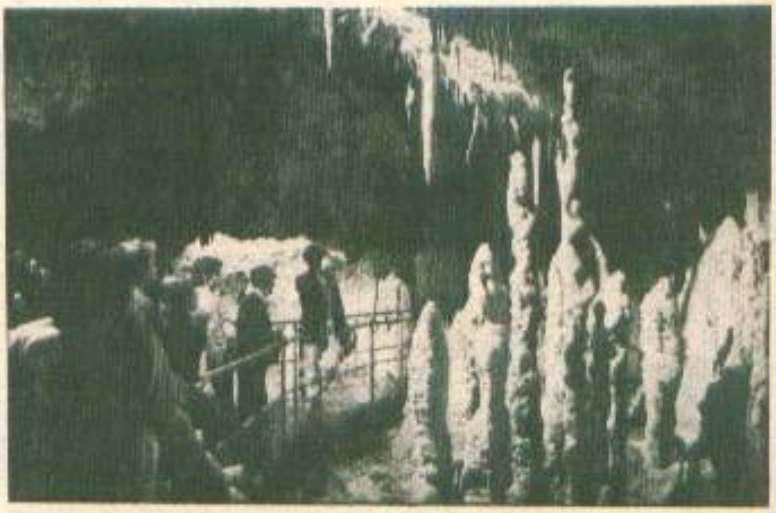

Zbor cu hidrogen

O dată cu dezlănțuirea, în anii '70, a binecunoscutei crize a petrolului, majoritatea țărilor au inițiat ample programe de găsire a așa-numitelor surse „alternative" de energie.

În aprilie 1988, un avion sovietic tip TU-155 a efectuat primul său zbor experimental — de 21 de minute — în care s-a folosit hidrogenul lichid drept combustibil pentru unul din cele trei motoare. Alexei Tupolev (fiul cunoscutului proiectant de avioane „TU"), constructor general al Biroului de proiectări, a declarat, într-un articol publicat în revista „Tehnika Molodioji", că lucrările de proiectare au fost inițiate încă de acum cîțiva ani. „De ce tocmai hidrogen?" este adesea întrebat constructorul. Răspunsul este pe cît de scurt, pe atît de convingător: „Pentru că produsul său de ardere este apa". În felul acesta se pot evita bioxidul de carbon și alte produse toxice rezultate din arderea derivaților petrolului, cu efecte atît de nocive în poluarea atmosferei.

Dacă, pînă în prezent, în aviație și în transport, în general, criteriul de bază era viteza, acum apar cerințe noi. Una dintre acestea este ca noile mijloace de transport să dăuneze cît mai puțin naturii.

„Alternativa hidrogen" are și partizani, și inamici. Cei din urmă susțin că hidrogenul este prea scump, că prezintă un pericol de explozie mai mare, că necesită folosirea unor temperaturi extrem de scăzute în rezervor, că are densitate mică (toate acestea, comparativ cu hidrocarburile folosite în prezent). Dar dacă la calitățile de ordin ecologic se adaugă faptul că, din punct de vedere al capacității calorice, hidrogenul este superior (de trei ori!) combustibililor actuali, atunci cheltuielile legate de rezolvarea unor probleme tehnice determinate de inconvenientele arătate mai sus devin justificate.

Una din primele probleme care au apărut în fața constructorilor a fost legată de amplasarea rezervoarelor. Se știe că, la avioanele obișnuite, combustibilul se depozitează în rezervoarele din aripi. Hidrogenul, avînd o densitate cu mult mai mică decît cea a kerosenului, volumul aripilor este insuficient. Așa încît a fost necesară construcția unui rezervor special, de forma unei minicisterne (cu pereți dubli, între care se face vid), pentru amplasarea căruia a trebuit restrîns salonul pasagerilor, izolîndu-se ermetic partea din spate. Reducerea numărului de pasageri, spun constructorii, e un inconvenient care poate fi compensat, invocînd următoarele argumente: puterea calorică a hidrogenului fiind de trei ori mai mare decît cea a kerosenului, cantitatea necesară de combustibil va fi de trei ori mai mică, ceea ce va permite să se mărească dimensiunile mașinii.

Probleme deosebite le-a ridicat și faptul că hidrogenul lichid fierbe la 235°C, fiind deci nevoie de soluții inedite de izolare termică — nu numai a rezervorului, ci și a conductelor și armăturilor. Au fost, de asemenea, concepute metode și sisteme de prevenire a incendiilor, datorită faptului că hidrogenul formează amestecuri explozive cu aerul, într-un domeniu larg de concentrații (între 4 și 74%). Așadar, primul zbor experimental al „avionului cu hidrogen" s-a terminat cu succes. Va deveni el un avion „de serie"? De curînd a fost probat un nou avion TU-204, care, deocamdată, va folosi kerosen, dar care este conceput și pentru hidrogen.

Avioanele-rechini

S-a observat că pielea rechinilor, tare și zgrunțuroasă la pipăit, opune, la viteze de înaintare ridicate, o rezistență mai mică. Acestui fenomen, la prima vedere paradoxal, i s-a găsit totuși o explicație, în urma unor cercetări minuțioase. La vitezele mari de înaintare, dacă pielea rechinilor ar fi netedă, curenții de apă ar avea un contur cu unduiri mari, ceea ce ar duce la un consum de efort suplimentar din partea rechinului. Neregularitățile pielii nu permit să se formeze aceste unduiri, iar scăderea turbulenței curentului de apă îi permite rechinului să înoate mai repede. Constructorii firmei „Messerschmidt-Belkow-Blom" (R.F.G.), care au studiat fenomenul, au propus ca acesta să fie aplicat la construcția de avioane. A fost elaborată tehnologia de obținere a unei folii polimerice, un film denumit „Riblet", care poate fi lipit pe aripile și fuselajul avioanelor. Mici denivelări, de 0,05 mm, asigură scăderea rezistenței aerodinamice. Noua descoperire va fi folosită la aerobuzul vest-european A-320, specialiștii estimînd o economie de 50 de tone de combustibil pe an pentru fiecare avion. Greutatea filmului nu este mare, el putînd fi obținut și în diferite culori, ceea ce ar aduce și economii de vopsea. Primele avioane acoperite cu filmul astfel obținut sînt deja în exploatare. S-a propus folosirea acestui „efect de rechin" și pentru acoperirea submarinelor.

V. GRUBER

ATENȚIE, SE SPIONEAZĂ!

EVOLUȚIA TEHNOLOGIEI A GENERAT UN NOU TIP DE SPIONAJ INDUSTRIAL: DE LA MICROTRANSMIȚĂTOARE LA LASERUL CARE CAPTEAZĂ CONVORBIRI DE LA 10 KILOMETRI DISTANȚĂ

„Președintele unei mari societăți italiene care lucrează pentru Ministerul Apărării refuză cadourile ce i se oferă cu ocazia Anului Nou", scrie revista italiană „Espresso". Motivul? Temerea că în interiorul stiloului de aur sau în eleganta încuietoare a unei agende îmbrăcate în piele s-ar putea ascunde minusculele, dar necruțătoarele „insecte" cunoscute sub denumirea de „microspioni." Din această cauză, el și-a transformat deja biroul într-un buncăr suprautilat împotriva interceptărilor, „tapisîndu-l" cu dispozitive electronice capabile să depisteze și să semnaleze chiar și aparatura cea mai sofisticată, acele microfoane mai mici decît un nasture de cămașă, care se fixează pe pereți ca pionezele.

Cel care, însă, a avut o surpriză de acest gen, fără să se fi așteptat, a fost conducătorul unei importante edituri de la Milano. Probabil că ceea ce trebuia aflat nu erau indiscreții în legătură cu titlurile cărților în curs de tipărire, iar cei care plasaseră lîngă fereastra biroului său un microtransmițător aproape invizibil nu se interesau de termenul de apariție al vreunei traduceri. Microspionul trebuia să capteze, cu siguranță, elemente privind strategia de piață a editurii, programele ei financiare, programarea publicității. Toate acestea au devenit clare atunci cînd directorul editurii, devenit bănuitor din cauza rapidității cu care erau cunoscute, în afară, hotărîri pe care el de-abia le luase, a chemat un expert în probleme de contraspionaj electronic, care nu a întîrziat să descopere „insecta". Nu a putut descoperi însă cine o instalase și cînd anume.

Dar nu numai președinții sau directorii generali de mari societăți au ajuns să se teamă de bricheta sau de acul de cravată propriu sau aparținînd interlocutorilor lor de moment. Se pare că „războiul" mut, cu arme de înaltă tehnologie, între spionii industriali și specialiștii în antiinterceptări a ieșit din domeniul industrial și s-a răspîndit în toate sectoarele în care posibilitatea unor cîștiguri consistente fac concurența tot mai aprigă. Că lucrurile stau astfel o demonstrează nașterea a zeci de firme specializate în „protecție electronică împotriva spionajului", care execută, deobicei, șapte-opt „intervenții" lunar, programate cu grijă și costînd, în general, între 2000 și 3000 dolari fiecare. Și dacă dăm crezare statisticilor, experții descoperă „insecte" electronice în două cazuri din trei.

„Noile victime ale spionajului electronic sînt persoane de nivel mediu ca importanță: politicieni, avocați, tehnicieni, jurnaliști, cercetători", afirma Adalberto Biasiotti, din Modena, de profesie inginer, unul dintre cei mai buni specialiști italieni în antiinterceptare. Inginerul Giuseppe Muratori, președintele Institutului de cercetări și comunicații sociale din Torino, citează o anchetă internațională conform căreia în marile metropole europene circa 70% din conducătorii și „decision maker"-ii marilor firme — deci zeci de mii de persoane — sînt deja sau riscă să intre sub controlul „spionilor" electronici.

Dintre toți „caii troieni" folosiți pentru a amplasa microspioni în biroul sau camera victimei, „cel mai simplu dar și cel mai ușor controlabil este, fără îndoială, telefonul", explică Biasiotti, care a publicat un manual de autoapărare în acest sens, intitulat „Protecția comunicațiilor." „Lăsînd la o parte vechiul truc al înlocuirii capsulei microfonului telefonic cu o alta, care conține un microtransmițător, operațiune pe care o poate executa și o femeie de serviciu", afirmă Biasiotti, „există unele puncte zise calde — foarte accesibile, de-a-lungul unei linii telefonice, unde de obicei se montează cea mai mare parte din «insectele» electronice: panourile stradale ale societăților de telefoane sau derivatoarele telefonice pentru fiecare clădire, acele cutii cenușii, montate pe zidurile exterioare care repartizează cablurile exterioare către fiecare apartament. În ultimul timp au început să fie folosite ca amplasamente pentru «insectele» electronice și

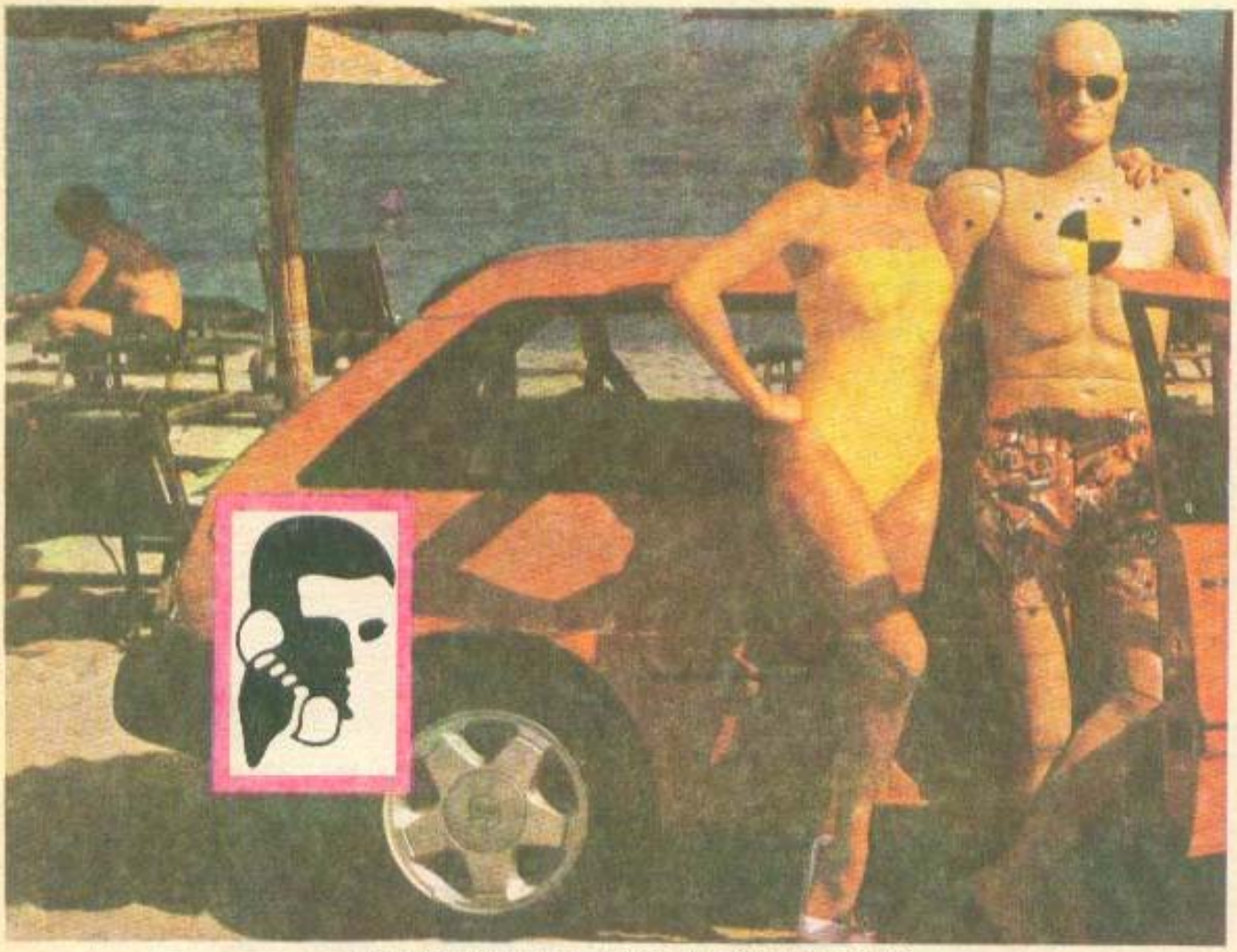

„Microspioni? Nu-mi pasă! Nu mă despart niciodată de robotul meu bonificator care-i paralizează!"

așa-numitele «paratrăsnete telefonice», micile blocuri de plastic care protejează liniile noilor centrale telefonice digitale, instalate în mod frecvent în subsolurile clădirilor."

Spionajul telefonic tradițional este în declin. Această constatare este confirmată și de comisia cu privire la interceptările telefonice, instituită de către guvernul italian și intrată în funcțiune în 1987, în încercarea de a elimina haosul care domnește în acest domeniu. Comisia afirmă că „cea mai mare parte din abuzuri este comisă, de regulă, cu ajutorul microfoanelor-spion." Dacă la acestea se adaugă și microregistratoarele care pot fi ascunse chiar și într-o agrafă de păr, se înțelege ușor de ce, în ultimii ani, a apărut și s-a impus o nouă profesie, aceea de „bonificator", adică expert în descoperirea și înlăturarea „paraziților" electronici. În Italia, de exemplu, acești specialiști, cu gențile lor pline de aparatură antispionistică, au trecut de o sută. Uneltele lor, aparate nu mai mari decît un radio cu tranzistori, dar care costă de la trei mii de dolari în sus, sînt în măsură să „adulmece" într-o încăpere prezența oricărui microtransmițător sau microregistrator în funcțiune, datorită unei antene care poate fi ușor ascunsă în hainele unei persoane, într-o lampă sau într-un barometru de perete. Augusto Runci, responsabil tehnic la C.A.B. din Roma, o societate specializată în dispozitive de „bonificare" electronică, explică: „Atunci cînd acest aparat semnalează existența unui microspion, o face cu multă discreție, vibrînd ușor, neauzit. În acest fel «victima» este încunoștințată de pericol, fără însă ca semnalul să fie evident și pentru eventualul interlocutor-spion, cu care tocmai vorbește."

A apărut însă — mai recent — un nou dispozitiv, care dă de furcă chiar și celor mai experți „bonificatori" telefonici. Se numește „Infinity" și costă circa o mie de dolari la „bursa neagră". Amplasat undeva, de-a-lungul unei linii telefonice a casei sau a biroului, el transformă însuși telefonul într-un microfon permanent deschis, care captează toate convorbirile din încăpere chiar și atunci cînd aparatul telefonic nu efectuează sau nu primește chemări. Își datorează numele posibilității nelimitate de a fi activat și ascultat din orice punct, oricît de îndepărtat, al lumii, printr-o chemare în teleselecție (modalitatea prin care, formînd prefixul telefonic al unei țări, urmat de prefixul orașului și de numărul de telefon al postului, se obține direct legătura telefonică), fără măcar ca soneria telefonului să răsune, lucrū care ar determina „victima" să devină bănuitoare. Pentru a contracara dispozitivul „Infinity" s-a mobilizat cea mai mare societate industrială din sectorul aparaturii antiinterceptie, Information Security Associates din Stanford, Connecticut, S.U.A. Paradoxal este faptul că atît „Infinity", cît și nesfîrșita familie de aparate electronice folosite pentru spionaj, pot fi ușor achiziționate pe piețele multor țări vest-europene. În Italia, de exemplu, o lege din 1974 interzice utilizarea „paraziților" electronici, dar nu interzice

→

vînzarea lor întrucît nu există încă normele care să reglementeze acest aspect, lucru valabil și în alte țări. Astfel că, la Frankfurt sau la Milano, în zonele „duty-free" ale aeroporturilor, la P. K. Electronic, filiale ale societății cu același nume din Hamburg, afacerile cu aparatură de acest gen devin tot mai înfloritoare.

Progresul tehnologic în materie de „bonificare" antispionaj îi constrînge pe producătorii de sisteme de spionaj să inventeze permanent cîte ceva nou. „Ultima noutate", „explica Adalberto Biaslotti în 1988, este reprezentată de captatorii laser. Aceste aparaturi pot fi plasate la o distanță de pînă la 10 kilometri depărtare de o clădire, pentru a reuși să capteze și să descifreze convorbirile din anumite încăperi, analizînd, cu un fascicul de raze laser, vibrațiile produse de vocile vorbitorilor asupra geamurilor ferestrelor".

Povestire științifico-fantastică? Mai puțin decît s-ar crede! Altfel nu se explică de ce o altă firmă americană, Research Electronics, vinde în țările vest-europene, la prețul de circa 800-1000 dolari, un dispozitiv care produce un zgomot imperceptibil pentru urechea umană, dar care face să vibreze permanent geamurile ferestrelor, anulînd orice tentativă a unui eventual laser „clandestin".

Războiul dintre microspioni și bonificatori pare că nu se va încheia niciodată. „Există totuși un aparat principal pentru contramăsuri în sensul antiinterceptărilor", afirmă Augusto Runci, „care poate bonifica o încăpere de orice fel de microspioni. Se numește «scout», dar în jargonul specialiștilor a fost botezat «marea perie»". Văzut de aproape, dispozitivul seamănă cu o mașină modernă de spălat podelele, destinată unor gospodine îndrăgostite de tehnica anului 2000. Dar prețul lui dezminte posibilitatea unei asemenea întrebuințări: cincizeci de mii de dolari. Construit de către Information Security Associates, „marea perie" era folosită în exclusivitate, pînă acum cîțiva ani, de C.I.A. Acum se vinde și în țările Europei occidentale. Cu condiția — din dispoziția fostului președinte al Statelor Unite, Ronald Reagan — ca guvernul american să cunoască destinatarul, deci utilizatorul dispozitivului.

Ce are special această „mare perie"? „E simplu", explică Runci, „poate detecta și localiza orice fel de aparat electronic de spionaj, chiar microscopic, chiar îngropat în perete. Descoperă chiar și microspionii stinși sau dezactivați".

Aparatura pentru detectarea microemițătoarelor cu frecvență radio (stînga): două modele de microspioni: primul, de dimensiunile unui pachet de țigări, iar celălalt — de mărimea unei penițe (dedesubt): alte două tipuri lilipuțane de microspioni (jos)

10 „SFATURI DE AUR"

Iată cele „10 sfaturi de aur" pe care experții în materie de detectare a minispionilor le dau potențialelor „victime" în special oamenilor de afaceri:

● Nu lăsați niciodată, singur un vizitator în biroul sau în camera dv.!

● Evitați să faceți confidențe colegilor în spațiile unde sînt amplasate grupuri sanitare pe lîngă birouri. Sînt locurile cele mai accesibile pentru plasarea de microspioni. S-au descoperit cazuri în care conversațiile au fost interceptate analizînd vibrațiile țevilor de metal din aceste încăperi!

● Observați dacă vizitatorul aruncă „neglijent" vreun pachet de țigări gol, în coșul dv. de hîrtii. Acesta ar putea ascunde un „parazit" electronic!

● Fiți atenți la subsolurile unde, în general, se concentrează cablurile telefonice!

● Controlați derivațiile externe ale liniilor dv. telefonice!

● Nu uitați: chiar și o transmisiune în facsimil (numită și telefax) poate fi interceptată, exact ca o convorbire telefonică!

● Mobilierul sălilor de ședințe trebuie să fie proiectat în așa fel încît să se reducă la minimum locurile unde pot fi ascunși microspioni. Este mai oportun să se evite rafturile, tablourile, covoarele și mochetele, vasele cu flori și glastrele cu plante decorative. E preferabil să se utilizeze mese cu planul orizontal din sticlă!

● Montați geamuri duble la ferestrele biroului dv., chiar dacă trăiți într-o zonă cu climă blîndă!

● Dacă aveți o convorbire confidențială cu un interlocutor, în biroul sau camera dv., de la hotel, scoateți din priză aparatul telefonic, pe toată durata ei!

● Dacă aveți un telefon montat în automobil, fiți precauți: e suficient un radio normal „multi-banda" pentru a capta conversația dv.!

„SECRETE" ELECTRONICE TRANSOCEANICE

Cei mai modești se limitează să pretindă treizeci de dolari, cei mai exigenți cer cinci mii. Pentru cei Ca să plaseze microspioni în birourile băncilor sau ale marilor societăți industriale. O anchetă cu privire la 115 agenții de investigații particulare, din S.U.A., realizată de către agenții ai guvernului deghizați în industriași lipsiți de scrupule, a dus la constatarea că o treime din Sherlock Holmes-ii din noua generație sînt dispuși să încalce legea pentru a plasa microspioni în draperiile, în mocheta sau în birourile unor presupuși concurenți. În S.U.A., unde există mania de a „evalua" orice fenomen în dolari, se apreciază că volumul de afaceri al „private listeners" (ascultători particulari, așa cum, eufemistic, se autodefinesc spionii de înaltă tehnologie) nu poate fi calculat în mod exact. Mai ușor este de calculat volumul de afaceri al contra-partenerilor lor, producătorii de dispozitive pentru prevenirea interceptărilor. „Trăim o adevărată perioadă de boom", declară Ben Jamil, proprietarul unui lanț de magazine care oferă aparatură pentru contraspionaj, societatea Communication Control Systems. Cele șapte puncte de vînzare ale acestei societăți înregistrează încasări în valoare de 30 milioane de dolari anual și, pe întinsul teritoriu al S.U.A., magazinele de genul acestora se numără cu zecile. Adeseori, în vitrinele lor se pot vedea aparaturi ale căror prețuri se ridică la zeci de mii de dolari bucata.

Dar sînt numeroși și cei dispuși să cheltuiască bani pentru așa ceva. Și după toate semnele, merită. Conform revistei „Discover" o mare societate aeronautică californiană a descoperit, folosindu-se de asemenea dispozitive, încotro se „scurgeau" informațiile rezervate provenind din biroul directorului general. O altă societate, de pe țărmul oriental al S.U.A., a învățat, în schimb, că e mai bine să asiguri un control electronic preliminar al camerelor de hotel în care îți cazezi propriile cadre de conducere în ajunul unor reuniuni importante; în cursul unei asemenea inspecții s-a descoperit un microfon-spion alcătuit pur și simplu din difuzorul radio-ului din cameră: conectat în sens contrar, în loc să difuzeze muzică, el primea sunetele din cameră și le transmitea cine știe cui.

Dar cine captează sau interceptează, pe ascuns, convorbirile cuiva, le poate folosi și pentru alte scopuri. De exemplu, pentru a descoperi dacă o persoană a spus adevărul sau a mințit. Societatea americană Communication Control Systems vinde, de exemplu, o „mașină a adevărului", care — spre deosebire de cele tradiționale, care au nevoie de persoana pe care o analizează „în carne și oase" — își bazează analiza numai pe vocea înregistrată. Se numește „analizator de stress" și este menit să individualizeze unele „micro-tremurături" involuntare ale vocii, care, conform unor studii recente, se înregistrează atunci cînd o persoană este stressată de propria ei minciună. O scară gradată indică nivelul de stress al vocii și, din această informație se pot deduce concluziile.

Communication Control Systems prevede o „explozie" a vînzărilor de asemenea „mașini ale adevărului", care costă în jur de trei mii de dolari bucata. Cine vor fi cumpărătorii! Nu numai industriașii și agențiile de investigații, afirmă producătorii. Probabil că și soți sau soții — din cei cu buzunarele pline de bani — care își bănuiesc partenerul de viață (va fi suficient să-l întrebe: „Ce-ai făcut ieri seară!"), persoane care intenționează să verifice sinceritatea prietenilor sau a asociaților în afaceri. Singura problemă o reprezintă dimensiunile mașinii, mare cam cît un televizor. Dacă s-ar reuși miniaturizarea ei, i s-ar deschide perspectiva unor piețe mult mai largi: de exemplu, lumea jucătorilor de pocher!

„Scrambler" — un distorsor reputat de linie antirecepție

Trebuie notat, în încheiere, că, adeseori, toate aceste investiții în experți și în tehnologii duc la constatarea, banală, că în spațiul controlat nu se afla nici o urmă de microspion. „În aceste cazuri", se amuză Biasiotti, „unii dintre clienții noștri sînt grozav de dezamăgiți, deoarece constatarea că erau spionați i-ar fi făcut să se simtă plini de importanță." Cu alte cuvinte, existența microspionului în birou devine un nou „status-symbol" în lumea occidentală!

ȘTEFAN UDRESCU

■ Un client, nemulțumit, către pictorul care îi făcuse portretul:
— Dumneata consideri asta o operă de artă?
— Dar dumneata — ripostează celălalt — te consideri o operă a naturii?

■ La un telefon public:
— Stimabile, de un sfert de ceas stați cu receptorul la ureche, fără să vorbiți!
— Ba vorbesc ... Vorbesc cu nevastă-mea.

■ — Ieri, cînd m-am întors acasă, nevastămea mi-a spus că vrea să mergem la cinema. Imposibil, i-am zis. Muncesc toată ziua, n-am timp de distracții. Dar dacă ții neapărat, îți povestesc eu filmul!

■ La un magazin de articole sportive, un client cumpără o parașută.
— Dar dacă nu se deschide? — îl întreabă el, cam îndoit, pe vînzător.
— Nici o problemă, îi răspunde, politicos, celălalt. Cît timp este în garanție, v-o schimbăm.

■ Un cetățean se urcă în tren și pune pe banchetă o colivie cu un porumbel în ea.
— Nu-i voie cu păsări în compartiment! îi atrage atenția controlorul.
— Păsări? Care păsări?!
— Păi, porumbelul dv.
— Bine, dar e un porumbel călător!

Un psiholog american susține că există criterii precise pentru demascarea mincinoșilor. Pentru aceasta, spune el, trebuie să vă concentrați atenția nu asupra cuvintelor rostite de cel bănuit, ci asupra tonului vocii, a gesturilor, a mimicii feței: „o expresie care durează mai mult de cinci secunde e falsă!"

Profesorul Paul Ekman predă psihologia la Universitatea California din San Francisco și este, de aproape douăzeci de ani, un cercetător atent al „minciunii și mincinoșilor". În calitate de consultant al F. B. I., el a elaborat prima metodă științifică, recunoscută ca atare, de „descoperire a minciunii", iar în calitate de scriitor a debutat cu volumul „Telling lies" („Spunînd minciuni").

„Am un profund respect pentru unele minciuni. Știu bine că, uneori, mințim pentru a nu jigni, a nu umili sau a nu speria pe cei care ne sînt dragi. Există o mulțime de motive prin care cineva poate să justifice ascunderea adevărului și sînt convins că multe minciuni nevinovate au evitat conflicte inutile. Dar mai există și minciuni de cu totul alt soi. Din cauza lor am devenit eu primul «vînător de minciuni din lume»", afirmă Paul Ekman.

În urmă cu aproape treizeci de ani, profesorul a început să studieze „comunicările ne-verbale ale speciei umane", observînd gesturile, mișcările, atitudinile semenilor săi. De aproape douăzeci de ani s-a concentrat, în mod special, asupra acelor „simptome" care permit să se deosebească adevărul de minciună. Cartea sa „Telling lies", a cărei primă ediție apărea în 1985, reprezintă de fapt un adevărat manual pentru „descoperirea, în cîteva minute, a mincinoșilor de orice fel".

„Metoda mea este simplă", ne asigură Ekman. „O folosesc deja cu succes Ministerul american al Apărării, F. B. I-ul, serviciile vamale americane, organismele care au un interes direct în a descoperi dacă anumite persoane spun sau nu adevărul. Sugestiile mele, însă, se adresează nu numai experților. Oricine poate învăța să le folosească în cîteva ore. Cu puțină atenție, selecționînd elementele esențiale, orice om poate fi în măsură să recunoască o minciună în 99 cazuri dintr-o sută".

Care sînt semnele care ne permit să constatăm dacă un ins spune sau nu adevărul?

→

■ Un naturalist ține o prelegere.
— O să vă arăt acum, spune el, o piesă rarisimă: un craniu de maimuță antropomorfă. În orașul nostru există numai două asemenea cranii. Unul îl are muzeul, altul îl am eu.

■ Vă rog, puteți să ne împrumutați pentru seara asta aparatul dv. de radio?
— Cu plăcere. Aveți musafiri?
— Nu, dar vrem să dormim liniștiți.

■ În Anglia condamnații la moarte aveau, cîndva, dreptul să-și vîndă viitorul cadavru spitalelor sau chirurgilor.
Un astfel de condamnat intră în legătură cu un chirurg și, după o lungă tocmeală, obținu, pentru cadavrul lui, două lire sterline.
După ce le primi, începu să rîdă cu hohote. Și, către chirurgul mirat:
— De ce rîd? Pentru că dumneata mi-ai cumpărat cadavrul crezînd că pot să fiu spînzurat. Te-ai păcălit, voi fi ars pe rug!

■ La o licitație de obiecte de artă, doi amatori își disputau un tablou care reprezenta un măgar.
— Tabloul ăsta a aparținut unchiului meu și o să-l cumpăr cu orice preț! zise unul.
— Mă rog — conveni celălalt — dacă-i un tablou de familie, eu mă retrag.

■ Gigel are năravul de a bate și chinui pisica. Maică-sa, ca să-l dezvețe, îl amenință:
— Să știi, Gigele, că o să-ți fac și ție tot ce-i faci tu pisicii! O bați — te bat și eu. Îi tragi un picior — îți trag și eu unul. O tragi de urechi — te trag și eu. M-ai înțeles?
— Și dacă o trag de coadă?

■ Profesorul se silește să lămurească elevilor adevărul proverbului „Drumul cel mai scurt e și cel mai bun".
— Tăticu' spune că nu-i așa! intervine un școlar.
— Zău? și ce meserie are tatăl tău?
— Șofer de taximetru.

Profesorul Ekman răspunde: „Lucrul cel mai important este să nu te sinchiseşti de cuvintele pe care le foloseşte acel ins. Discursurile mincinoşilor sînt aproape întotdeauna excelent formulate. Cel care minte ştie perfect că are de susţinut un fel de «examen» şi, de aceea, fiecare cuvînt al său va avea un rol bine determinat. Nu este, deci, de mare folos să-i analizezi cuvintele".

„Primul meu sfat este deci", continuă cercetătorul, „să acordaţi multă atenţie tonului vocii. Dacă este uşor să compui un discurs perfect, este mult mai greu să-l pronunţi pe tonul just. Experienţa ne învaţă că o persoană tristă vorbeşte cu un ton umil, scăzut, şi că veselia pune scîntei în glas. Mincinosului — dacă acesta nu-i chiar un «profesionist al minciunii», cum sînt actorii — nu-i va fi uşor să pronunţe cuvintele imitînd emoţiile provocate de sentimente şi trăiri adevărate. De aceea, adeseori, mincinosul are note stridente în glas. În 70 la sută din cazuri, tonul ţipător denotă furie sau teamă: două simptome care nu pot fi deloc neglijate".

Nu numai tonul vocii, ci şi alte elemente ne pot pune în gardă. „Vînătorul de minciuni", spune Ekman, „trebuie să fie atent la pauzele nejustificate, la ezitări şi la lapsusurile celui care vorbeşte. O persoană care lungeşte cuvintele, care accentuează în mod neobişnuit unele vocale, care vorbeşte în grabă şi cu prea multă emfază, are probabil ceva de ascuns."

Concomitent cu vocea , trebuie observat dacă vorbitorul nu are cumva tendinţa de a se înroşi, de a deveni palid sau de a respira greu: toate acestea sînt semne ale unui stress emotiv, care poate indica o minciună latentă. Şi mai este vorba şi de ceea ce Paul Ekman numeşte „ilustratoarele" vorbirii, adică acele gesturi convenţionale pe care toţi le folosim, în mod uzual, pentru a ne ilustra spusele. Aceste gesturi variază în funcţie de diferitele culturi. În Europa şi pe continentul american, de exemplu, bătînd cu pumnul în masă subliniem furia, iar făcînd cu ochiul îi dăm să înţeleagă interlocutorului, că glumim. „Cînd spunem adevărul", subliniază cercetătorul, „aceste gesturi caracteristice, care sînt spontane, deci inconştiente, însoţesc la unison, cuvintele. În schimb, insul care simulează emoţii (pe care în realitate nu le are) nu reuşeşte să fie atît de prompt. Va bate deci cu pumnul în masă o clipă prea devreme sau prea tîrziu. Şi îşi va dezvălui astfel minciuna în faţa unui observator atent şi experimentat."

În afară de gesturile „ilustratoare", profesorul Ekman le mai semnalează şi pe cele „de manipulare". „Cine minte, explică el, sau cine încearcă să ascundă adevărul, e adeseori stressat. Adică e stînjenit şi puţin încurcat de ideea că înşală pe cei care-l ascultă. El va încerca să-şi ascundă emoţiile, dar îl vor trăda unele mişcări inconştiente. Care anume? Mincinosul îşi va freca nasul sau urechea, se va bate cu degetul peste obraz, îşi va suge buzele sau va bate darabana cu degetele pe un obiect." În ce priveşte faţa, obrăzul, considerate în general ca „oglinda sufletului", profesorul Ekman recomandă prudenţă. „Noi toţi, spune el, învăţăm de mici să ne dominăm expresia spontană a feţei. Copiii aflaţi încă la vîrsta primilor paşi aud din partea celor mari: «Nu te mai strîmba aşa!», «Nu mai sta încruntat!», «Zîmbeşte-i mătuşii!». Şi aşa copiii învaţă să zîmbească din amabilitate sau să se încrunte numai pentru a căpăta ceva de la cineva anume. Cîteodată pe chipul unei persoane apar, în acelaşi timp, expresii ale unor emoţii de două feluri: şi adevărate, şi false. E deosebit de important să le putem deosebi."

Cum putem, deci, deosebi expresiile adevărate de cele false? „Un prim element de deosebire, ne învaţă Ekman, e dat de durata expresiei. Orice mişcare a ochiului, a sprîncenei, a frunţii sau a buzelor care durează mai mult de cinci secunde este, aproape cu siguranţă, falsă. Cu excepţia cazurilor în care persoana se află într-o situaţie cu adevărat excepţională, care o impresionează considerabil, mişcările spontane, şi deci veridice, ale chipului durează rareori mai mult de una-două secunde, cel mai des numai cîteva zecimi de secundă. Numai mincinoşii reuşesc să le prelungească, pentru că «vor» să demonstreze ceva ce în realitate nu simt. Şi tocmai această insistenţă îi va trăda "

Dar oare e chiar atît de uşor să descoperi minciunile, pe cît pretinde profesorul Ekman? „În realitate, admite acesta, vînătoarea de minciuni poate deveni un sport periculos. Este posibil oricînd ca o persoană care spune adevărul să pre-

→

zinte aceleași simptome de teamă ca una care minte. În anumite cazuri intervine ceea ce eu am numit «eroarea lui Othello». Celebrul maur din Veneția, protagonist al dramei lui Shakespeare, se autoconvinge că soția lui, Desdemona, l-a trădat, și, atunci cînd aceasta încearcă să se apere, el confundă protestele și teama ei cu o dovadă sigură a vinei, deci a minciunii. E atît de sigur că Desdemona iubește pe altul, încît o ucide pentru a-și răzbuna onoarea. Este și mai grav faptul că Othello ia drept adevăr minciunile pe care confidentul său, Jago, i le povestește pe seama Desdemonei. Se înșală deci de două ori, dînd crezare unui adevăr mincinos și refuzînd apoi să creadă adevărul. Să ne ferim deci să facem asemenea greșeli!".

Care sînt mincinoșii cei mai greu de descoperit? Ne răspunde tot Ekman: „Cei care nu simt nici un fel de remușcare cînd mint. Pot fi bolnavi psihici care cred cu fermitate în propriile lor minciuni, așa cum pot fi și mincinoși, cum s-ar spune, de profesie: oameni politici, diplomați, spioni, jucători de pocher (obișnuiți să rămînă impasibili chiar și atunci cînd pregătesc o cacealma) sau actori profesioniști. Toți aceștia știu să mintă, inventînd istorii false, sau, mai simplu, ascunzînd adevărul, fără să aibă vreun fel de remușcări sau îndoieli. A spune minciuni face parte — în fond — din profesia lor. Iată de ce, ei le spun cu atîta convingere încît, adeseori, este imposibil să-i descoperi."

Dar metoda profesorului Ekman nu se poate aplica și acestor profesioniști ai minciunii? „Metoda mea, replică profesorul, poate oferi indicații utile pentru a obține adevărul, chiar în cazurile cele mai dificile. Soseste întotdeauna și clipa în care chiar și chipul cel mai impasibil, masca cea mai perfectă lasă să se întrevadă ceea ce eu numesc o «micro-expresie» semnificativă. E suficient să percepi scînteierea unei priviri, un tremur al buzelor, o ușoară încruntare a sprîncenelor, o clipire a pleoapelor, care trădează, inevitabil, și cea mai bine pregătită minciună."

Cine sînt cei mai mari mincinoși ai secolului nostru? Paul Ekman nu ezită să propună cîteva nume. Hitler, de exemplu, care a știut atît de bine să-l înșele pe primul ministru englez, pacifistul Neville Chamberlain. Acesta îi scria surorii sale, după întîlnirea cu führerul celui de-al treilea Reich: „În ciuda duritații și hotărîrii pe care le-am observat pe chipul lui, am avut impresia că am în fața mea un om în care poți avea încredere, odată ce și-a dat cuvîntul." Alți mari mincinoși au fost, după părerea lui Ekman, Churchill și Stalin. În timpul întîlnirilor lor, în cursul celui de-al doilea război mondial, cei doi oameni de stat au reușit să se înșele reciproc, dîndu-și informații false, fiecare încercînd să profite de pe seama presupusei naivități a celuilalt. „Succesul acestor mari mincinoși, adaugă psihologul, a fost adeseori facilitat de dorințele inconștiente ale preopinenților lor. Astfel, de exemplu, Chamberlain a crezut în garanțiile de pace pe care Hitler i le-a dat cu numai cîteva săptămîni înainte de a invada Cehoslovacia, pentru că voia, din toate puterile, să evite un război catastrofal pentru țara sa. Mulți dintre noi îi semănăm. Preferăm — cu alte cuvinte — să dăm crezare unei minciuni, deoarece, dintr-un motiv sau altul, ne e frică de adevăr."

Există, în revers, și „plăcerea de a minți", „plăcere" care, afirmă Ekman, „este un element foarte important în hotărîrea de a scorni ceva neadevărat sau de a ascunde adevărul. Ideea de a fi mai «șmecheri» decît alții îi împinge pe mincinoși să-și susțină minciuna cu tot dinadinsul. Și dacă preopinentul se bucură de faima de a fi un ins suspicios sau un «vînător de minciuni», atunci plăcerea e și mai mare și îmboldește în insistența asupra minciunii."

În concluzie, chiar dacă „manualul" profesorului Ekman ne-ar putea permite să descoperim minciuna și pe mincinos în 99 la sută din cazuri, așa cum afirmă autorul lui, asemenea „victorii" nu vor putea niciodată să smulgă din rădăcini „tentația" de a minți. „Și e bine că-i așa", zice Ekman. „În calitate de oameni, avem libertatea de a alege între adevăr și minciună. De altfel, eu mă ocup numai de semnalarea minciunilor primejdioase, care pot dăuna în relații de ordin politic sau cele care pot lăsa în libertate tîlhari ori asasini periculoși. Mă interesez și de minciunile

pe care pacienții le spun psihiatrilor lor, sau pe care copiii le spun părinților pentru a ascunde probleme care, în orice caz, ar trebui clarificate".

„Acestea din urmă", își încheie Paul Ekman cartea, „sînt minciuni grave, care trebuie demascate pentru binele însuși al mincinosului. N-au nimic în comun cu zîmbetul amabil și — din păcate — mincinos al unui amic ce se pregătește să asculte, pentru a nu știu cîta oară, o anecdotă de care s-a săturat pînă peste cap. E de dorit ca numai micile minciuni, semn de bunătate sufletească și de bună creștere, să aibă picioare lungi".

STAN UNTARU

NAVIGAȚIE

SPRE „ORAȘELE PLUTITOARE" ALE MILENIULUI TREI

O adevărată aventură a cunoașterii, o întreprindere a unor companii din cîteva țări și, în același timp, o ispravă ce se circumscrie tendinței „apropierii" de „Oceanul Planetar" — prognozată pentru începutul secolului viitor — au constituit-o, nu demult, operațiile de punere în valoare a unei zone turistice de o excepțională importanță, „Marea Barieră de Corali", de lîngă Australia. Puțin studiată de biologi (datorită dificultăților de acces: distanță mare pînă la cel mai apropiat țărm, ape prea puțin adînci pentru navele de pasageri etc.), aproape deloc vizitată de turiști, dar celebră în lumea întreagă datorită unor filme făcute de operatorii televiziunii australiene, „Marea Barieră de Corali" a stîrnit interesul **unei companii australiene de turism, Four Seasons Ltd, ai cărei specialiști au decis că singurul mod de a-i fructifica frumusețile ar fi... construirea unui hotel plutitor! Proiectul a fost executat în Suedia, după care a fost înaintat spre realizare unei firme americano-asiatice constructoare de platforme petroliere.**

Rezultatul? O navă-hibrid, o combinație între cargou, platformă petrolieră și hotel plutitor, cu 7 etaje și 200 de cabine, un colos greu de 1200 de tone, lung de 95 de metri și costînd nu mai puțin de 28,4 milioane de dolari.

Sub puntea navei-hotel funcționează o centrală electrică de 23 kw, un inginerator, o instalație de mare capacitate de desalinizare a apei și un sistem de canalizare și de recuperare a deșeurilor, conceput astfel încît să evite la maximum poluarea mediului înconjurător. Nava va fi ancorată la adîncime mică — circa 9 metri — cu lanțuri care îi vor permite aproximativ 300 de metri de „libertate" în jurul unei geamanduri solide. Ea va rămîne, susținînd proiectanții, stabilă chiar și la furtuni cu viteze ale vîntului de peste 170 km/oră.

Pe punte: terenuri de tenis, bazine de înot, săli de gimnastică, restaurante, săli de dans și, peste toate, ferestre uriașe, deasupra și sub valurile oceanului, deschizînd perspective către miracolul biotipurilor coraliere din jur. Minuscule ambarcațiuni dotate cu tot echipamentul necesar vor fi puse la dispoziția numeroșilor — speră cei de la Four Seasons Ltd — iubitori ai plonjărilor și filmărilor subacvatice. Botezată „Cele 4 anotimpuri ale Barierei de Corali", nava va însemna — după părerea oceanologilor — și un test important privind capacitatea de adaptare a omului la viața marină, un prim pas către viitoarele „orașe plutitoare" imaginate pînă acum doar de către autorii de literatură științifico-fantastică.

AL. MIRONOV

COSMOS

PARTICULE MISTERIOASE

Detectoare subterane ultramoderne au înregistrat emisii de particule sosite din Cosmos, avînd un maximum la fiecare 4 ore și 48 de minute. „Intrușii" ajung la noi din direcția stelei Cygnus X-3, o stea dublă, care emite raze X... în perioade de 4 ore și 48 de minute!

Ceea ce îi pune în încurcătură pe fizicieni nu este însă sursa, ci natura particulelor. Ar putea fi neutrini — numai că particulele în cauză sînt „văzute" de aparate doar cînd Cygnus X-3 este deasupra orizontului. Or, se știe, neutrinii străpung cu ușurință Pămîntul; deci, particulele în cauză nu sînt neutrini.

Să fie muoni? Nu, pentru că muonii sînt particule încărcate electric, pe cînd misterioasele particule recent detectate sînt, din punct de vedere electric, neutre.

Nici neutrini și nici muoni, musafirii cosmici stîrnesc două ipoteze: ori astrofizica este greșit înțeleasă, ori — ceea ce pare mai logic — fizicienii nu știu încă totul despre fizica particulelor.

În vara anului 1953, un tînăr șofer de camion, purtînd un nume ce nu spunea nimănui nimic, Elvis Presley, se adresează unei mici firme discografice din Memphis. El solicită,

contra cost, imprimarea a două melodii pe care intenționa să le dedice mamei sale. În după amiaza zilei de 19 iulie 1954, firma consimte, în sfîrșit, înregistrarea propusă.

★★★ ★★★ ★★★

Elvis Presley, regele neîncoronat al rock-ului, într-un grup de admiratoare

ROCK-ul fără vîrstă

Discul cu cele două meodii, „E bine așa, mamă!" și „Luna albastră din Kentucky", poartă în catalogul firmei „Sun" numărul 209 și constituie, în lume, prima imprimare de muzică rock și, evident, întîia înregistrare discografică a lui Elvis Presley.

Este momentul să arătăm însă că Elvis Presley nu este deloc primul cîntăreț care adoptă acest nou stil în muzica ușoară. Melodii de acest fel au mai fost interpretate și înaintea sa, dar, e adevărat, cu mai puțin succes. Mai mult decît atît: „camionagiul din Memphis" — cum aveau să noteze ulterior comentatorii — a fost, pînă în acea memorabilă după amiază a anului 1954, un ins lipsit de orice personalitate artistică. Pasionat de muzică încă din adolescență, Presley s-a distins, în cercuri de prieteni, doar ca imitator al așa-numitului „rythm and blue", precum și al stilului „negro-spirituals", genuri proprii unor formații alcătuite în exclusivitate

din instrumentiști și cîntăreți de culoare.

În fapt, rădăcinile „rock and roll"-ului (care înseamnă „leagănă-te și rotește-te") trebuie căutate nu în perioada anilor 50, ci cu 20 de ani mai devreme. Încă în 1929, un pastor negru din Hattiesburg aprobă formației sale corale să-și însoțească melodiile religioase nu numai cu acompaniament de armoniu, ci și cu instrumente de percuție, în special cu ghitare și instrumente de vînt. În această muzică, ciudată pentru auditorul de atunci, se pot regăsi cîteva din caracteristicile rock-ului: ritmul binar, foarte accentuat, scurtele fraze melodice repetative, precum și cuvintele prelungite prin incantații și onomatopei. Cam în același timp, în cartierele cu populație de culoare din centrul și nordul Statelor Unite pot fi auzite, din ce în ce mai mult, melodii în stilul „rythm and blue", însoțite de mișcări ale corpului, contorsiuni, rasuciri, pași pe loc, o întreagă „gimnastică" în care propagatorii segregației rasiale s-au grăbit să vadă manifestări publice ale unui erotism incompatibil cu morala epocii. O părere împărtășită, de altfel, de toată pătura conservatoare din America, motiv pentru care noul stil de a cînta și a dansa a fost cu desăvîrșire interzis în cartierele lo-

cuite de albi. La naşterea rock-ului au mai concurat şi cîntece populare din vest şi sud, hibridizate sub influenţa swing-ului. De data aceasta, în orchestre sînt introduse instrumente cu ancie, alămurile formaţiilor de jazz, acordeoanele şi ghitarele electrice. Muzica aceasta, cîntată îndeobşte de oameni de culoare, se insinuează şi în formaţiile alcătuite de albi, dar nu înainte ca melodiile să fie „albite". Adaptările preiau savoarea melodică, ritmul sacadat, dar se modifică structura orchestrală, evitîndu-se instrumentele cu timbru prea strident.

Posturile de radio şi televiziune refuză cu obstinaţie difuzarea acestor melodii şi nu-i înfăţişează niciodată telespectatorilor pe interpreţii noilor stiluri. Climatul nu se schimbă nici după ce Alan Freed, la postul de radio din Cleveland, defineşte caracteristicile noului gen, referindu-se la discul editat de Presley. Acesta, de altfel, nu se bucură nici el de o situaţie de invidiat. Presa dezlănţuie împotriva lui o campanie furibundă, iar în Florida este urmărit în justiţie pentru imoralitate.

Dar noul nu aşteaptă nici legi, nici ordonanţe oficiale. Tineretul anilor '50 s-a arătat din ce în ce mai cucerit de acest ritm trepidant, chiar dacă melodiile genului nu puteau fi ascultate, deocamdată, la radio şi la televizor, şi nici prin mijlocirea discurilor. Sociologii au văzut, ulterior, în această opţiune colectivă, tendinţa manifestă a tineretului american pentru un nou mod de a vedea realităţile lumii, eliberarea lui din corsetul concepţiilor rigide, ironia lui în faţa conservatorismului de tip provincial, permanentizat de populaţia adultă. În fapt, noua muzică, sosită prin filiera muzicii negre, după o gestaţie de două decenii, se recomandă prin sinceritatea expresiei şi prin francheţea cu care abordează problemele existenţei de fiecare zi.

Conservatorii sînt nevoiţi să aplece stegurile. Rock and roll-ul îşi continuă marşul triumfal pe tot teritoriul Statelor Unite, iar Elvis Presley ajunge idolul tineretului. Magia noii muzici este, evident, exploatată copios de firmele discografice, de sălile de concerte, de radio şi televiziune. Rock-ul trece oceanul, unde cucereşte alte milioane de adepţi înflăcăraţi. De-a lungul a trei decenii şi jumătate, el este transmis de la o generaţie la alta, păstrîndu-şi vigoarea şi prospeţimea. Este o muzică tinerească, plină de vitalitate, ce pune sîngele în mişcare, într-un secol cotropit de stresuri şi sedentarism.

LIVIU TIMBUS

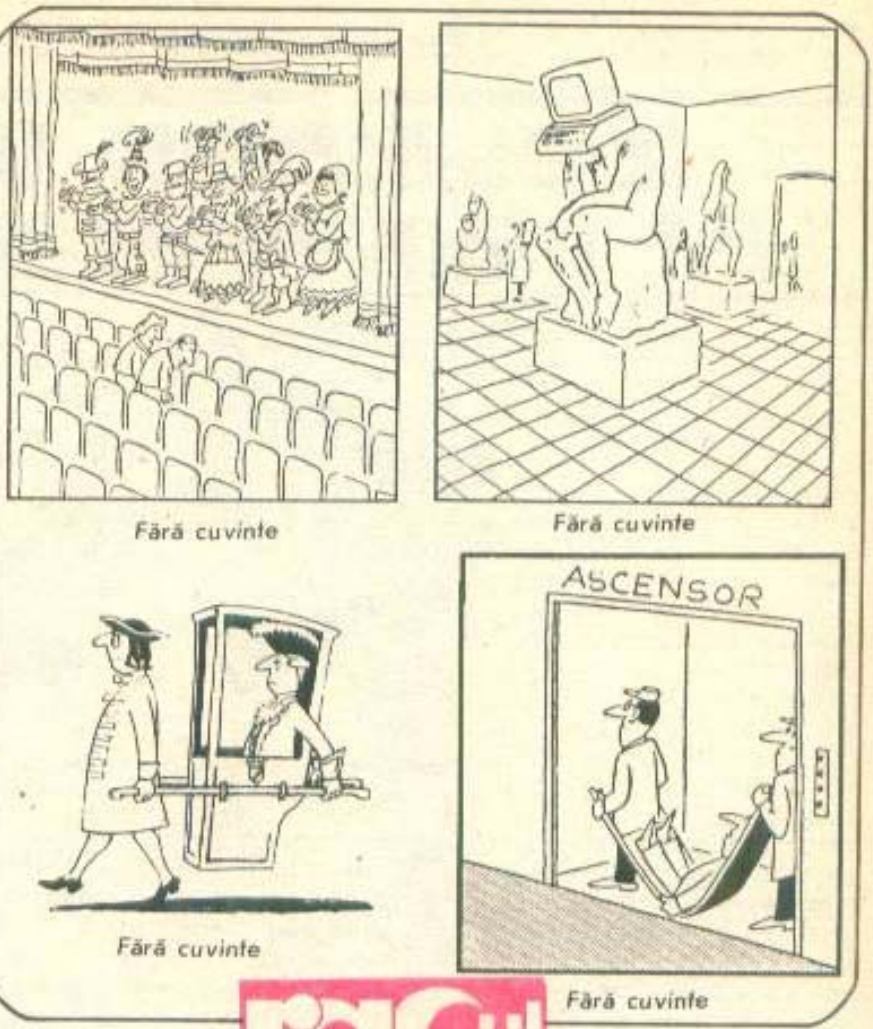

Fără cuvinte

Fără cuvinte

Fără cuvinte

Fără cuvinte

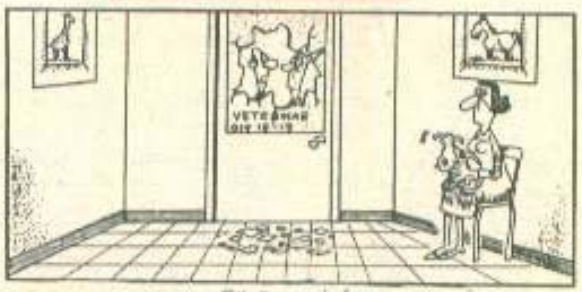

Fără cuvinte

Fără cuvinte

SOLDAȚII IDEALI AI PENTAGONULUI

Caricatură antirăzboinică de profesorul universitar american Seymour Melman, laureat al Premiului Rolex

Pentagonul are, printre programele sale, și o așa-numită „Inițiativă Strategică Computerizată", al cărei scop constă în crearea unor aparate computerizate posesoare ale unor calități de tip uman (rațiune, văz, auz, vorbire). Computerele pentru aceste mașini vor fi de cîteva ori mai puternice decît cele mai moderne calculatoare din ziua de azi. Programul I.S.C. a început în 1983 și, în primii cinci ani, s-au cheltuit pentru el 600 milioane dolari. Pentru viitorul apropiat se prevede 1 miliard de dolari. De fapt — se întreabă revista „Tehnika i molodioji", care ne furnizează aceste cifre și date — care sînt scopurile urmărite de I.S.C.?

Cu toată diversitatea de cerințe pe care le ridică diferitele tipuri de arme, se poate stabili un numitor comun: crearea unor mașini de luptă cu un grad ridicat de autonomie, capabile să „gîndească" singure. Primii pași în această direcție au fost deja făcuți. Astfel, a fost elaborat proiectul unei mașini care, la prima vedere, pare descinsă din paginile romanelor științifico-fantastice: opt roți mici independente, un corp înalt, fără ferestre, iar în vîrf o cameră de televiziune. De fapt, pentru orientare spațială, mașina folosește cîteva camere TV, emițătoare de unde și laseri. Cu ajutorul acestor receptori sînt culese informațiile necesare pentru cunoașterea terenului pe care se deplasează mașina. Aparatul va trebui să deosebească un obiect de umbra lui (deocamdată,încă dificil de realizat). El poate să ocolească obiecte de mărimea unui

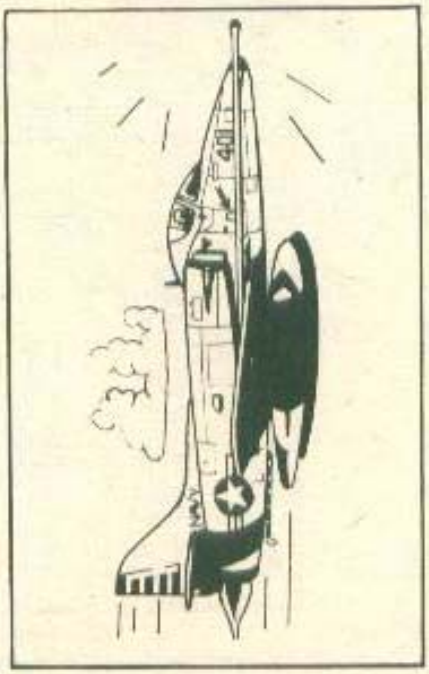

snop de grîu, dar la o viteză de maximum 10 km/h. La viteze mai mari, mașina nu apucă să ia o hotărîre, din care cauză una din problemele principale constă în dotarea ei cu calculatoare mult mai rapide, cu prelucrare paralelă a informației. Computerul va trebui să aprecieze, la viteza de luptă, nu numai forma obstacolelor naturale, ci să și identifice eventualele ținte și să se ferească de instalațiile de luptă ale inamicului. Și, în sfîrșit, robotul va trebui să poată „recunoaște" inamicul (ceea ce deseori, prezintă mari dificultăți și pentru oameni!)

Multe probleme vor trebui rezolvate și pentru asigurarea legăturii cu mașina. Radioundele obișnuite sînt foarte adecvate pentru comunicațiile audio, numai că, în cazul robotului autonom, există o foarte mare varietate de semnale video și numerice, precum și de alte date necesare pentru transmiterea de comenzi sau obținerea de informații despre inamic, astfel încît ar fi nevoie să se apeleze la un spectru atît de larg de frecvențe care ar facilita folosirea de bruiaj radio. Desigur că ar putea fi folosite și

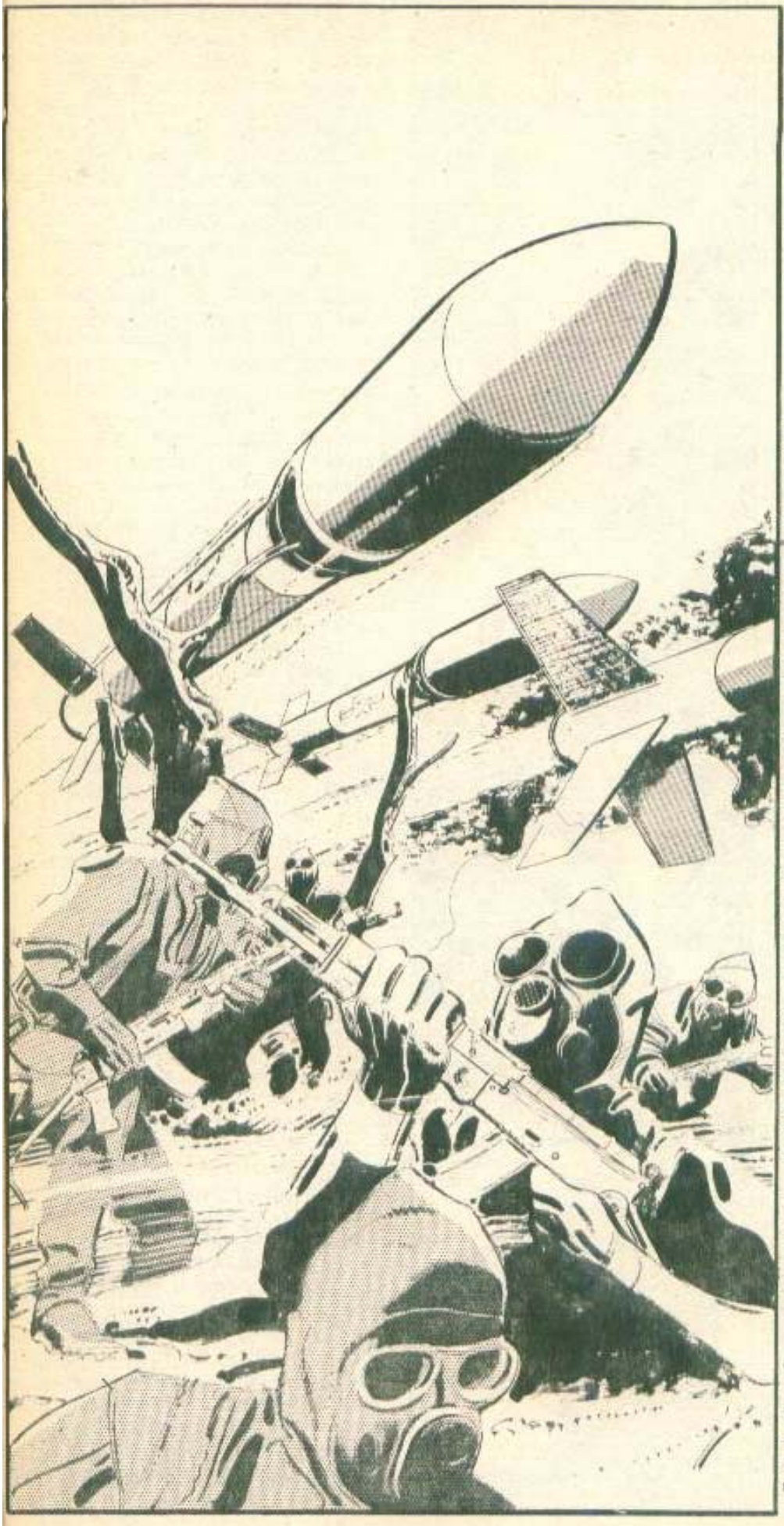

semnale antibruiante, dar acestea pot fi transmise numai în zona de vizibilitate optică, orice ridicătură de teren sau alt obiect care se va interpune între emiţător şi receptor întrerupînd legătura dintre ele. Din această cauză este prevăzută varianta folosirii de cabluri cu fibre optice sau de avioane-robot pentru retransmiterea legăturii.

PE URMELE „TITANICULUI"

Robotul cu opt roţi este numai una din variantele care se află în studiul specialiştilor. Se lucrează deja şi la aşa-numita maşină „Raynger", care are proprietatea de a „vedea" azimutul, de a se putea deplasa autonom pe un teren denivelat şi de a ocoli obstacolele. Varianta experimentală este dotată cu un set de traductori, incluzînd, printre altele, cameră TV, locator laser, care transmit unui calculator imaginea tridimensională a terenului, detector de radiaţii infraroşii care permite deplasarea pe întuneric. Întrucît, pentru prelucrarea semnalelor primite de la detectori, este necesar să se efectueze cîteva miliarde de operaţii pe secundă, reacţia inversă este foarte înceată şi robotul se deplasează cu o viteză de 5 km/h. Dar specialiştii speră ca, după dotarea maşinii cu calculatoare perfecţionate, viteza să crească la 65 km/h. Dacă i se vor adapta şi alte perfecţionări, robotul va putea efectua şi misiuni de recunoaştere sau ar putea fi utilizat ca robot-tanc.

Forţele navale au creat deja robotul ROBART-1, care are un vocabular de 400 de cuvinte şi poate detecta incendiile, substanţele toxice de luptă; de asemenea el poate „vedea" inamicul apărut la orizont.

După cum se ştie, în 1986 a fost organizată o expediţie la locul scufundării „Titanicului". Dar prea puţină lume ştie că această acţiune, atît de intens urmărită de mijloace de informare în masă, a avut şi un scop

→

militar: verificarea robotului submersibil „Jeyson-junior".

Pentagonul finanțează, de asemenea, lucrările Universității din Ohio privind realizarea unui vehicul cu șase picioare. Vehiculul are 2,1 m înălțime, 4,4 m lungime și o greutate de 2300 kg. Mașini similare sînt proiectate și realizate și de alte 40 firme industriale.

MOARTEA VĂZUTĂ TRIDIMENSIONAL

Să revenim însă la primul robot — cel cu opt roți. Deplasarea acestei mașini este coordonată de un calculator care determină lungimea drumului de frînare, viteza în curbe și alți parametri cinematici. În timpul experimentărilor demonstrative s-a utilizat o singură cameră TV, din care cauză robotul nu putea „vedea" tridimensional. Pentru realizarea acestui obiectiv, la Universitatea din Maryland au fost elaborate programe care permit obținerea de informații tridimensionale cu ajutorul cărora robotul poate „recunoaște" marginea drumului la o viteză de 3 km/h, cu scurte opriri la fiecare 6 m, timp necesar pentru analiza situației. Pentru o deplasare continuă cu 20 km/h, mașina va trebui dotată cu un calculator cu o viteză de prelucrare cu două ordine de mărime mai mare. Pentru experimentări pe teren accidentat, vehiculul va fi înzestrat cu mai multe camere TV, care să permită recepționarea stereoscopică a imaginii, și cu un radar-laser cu cinci canale, cu ajutorul căruia să se poată aprecia, prin determinarea absorției și reflexiei în cinci puncte spectrale, din ce material este constituit obstacolul.

După cum se poate vedea, un rol esențial îl au, în toate proiectele, calculatoarele. Din această cauză, Pentagonul a încheiat, cu Universitatea Karnegy-Mallon, un contract pentru crearea unui calculator puternic, destinat a fi montat pe o mașină-robot. În faza experimentală, calculatorul va fi montat pe un autoturism, care va circula pe străzile din jurul universității cu 50 km/h. Specialiștii admit că, în anumite situații, ca, de exemplu, în aprecierea vitezei de traversare a străzii de către un om în vîrstă și de către un tînăr, calculatorul nu va putea înlocui șoferul, dar îi va fi superior acestuia în alegerea traseului optim.

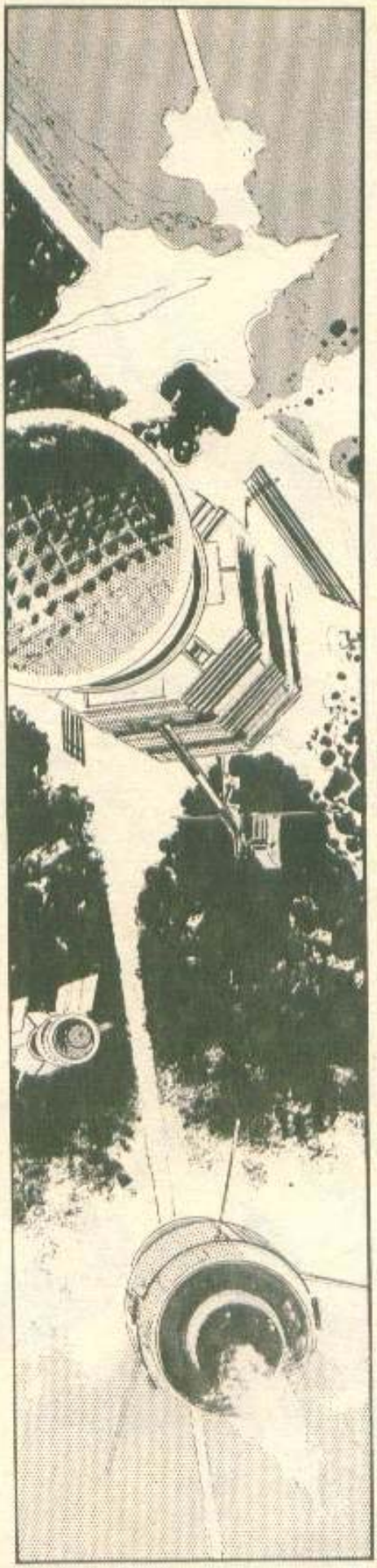

Firma „General Electric" lucrează la elaborarea unui pachet de programe cu ajutorul cărora robotul va putea să „recunoască" unele particularități ale terenului, mașini de luptă, automobile ș.a. prin compararea imaginii „văzute" cu etaloane existente în memoria calculatorului. Etaloanele vor fi acumulate astfel: mașina va fi filmată cu o cameră TV din diferite unghiuri, apoi, cu ajutorul unui dispozitiv cu semiconductori, imaginea optică va fi codificată numeric și, sub această formă, va fi păstrată în memorie; de acolo, va fi chemată și transformată din nou în imagine tridimensională.

În prima fază, camera TV înregistrează imaginea obiectului întîlnit în cale. Imaginea este adusă de calculator la înfățișarea unui desen în care trecerile bruște de contrast apar sub forma unor puncte negre. În timpul identificării, aceste desene se compară cu proiecțiile etaloanelor existente în memorie. Corespondența se consideră dovedită dacă există o coincidență între trei-patru particularități geometrice. În această situație, calculatorul efectuează o nouă comparație, pentru a mări siguranța identificării.

Așadar, Pentagonul face eforturi deosebite pentru folosirea intensă a roboților în armată. Dar, firesc, se pune întrebarea dacă aceștia vor putea să înlocuiască oamenii pe cîmpul de luptă. Pentru realizarea acestui țel sînt de rezolvat numeroase probleme tehnice. Astfel, specialiștii apreciază că, pentru a înzestra robotul cu un minim de inteligență, calculatoarele vor trebui să aibă o capacitate de 10 mii de ori mai mare și o viteză de prelucrare superioară de cîteva ori.

După părerea specialiștilor, în următorii zece ani, probabil că nu vor fi realizate mașini de luptă complet robotizate. Foarte posibil ca, mai întîi, să fie create doar așa-numitele sisteme robotizate semiautomate. În această direcție au fost propuse mai multe variante în care mașinile preiau o bună parte din funcțiile omului. Într-una din ele, o mașină va avea echipaj uman la bord, care va ieși pe cîmpul de luptă cu alte aparate robotizate, preluînd asupra sa funcția de comandă.

ROBOTUL STRATEG LA LUCRU

O idee destul de originală prevede realizarea unui costum-robot pentru soldat, costum care va avea și o funcție de scut, apărînd omul de gloanțe, schije, radiații sau substanțe toxice. Comenzile privind acțiunile costumului-robot vor fi date cu ajutorul biocurenților. Astfel, de exemplu, schimbarea direcției de deplasare se va face prin simplul fapt că omul se va gîndi la aceasta. Deși destul de greu (circa 90 kg), costumul nu va fi greoi în deplasare. El va avea o sursă proprie de curent - un acumulator cu elecrolit polimeric, care-i va asigura o autonomie de trei zile. O dificultate majoră va consta în descifrarea comenzilor date prin biocurenți.

Ceva asemănător unui robot vor primi și forțele aeriene. Se lucrează la realizarea unui sistem computerizat care va urmări undele emise de creierul pilotului, pulsul, funcția mușchiului cardiac și a altor organe vitale, iar în funcție de rezultatele obținute se va aprecia capacitatea de luptă a pilotului și-i va fi furnizată acea cantitate de informații asupra situației de luptă care să asigure luarea celor mai bune decizii. Se construiește, de asemenea, un robot care va permite efectuarea automată a unor manevre ce în prezent se fac manual, ca, de exemplu, evitarea unei rachete. Dialogul dintre pilot și robot se va realiza în forma vorbită, ceea ce va ușura foarte mult activitatea pilotului. Firma „Energy optics Inc" elaborează un sistem care urmărește starea de veghe a pilotului prin înregistrarea frecvenței de clipire în funcție de radiația infraroșie emisă de pupila ochiului. Dacă, la înălțimi mari, din cauza lipsei de oxigen, pilotul pierde controlul avionului, acesta este preluat de robotul automat.

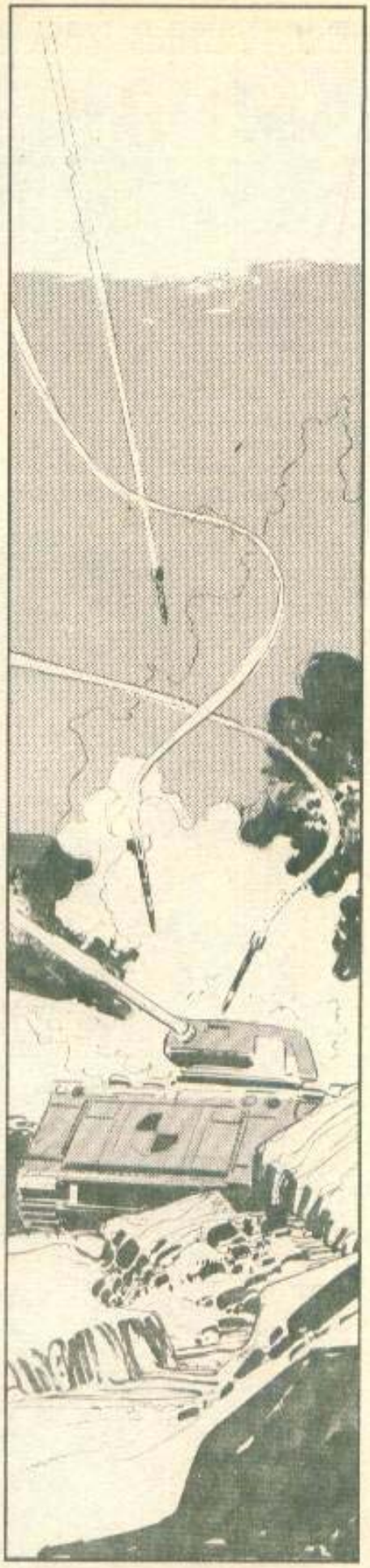

Așadar, Pentagonul vrea soldați-roboți. „Mașinile nu obosesc. Ele nu închid ochii, nu se ascund de ploaie, nu-și pierd vremea fumînd" — susține maiorul Kenneth Rause, de la Direcția pregătirii de luptă a armatei americane. Într-adevăr, robotul va sta neclintit de veghe în post, iar în luptă nu va dovedi nici o teamă.

... ȘI VIITORUL!

Dar nu toți împărtășesc optimismul și entuziasmul privind folosirea soldaților-roboți. Mulți pun la îndoială siguranța de acțiune a computerelor. După profesorul David Parnas, „computerele nu vor putea fi folosite în scopuri militare fără o verificare specială, adică fără a declanșa un război cosmic. Iar acest lucru este curată sinucidere. Computere care să funcționeze perfect de la primul semnal sînt foarte greu de realizat — luați, de exemplu, centralele telefonice. E nevoie de luni sau chiar ani de funcționare pentru a atinge o mare siguranță de funcționare".

Siguranța — iată una din marile probleme. Se știe că, în 1979 și 1980, computerele apărării naționale a S.U.A. au dat falsa alarmă a unui atac cu rachete.

Atunci, în mod norocos, totul s-a terminat cu bine. Dar se poate miza pe noroc la nesfîrșit? În aceeași lumină trebuie privită și întîmplarea petrecută cu fregata „Stark", care, în timpul evenimentelor din Golb, a fost lovită de o rachetă, deși era pur și simplu înțesată de sisteme electronice antirachetă!

VALENTIN GRUBER

MISS AMERICA '45

în boxa acuzaților

Bess Myerson a fost și este bine cunoscută de toți americanii. I s-a făcut mereu publicitate. Întotdeauna a existat un motiv ca ziarele și revistele de tot felul să-i pomenească numele sau chiar să-i dedice pagini întregi. S-a scris mult despre biografia ei, despre momentele și evenimentele care au propulsat-o spre „înalta societate" americană, dar și despre dezamăgirile și deziluziile pe care le-a trăit. În ultimul timp, din nefericire pentru ea, viața pe care a dus-o, lumea în care a trăit și trăiește, oamenii de care s-a înconjurat au aruncat-o acolo unde poate nici cel mai aprig dușman al ei nu și-ar fi putut închipui că poate ajunge. Bess Myerson, fostă „Miss America", iar mai tîrziu candidată pentru un post de senator, a devenit hoață de magazine, arestată și aruncată după gratii.

Presei occidentale nu i-a scăpat nimic din toate acestea. „Femeia se zbătea între sărăcie și afaceri", a scris un cotidian; „Procesul Bess Myerson impresionează o întreagă națiune", a afirmat un săptămînal.

Dar cine-i Bess Myerson? Ce-a fost, ce i s-a întîmplat?

...Fiică a unor imigranți săraci, Bess Myerson a crescut în Bronx, cartierul cel mai urît și mai dezolant al New York-ului. A îndurat, alături de părinții și surorile sale, soarta imigranților, constrînși la o permanentă izolare. Adolescentă, Bess și-a descoperit, sub îmbrăcămintea aspră, frumusețea corpului. Dar pentru mama sa cea severă, aceasta nu putea fi considerată drept un capital. Ea a cerut celor trei fiice să învețe cîte un instrument muzical, văzînd în aceasta o posibilitate ca să se poată întreține singure, în mod cinstit. Tînăra Bess, încă de pe vremea cînd era la școală, resimțea acut nesiguranța cu privire la viitor, sentiment ce caracterizează întrega comunitate de imigranți. Și-a zis că nu va putea să rupă cercul îngust al familiei și al coloniei în care trăia, dacă nu va realiza ceva cu totul deosebit. O vecină prietenă a ei, își amintește: „Făcea toate eforturile ca să poată scăpa de Bronx".

Era preocupată de obținerea unei burse, pentru continuarea studiilor muzicale. Undeva, a încolțit ideea că „problema bursei" și-ar putea găsi rezolvarea dacă și-ar încerca norocul la concursul de frumusețe de la New York.

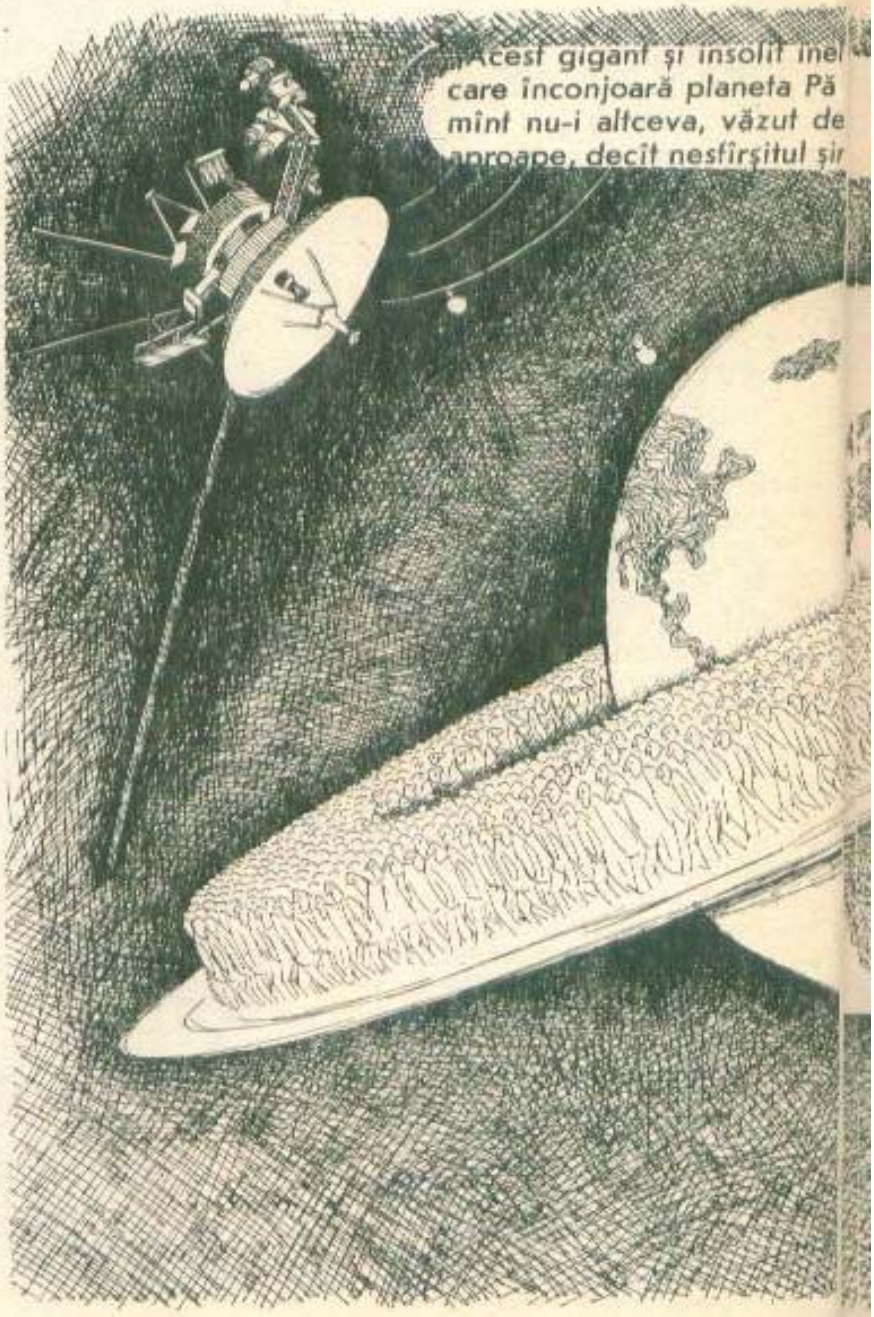

Din viața unei emigrante

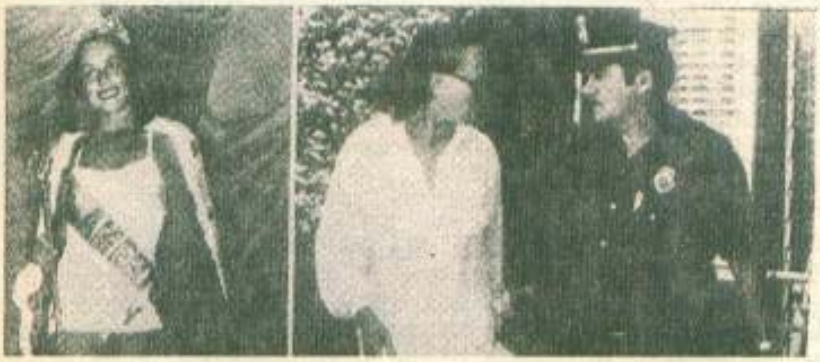

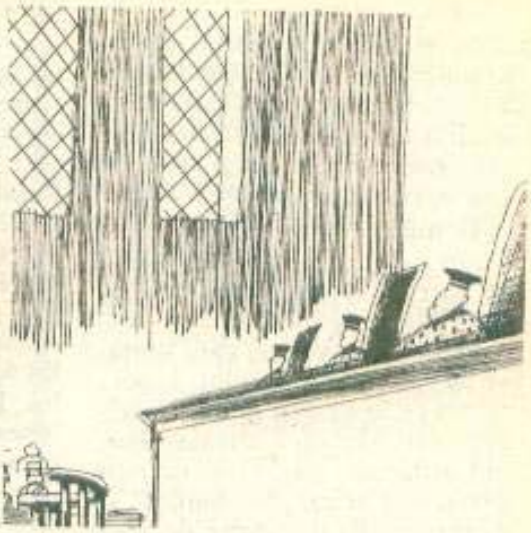

Bess Myerson în plină glorie: Miss America '45 (prima imagine). Alături, la vîrsta de 62 de ani, lîngă polițistul care a arestat-o pentru hoție

Se știa frumoasă, dar era oare îndeajuns? Îndemnurile și insistențele surorilor mai mari au scos-o din incertitudinea ce o stăpînea și, astfel, Bess s-a prezentat la concurs. Cînd, în final, s-a anunțat că a fost aleasă „Miss New York", nu i-a venit să creadă.

de șomeri și de imigranți care caută de lucru"... (Desen din revista franceză „Express")

Avea 20 de ani, 1,80 m înălțime și 61 kg, ochi căprui, migdalați și picioare lungi, zvelte. Trimisă la Atlantic City pentru concursul de frumusețe pe întreaga țară, Bess Myerson a fost aleasă, în septembrie 1945, „Miss America".

Devenind „Miss America", toată lumea se interesează de ea. Portretele care i se fac în epocă sînt dintre cele mai luminoase. Ziarul „New York Times" o descrie ca pe „o Miss America serioasă, care vrea să studieze cu bursa ei muzica și care nu este interesată de încheierea unor contracte cu Hollywood-ul". Membrii unei asociații medicale au ales-o drept „fata pe care ar fi vrut cel mai mult să o opereze de apendicită." Peste 2000 de bărbați au cerut-o în căsătorie. De la Hollywood a primit zeci de oferte. Au încercat s-o atragă și casele de mode. Diferite alte firme și companii, în special publicitare, i-au făcut, de asemenea, sute și sute de oferte. Refuzîndu-le sau neluîndu-le în seamă, „regina frumuseții americane" declara: „Trebuie să mă ajut singură. E greu, căci în mine se ascunde încă fetița care dorește să fie apărată. Am nevoie de un bărbat puternic".

În octombrie 1946 s-a căsătorit cu un fabricant de păpuși, Allan Wayne, pe care, de fapt, ea l-a cerut în căsătorie. Aparent, trăia fără griji, precum păpușile pe care le fabrica și vindea proas-

→

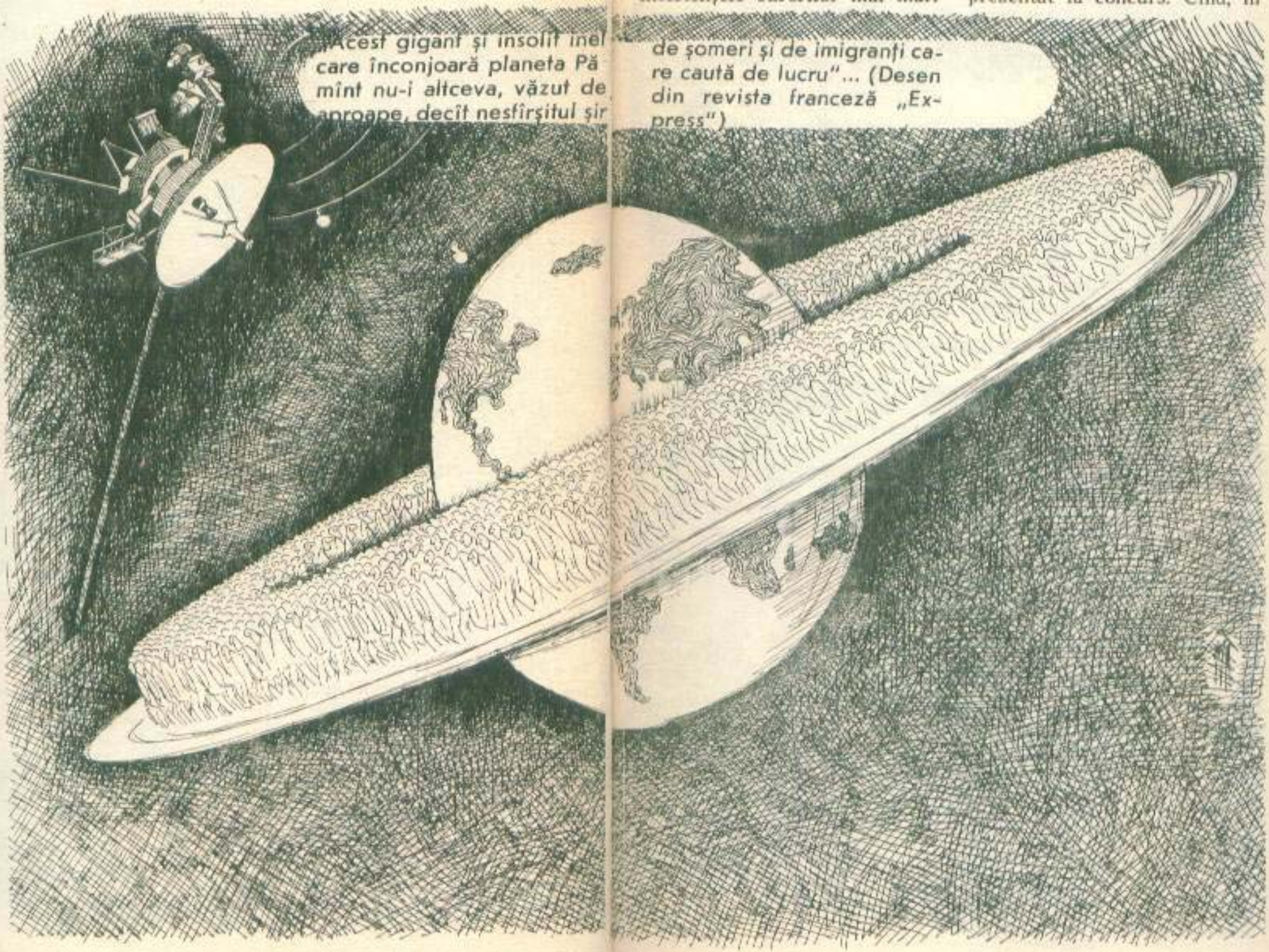
„Acest gigant și insolit inel care înconjoară planeta Pă mînt nu-i altceva, văzut de aproape, decît nesfîrșitul șir
de șomeri și de imigranți care caută de lucru"... (Desen din revista franceză „Express")

pătul ei soţ. S-a născut Barra. Frumoasa mamă a uitat de muzică şi, fără nici o dificultate, a obţinut un contract la televiziunea americană. Voia şi bani, şi glorie; poate, pentru mica Barra.

În timp ce interpreta pe micul ecran rolul „Doamnei în blană de nurcă", viaţa de familie a lui Bess Myerson începe să se destrame. Allan Wayne, care luptase pe frontul Pacificului, suporta din ce în ce mai greu urmările pe care războiul le lăsase asupra psihicului său. Sistemul său nervos era acum „bombardat" şi de tracasările pricinuite de „cea mai frumoasă femeie a anului 1945", şi de cei ce roiau în jurul ei. Greu pentru el să afle care-i adevărul adevărat din tot ce se spunea pe seama ei. Nervii lui au cedat şi a început să-şi bată nevasta.

În 1956 s-a pronunţat divorţul. Bess Myerson a obţinut dreptul de a-şi păstra şi creşte fiica. A continuat să lucreze la televiziune.

În mai 1962 a găsit un nou „bărbat puternic". S-a căsătorit cu avocatul Arnold Grant. Era cu 16 ani mai în vîrstă decît ea, bogat şi cu relaţii sus-puse. Mulţi au socotit căsătoria ca o „partidă excelentă" pentru Bess. Într-adevăr, Grant a introdus-o în „înalta societate" a Manhattan-ului. Acolo şi-a făcut ea mulţi prieteni, oameni cu influenţă în cele două mari partide ale S.U.A. şi conducători ai diverselor companii din New York. A obţinut, datorită primarului de atunci al New York-ului, John Lindsay, postul de preşedinte al unei asociaţii a consumatorilor din New York. Dar viaţa familială a eşuat. În 1970, Bess a divorţat din nou.

A început o perioadă în care rolul de „om puternic" l-a jucat ea însăşi. Pînă şi adversarii ei recunoşteau că Bess îşi îndeplinea în mod strălucit funcţia de conducere pe care o deţinea la asociaţia consumatorilor. Mulţi au vrut s-o atragă în rîndurile lor. Însuşi Nelson Rockerfeller a fost acela care, în 1974, a încurajat-o să intre în politică. O operaţie de cancer şi o lungă terapie clinică i-au blocat însă cariera pe această linie.

Învingătoare în lupta cu boala, Bess a intrat din nou în vîltoarea vieţii social-politice. Nu de puţine ori a fost văzută alături de notabilităţi ale vremii. Presa a publicat fotografii, prezentînd-o împreună cu primarul New York-ului, cu Henry Kissinger şi alţii. Din 1977, Bess şi-a pus în joc toată influenţa, spijinind cariera politică a lui Ed Koch, membru al Congresului. Deşi, pînă atunci, Ed Koch fusese un necunoscut deputat, bănuit de multe lucruri puţin lăudabile, el reuşeşte, ajutat fiind de Bess, să cîştige postul de primar al New York-ului. Toată lumea se aştepta ca Bess să fie răsplătită de Koch cu o slujbă de anvergură. Răsplata a venit însă abia după şase ani şi nu pe măsura aşteptărilor ei: un post în domeniul cultural, cu 40 de salariaţi în subordine.

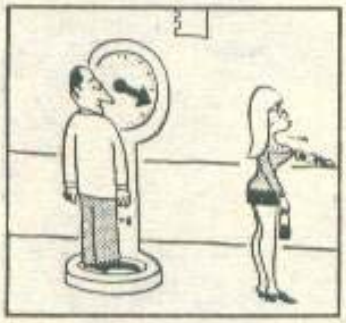

Nemulţumirea şi deziluzia o împing (avea aproape 60 de ani!) în braţele unui personaj dubios, Carl Andy Capasso. Acesta, cu 20 de ani mai tînăr decît ea, cu nevastă şi copil, o îndeamnă să-şi folosească relaţiile şi influenţa de care încă mai dispunea ca să-l ajute în nişte afaceri care, în final, s-au dovedit a fi necinstite. Bess cade victimă fără să-şi dea seama. Iubitul ei, Capasso, prieten cu unul din şefii mafioţi ai oraşului, este arestat şi condamnat la ani de închisoare. Scandalul ce s-a iscat n-a exclus-o nici pe Bess. I se face o publicitate pe măsură. Dezorientată şi, probabil, sperînd că Andy Capasso sau prietenii acestuia o vor ajuta cîndva, Bess îşi vizitează iubitul la penitenciar. Într-una din zile, era în decembrie 1988, după o astfel de vizită, Bess s-a dus la Williamport şi a intrat într-un magazin universal. A ales şase sticluţe de ojă, cinci perechi de cercei ieftini şi cîteva baterii pentru o lanternă de buzunar. Oamenii magazinului şi poliţistul Charles E. Smith, care a arestat-o, susţin că Bess a încercat să iasă din magazin fără să plătească. Valoarea obiectelor se ridica la 44 dolari şi 7 cenţi.

De ce o făcuse?

La procesul ce i s-a intentat, Bess Myerson s-a recunoscut vinovată şi a plătit o amendă de 150 dolari. Publicitatea i-a dat iar lovituri dintre cele mai grele.

Dar greul abia urmează. La sfîrşitul anului trecut i s-a intentat un alt proces, de data aceasta mult mai grav. Principalele capete de acuzare: înşelătorie, încercare de mituire a unei judecătoare (din procesul Capasso) şi inducere în eroare a justiţiei. Conform legislaţiei americane, pedeapsa pentru aceste culpe este de 30 de ani închisoare şi o amendă de peste jumătate de milion de dolari.

Acuzata Bess Myerson are 64 de ani. În boxă, se gîndeşte de unde a pornit şi unde a ajuns. Desfăşurarea procesului îi oferă multe prilejuri de reflecţie. Din tot ce-a fost, nimic n-a mai rămas. Nici măcar un prieten. Toţi au uitat-o sau o ocolesc. Numai presa îşi mai aduce aminte, cînd şi cînd, de fetiţa din Bronx, de frumoasa „Miss New York", de... Bess îşi dă seama că se află la o mare cotitură a vieţii. O cotitură pe care, n-are ce face, trebuie s-o accepte, deşi duce spre întuneric. Un ziarist vest-german, care s-a ocupat de „cazul Bess Myerson", scrie: „A urcat pînă în cele mai înalte straturi sociale şi a sfîrşit într-o mocirlă de corupţie".

Perfect adevărat! Destinul amar sau tragic al emigrantului nu se dezminte niciodată.

VASILE DUMITRU

Paul Newman

Bjorn Borg

CÎŞTIGĂTORI SAU PĂGUBAŞI!

Ce înseamnă să fii **star** în lumea occidentală? Cu ce preţ se plăteşte acest triumf? „Cazul Paul Newman" — aşa cum îl prezintă, de la o vreme ziarele — se poate constitui, alături de atîtea altele într-un posibil răspuns la aceste întrebări.

Pentru Paul Newman, momentul adevărului s-a produs la 21 noiembrie 1978. În acea zi, fiul său, în vîrstă de 28 de ani, a fost găsit într-o cameră de motel, victimă a unei „overdose" (o doză excesivă de drog). Că aşa stau lucrurile, a confirmat chiar celebrul actor. Prilej pentru gazetari de a scormoni mai adînc în viaţa artistului, căutînd acele zone obscure, acele elemente mai puţin cunoscute care, într-un fel sau altul, ar fi putut arunca o lumină asupra tragicei întîmplări.

Paul Newman şi-a înconjurat dintotdeauna viaţa cu un impe-

→

În '75 cîştigase tot ce se putea cîştiga în sportul pe care îl practica. În '83, cînd ajunsese miliardar, a anunţat: «Mă las» — astfel începe, în ziarul italian „La Repubblica" din 8 februarie 1989, un articol despre cunoscutul campion de tenis. Ce a provocat acest articol?

L-a provocat prezenţa lui Borg în Italia, în circumstanţe deloc banale. Cu cîteva zile înainte de apariţia articolului, Borg fusese adus de o ambulanţă şi internat în secţia de reanimare a unui spital din Milano. Diagnosticul? Intoxicaţie medicamentoasă, agravată de consum prealabil de alcool. Practic, după cîteva pahare bune de whisky, sportivul înghiţise un număr neprecizat de pastile de Rohipnol — cel mai puternic dintre hipnoticele aflate în circulaţie.

„La Repubblica" şi alte ziare nu au întîrziat, firesc, să speculeze întîmplarea, înfăţişînd-o în

→

Newman

netrabil zid de mister. La întrebarea ce i s-a pus adesea: „Cine sînteți dv., Paul Newman, care este adevărul despre dv.?", el a răspuns de fiecare dată: „Nu vă priveşte!" Ca orice mare actor, Paul Newman, meditînd asupra profesiei sale, a înţeles, şi nu de ieri, că artistul, şi cu atît mai mult cel investit cu rangul de „star", trebuie să navigheze cu pricepere între iluzie şi realitate, ocolind, pe cît posibil, capcanele ce-l pîndesc pe cel aflat în condiţia lui: cea a personajelor pe care le întruchipează în film şi pe care, adesea, trebuie să le întruchipeze şi în viaţa de zi cu zi, pentru a plăcea publicului; cea a necesităţii de a-şi construi, împotriva voinţei lui, o imagine falsă, pentru a fi conform „normelor de star" etc. Paul Newman s-a priceput să „navigheze" pe astfel de ape tulburi, izbutind aparent în toate, în artă ca şi în viaţă. Remarcabila lui putere de seducţie, uşurinţa în joc, modul în care de la primul său rol (de care îşi aminteşte ca de o catastrofă) s-a impus ca vedetă, căsătoria lui fericită cu o actriţă de mare talent, Joanne Woodward, reuşita materială — toate au făcut din el, în aparenţă, un om de invidiat. Dar toate s-au dovedit a fi, pînă la urmă, doar iluzii. Aşa cum releva revista „Paris Match" într-un articol pe care i l-a dedicat nu demult, „aparenţele construiesc adesea asemenea ziduri de minciună, încît nu se mai ştie, pînă la urmă, care e adevărul, chiar omul în cauză ajunge să nu-şi mai cunoască propriul adevăr.

De mult, cu Paul Newman „se întîmplă ceva", sînt de părere cei care i-au urmărit evoluţia. Oare ce l-a determinat ca, după o serie de roluri relativ convenţionale, să le aleagă doar pe acelea în care întruchipează personaje aflate mereu în situaţia de a pierde, sau chiar pierzînd efectiv în luptă cu viaţa, adesea murind la sfîrşitul filmului? Sistematic, Paul Newman pare să fi optat pentru rolul de „loser", expresia americană ce-i definește pe cei care nu au noroc, care îşi ruinează şansa în momentul în care aceasta e gata să se concretizeze, care, mai mult, par să găsească o bizară plăcere în a se autodistruge. Personajele întruchipate de Paul Newman sînt înşi obosiţi, ridaţi înainte de vreme, cu mers greoi, tărăganat, manifes-

Borg

articole bogat ilustrate. S-a vorbit în ele despre „blondul suedez aflat în plină depresiune nervoasă", despre „campionul care încearcă să se sinucidă din cauza unei deziluzii în dragoste", despre „noua lui prietenă" (o cîntăreaţă italiancă, pe urmele căreia venise la Milano), despre... Dar ce se întîmplase de fapt?

Viaţa înseamnă nu numai un lanţ nesfîrşit de satisfacţii. Borg a constatat acest adevăr tîrziu, pe la vîrsta de douăzeci şi şapte de ani. Abia atunci şi-a dat seama că lumea nu se poate reduce la acel dreptunghi de gazon sau zgură care-i adusese celebritate şi bani. Pînă atunci, îngerul său păzitor, de fapt un adevărat perete amortizor între el şi lume, ferindu-l de orice atingere din afară, fusese un uriaş cu ochi albaştri, Lennart Bergelin. Fost el însuşi un reputat jucător de tenis, Bergelin începuse să se ocupe de Borg de pe vremea cînd acesta avea 15 ani. Şi, de atunci, nu-l mai părăsise, luînd pe seama lui tot ce ţinea de viaţa lui Borg, de nevoile ei, oricît de infime (îi lipea chiar şi timbrele pe scrisori!) astfel încît micul sportiv să se poată consacra în întregime acelui teribil joc pe linia de fund a terenului, care avea să demoralizeze atîţia adversari. Abandonînd o altă pasiune, hocheiul, în favoarea exclusivă a tenisului, el alesese nu doar un sport, ci o adevărată credinţă.

Bjorn, în suedeză, înseamnă „urs". Celor ce-l cunoşteau, li s-a părut prea puţin pentru caracterizarea lui, drept care l-au poreclit „Ice Borg" (amintind de „aisberg"). L-au mai poreclit şi „Computer", „Robot" — supranume sugerînd forţa rece, perfect stăpînă pe sine, a acestui mare jucător fără rival.

Venea din nordul îndepărtat şi, ca urmare, nimeni nu s-a mirat că nu-i prea vorbăreţ, nici prea prietenos, nici de faptul că, odată ieşit de pe terenul de tenis, părea absent la tot ce se petrecea în jurul său. Odată, la Las Vegas, Arthur Ashe l-a întrebat cum îi mersese la „masa verde", unde mai toţi jucătorii îşi încercau norocul în timpul liber; Borg i-a răspuns distrat că el nu se ocupă de mobilă.

Popularitatea de care s-a bucurat a fost imensă, iubitorii tenisului şi-au făcut din el un idol. O fotografie reluată de mai multe ziare ni-l arată la Wimbledon, fugind pe fereastra băii ho-

Cunoscutul actor, așa cum îl vedem nu în filme, ci în viața de toate zilele. Surîsul pe care îl abordează la rugămintea fotoreporterilor e dezmințit — scriu ziarele — de strălucirea rece a unor ochi care au privit suferința în față și care, se pare, nu mai așteaptă prea mult de la viață. Este el oare ceea ce se cheamă „un cîștigător"?

tînd un fel de nepăsare sau de neglijență, care spune limpede: „nu-mi pasă de nimic!". Surîsul crispat, blazat sau vag țîfnos, de la colțul gurii, spune același lucru. Îl spun și ochii albaștri, magnetici, a căror rece strălucire pare să-l dezvăluie pe cel care „știe totul" despre viață, care nu poate fi tras pe sfoară de nimeni, în ciuda aparentei sale nepăsări față de cele ce-l înconjoară. Un ansamblu de trăsături ce-l amintește pe marele său înaintaș din galeria „damnaților" ecranului american, Humphrey Bogart, dar purtînd amprenta inconfundabilă a personalității lui Newman.

Moartea fiului său l-a afectat profund, dîndu-i, se pare, un acut sentiment de culpabilitate morală. Născut în 1950, dintr-o primă căsătorie nefericită, Allan Scott, fiul cel mare al lui Paul Newman, a fost, după toate semnele, o victimă a păienjenișului țesut în jurul lui de „mitologia starului". S-a bucurat, firește, de tot confortul ma-

→

telului ca să scape de asaltul admiratoarelor. Dar există și alte fotografii, care dezvăluie reversul medaliei. Una dintre ele ni-l înfățișează ghemuit ca un copil în fotoliul unui avion, cu ochii închiși, obosit, palid. Era în 1975, cînd abandonase — din motive fiscale — Suedia, ca să se stabilească la Monte Carlo, unde își adusese și părinții, cărora le deschisese un magazin de articole sportive. Devenise, în epocă, „stăpînul" tenisului mondial, prin eforturi care, firește, nu puteau să nu lase urme. Inventase un stil inedit de lovire a mingii, cu care cîștigase net nenumărate partide: reverul cu două mîini pe rachetă. Revoluționase toate regulile jocului, ridicînd, s-a spus între sine și adversari o adevărată „linie Maginot". Borg nu greșea niciodată, Borg răspundea la toate mingile, Borg rezista ore întregi pe teren, Borg repeta de o sută, de o mie de ori într-un singur meci, cu obstinație și precizie de mașină, lovitura numită „toppin". „Noi, ceilalți, jucăm tenis, el joacă altceva!" — spunea despre el Ilie Năstase.

La vîrsta de 33 de ani, Bjorn Borg pare ros — afirmă cei ce-l cunosc îndeaproape — de o teribilă oboseală, care, accentuată de o serie de decepții, l-a împins la actul necugetat al cărui final s-a scris în salonul unui spital din Milano. (În imagine, împreună cu o altă vedetă, Loredana Berte)

→

Newman

terial, s-a bucurat de o educație îngrijită, asigurată de banii tatălui, dar apăsat de numele și gloria acestuia (de fapt, dezgomotosul „circ", cum scrie „Paris Match", ce însoțește „viața de star"), n-a reușit să-și găsească un drum al lui, o identitate proprie. De aici, o suferință care s-a adîncit tot mai mult. A încercat, ca și alți copii de staruri, să-l imite pe „papa", să fie actor, dar fără succes. Și-a căutat atunci „salvarea" în barurile de noapte, în alcool și în droguri. Tatăl a încercat să-l ajute, dar barierele dintre cei doi erau prea mari. De aici, neînțelegeri, înfruntări (cuvinte care s-au aflat și în titlul filmului realizat, ulterior, de Paul Newman pe tema acestei drame personale), despărțiri violente, repetate încercări de salvare din partea tatălui, eșuate însă, și, în cele din urmă, moartea tînărului.

Timp de ani, Paul Newman a fost văzut mai puțin pe ecrane și mai mult la cursele automobilistice, ca pilot frenetic, pătimaș al vitezei, avîntîndu-se cu ochii închiși în cele mai dificile întreceri (între care cursa de 24 de ore de la Mans, una dintre cele mai grele și mai periculoase competiții ale genului). Prietenii se întrebau dacă nu cumva, forțînd cu tot dinadinsul primejdia, își caută sfîrșitul.

Un „winner" (adică un „cîștigător")? Răsfățatul succeselor pe toate planurile se implică, de la o vreme, în înfruntări deschise (de regulă, nu prea aducătoare de cîștiguri sau onoruri!) cu racilele societății în care trăiește. Este un promotor activ al luptei împotriva drogurilor și, de asemenea, al campaniilor contra cursei înarmărilor. Implicarea în cauze pe care le consideră drepte își are ecoul și în arta lui.

Oare să fie o simplă întîmplare faptul că Newman a refuzat să ia parte la ceremonia acordării premiilor Oscar '87? A făcut-o fiindcă ar fi (cum a declarat) un „superstițios", nevrînd să forțeze șansa? După opinia ziaristului francez Philippe Labro, realitatea este alta: „un astfel de circ nu-l interesează".

Este deci Paul Newman, așa cum se spune, un „winner"? Figura lui frămîntată de gînduri chinuitoare, privirea sa goală și tristă — așa cum le vedem și pe ecran, și în instantaneele fotografice din ziare — par să probeze contrariul.

ROMEO NĂDĂȘAN

Borg

A dezmințit pronosticurile care afirmau că jocul lui nu se va putea adapta la gazonul de pe Wimbledon, cîștigînd de cinci ori pe „terenul verde" al capitalei tenisului. Alte șase titluri le-a cîștigat pe terenurile de zgură roșie de la Roland Garros, alte două la Foro Italico, alte două la Master, în New York. A pierdut în întrecerile Open din S. U. A., în fața unui pădurar înzestrat cu o forță de necrezut, Roscoe Tanner, care a dovedit că singurul mod de a-l învinge pe Borg este acela de a nu-l lăsa să joace. Tanner servea mingile cu o violență năprasnică, „proiectilele" lui depășeau viteza de 150 kilometri pe oră, ceea ce făcea ca orice ripostă să devină imposibilă. Dar această înfrîngere nu a redus „tenis-appeal"-ul lui Borg. Persoana sa a devenit o „investiție" publicitară pentru circa 60 mărfuri. Numele „Borg" contribuia la vînderea rachetelor de tenis, a blue-jeans-ilor, a băuturilor. În 1980 s-a căsătorit. Evenimentul nu i-a schimbat viața prea mult. A continuat să joace tenis, să călătorească între un concurs și altul, să trăiască, în cea mai mare parte a timpului, în hoteluri. Au trecut astfel trei ani. Și, deodată, în plină glorie, mărturisirea: „Nu mai am chef de tenis..." Revenise la hochei și constatase că vechea lui pasiune nu se stinsese. Mai contractase, între timp, o pasiune, plimbarea cu barca, ce-i revelase voluptatea relaxării, a spațiilor largi, a libertății... Libertatea i-a apărut, deodată, ca incompatibilă cu tenisul. În 1983 anunța oficial: „Renunț!" Un an mai tîrziu se despărțea de soție. Într-o discotecă suedeză o întîlnise pe Janicke Bjioland, de profesie manechin, în vîrstă de 17 ani. O vacanță petrecută cu ea în Hawai, apoi, după un timp, vestea că este tată. Se desparte însă și de Janicke, reluîndu-și viața de vagabond de lux, de ambasador al unor mărfuri scumpe: de la rachete de tenis la îmbrăcăminte. Cei din jur îl descriu ca pe un ins ros parcă de o teribilă oboseală.

Urmează întîmplarea de la Milano. Borg părăsește clinica tăcut, cu ochii triști, pășind nesigur către taxiul ce-l aștepta. Pare un om care, deși încă tînăr (n-are decît treizeci și trei de ani), a trăit prea mult, a văzut prea multe, a trecut prin prea multe. Mai multe decît poate suporta un tînăr, fie el chiar rece și dur ca ghețarii nordului natal. Un tînăr care, poate, nu avea motive serioase să se sinucidă, dar nici să poată afirma că este fericit.

SIMION UNTARU

Cazul Kitty Dukakis

Kitty Dukakis, soția lui Mike Dukakis, candidatul la președinția S. U. A., a cheltuit, scriu ziarele americane, „o mare energie" în timpul turneelor electorale ale soțului, cînd (așa cum se vede în imagine) s-a dovedit „în plină formă". Dar insuccesul în alegeri al soțului, adăugat unor nefericiri mai vechi, i-a provocat o adevărată traumă

O victimă a goanei după putere ... Înfrîngerea într-o campanie electorală echivalează cu o catastrofă ... Sub aceste titluri, ziarele americane de mare tiraj anunțau, în februarie 1989, că doamna Kitty Dukakis — soția fostului candidat la președinția S. U. A. — fusese internată într-o elegantă clinică situată în Rhode Island, pe coasta plină de verdeață a Atlanticului, unde timp de o lună de zile urma să se supună unei cure de dezalcoolizare. Știrea s-a răspîndit rapid și în paginile cotidianelor vest-europene. Unele i-au acordat întregul lor credit, altele, în schimb, au pus-o sub semnul întrebării. S-au publicat și articole care, direct sau aluziv, afirmau că în „cazul Kitty" ar fi vorba de un „mister".

Lucrurile au fost limpezite de soțul ei, Mike Dukakis („retras" acum în Massachusetts, unde este guvernator), care a explicat „cazul Kitty" în termeni lipsiți de orice echivoc: „O combinație de oboseală fizică, de stress cauzat de eforturile din timpul campaniei electorale și de depresiunea determinată de înfrîngerea noastră a făcut-o pe Kitty să bea alcool în cantități excesive". Explicația nu i-a mulțumit pe partizanii „misterului". Oare faptul — se întreabă ei — că doamna Dukakis a băut, după înfrîngerea în alegeri a soțului, ceva mai mult ca de obicei, a fost de-ajuns ca să determine internarea ei într-o clinică? De unde bănuiala că „boala" doamnei Dukakis este mai veche, înfrîngerea în alegeri nefăcînd decît s-o accentueze.

Cum a apărut, atunci, această neașteptată dependență de alcool? După părerea soțului ei, care a vorbit deschis despre aceasta în cadrul unei conferințe de presă, una din cauze trebuie căutată într-o altfel de dependență, mai veche, a soției sale, care i-a slăbit organismul, făcîndu-l vulnerabil la cele mai mici excese, de orice fel ar fi acestea: dependența ei (care a durat nu mai puțin de 26 ani) de pastilele de anfetamină, pe care le lua pentru a nu se îngrășa.

Avînd proaspătă în minte acea amară experiență, Kitty Dukakis cheltuise multă energie, de-a lungul campaniei electorale, în cuvîntări pe tema drogurilor și a dependenței de medicamente: „Viața e prea frumoasă, să nu ne-o stricăm noi înșine!" repeta ea, în turneele făcute prin America. Frumoasă, da, dar, probabil, nu și pentru ea. Mai ales atunci cînd, brusc, visele de a deveni „prima doamnă" a S.U.A. i s-au spulberat, azvîrlind-o în cea mai neagră amărăciune.

Nu este pentru prima oară, amintesc ziariștii, cînd soții de oameni politici americani, candidați fără succes la președinția S.U.A., și-au înecat decepția în alcool. Soția lui Gerald Ford, Betty, a scris chiar o carte intitulată „Elisabeth Takes Off" („Elisabeth pleacă"), în care își descrie propria viață, transformată în „infern alcoolic" după înfrîngerea soțului ei în campania electorală care îl opunea lui Jimmy Carter. Și Joan Kennedy, fosta soție a lui Ted Kennedy, „etern aspirant" la președinție, a trecut prin același calvar, trebuind, și ea, să se interneze într-o clinică pentru a se elibera de „maladia alcoolică" contractată după eșecul în alegeri al partenerului ei de viață. Da, „goana după putere" face victime ...

ȘTEFAN URSU

OCOLUL PĂMÎNTULUI ASTĂZI

ÎN CĂUTAREA TIMPULUI PIERDUT

În țesătura sufletească a ființei noastre sînt cuprinse mai multe itinerare, pe care le-am parcurs de-adevăratelea sau numai în imaginație. În consecință, sîntem legați de multe locuri pe care le iubim numai împreună cu timpurile lor și de dragul acelor timpuri. Numeroși „acolo" care ne interesează numai în legătură cu anumiți „atunci". Corespondență biunivocă. De aceea, nu e de mirare că ne place din cînd în cînd să ne întoarcem pe unde am mai fost. Mai întîi pe unde am fost chiar noi, mai de mult. În asemenea împrejurări au valoare numai punctele de reper impregnate de timp, acelea care au păstrat în structura lor timpul scurs, trecut (pierdut), în căutarea căruia ne aflăm. Dar la fel de tentantă este și refacerea unor itinerare parcurse de alții, personaje reale sau fictive. Unii au încercat să meargă pe urmele lui Alexandru Macedon, Hannibal, Marco Polo și altora. Din interes științific, desigur, însă în bună măsură și din cauza nostalgiei și spiritului de aventură iscate de călătoriile făcute, prin lectură, cu ochii minții. Așa se întîmplă și cu personajele literare celebre, indiferent dacă acestea au avut sau nu modele reale. De altfel, existența sau inexistența unor asemenea modele — chestiune fără importanță pentru valoarea artistică a unei opere literare, dar interesînd foarte mult și pe istorici și marele public — este greu, iar de multe ori chiar imposibil de stabilit. Adesea, autorii au contribuit din plin la sporirea nesiguranței. Astfel, Alexandre Dumas, arătînd că poate scrie o carte sau o dramă numai dacă se deplasează în localitatea unde se desfășoară acțiunea,

afirma: „Acest mod de a proceda dă un nemaipomenit caracter veridic la tot ce fac, astfel că personajele pe care le plantez cresc uneori pe locurile în care le-am plantat în așa fel încît unii oameni cred, pînă la urmă, că ele chiar au existat. Ba sînt unii care chiar le-au și cunoscut. În castelul din If, de exemplu, vi se vor arăta celulele lui Dantès și a lui Faria. Dar Dantès și Faria n-au existat decît în imaginația mea". Cercetări ulterioare au arătat însă că abatele Faria a existat în chip indubitabil, iar Dantès a fost croit din îmbinarea a două sau trei biografii reale.

Este limpede că nu istoricitatea cutărui sau cutărui erou literar a făcut ca unii entuziaști, mai ales colegi de-ai noștri, ziariști, dar și scriitori și alții, să pornească pe urmele vreunui personaj celebru. S-a mers pe urmele lui Robinson Crusoe, Robin Hood, Don Quijote, D'Artagnan, Sherlok Holmes, Švejk. La noi, George Călinescu a încercat refacerea drumului străbătut de moș Nichifor Coțcariul (s-ar putea străbate cu folos, în zilele noastre, căile Peregrinului Transilvan, ale lui Calistrat Hogaș în Munții Neamțului și multe altele).

Uneori, din cauză că parcurgerea efectivă a unui traseu celebru este greu de realizat, în primul rînd datorită cheltuielilor foarte mari pe care acțiunea le presupune, iubitorii de călătorii se mulțumesc cu studierea, pe baza informațiilor existente, doar a unei laturi a eventualei călătorii. Un fel de predocumentare. Așa au făcut și ziariștii de la „Sunday Times" (Londra) cu privire la ocolul dat de Phileas Fogg Pămîntului în 80 de zile. Problema pe care și-au propus s-o lămurească: de cîte zile ar avea nevoie astăzi eroul lui Jules Verne pentru a înconjura globul pămîntesc. Desigur, nu cu avionul sau cu navete spațiale, ci numai pe uscat și pe apă, exact ca pe traseul din „Ocolul Pămîntului în 80 de zile". În acest scop, „Sunday Times" a apelat la Biroul Turistic Cook și la Serviciul de Informații Marine „Lloyd", instituții care au alcătuit pentru prestigiosul ziar britanic liste, itinerare și programe complete și la zi. Cercetarea condițiilor în care s-ar desfășura astăzi odiseea phileasfoggiană indică numeroase bariere, inexistente cu mai bine de un secol în urmă (mai precis, în 1872), cînd a avut loc călătoria descrisă de Jules Verne.

CASCADA OBSTACOLELOR

Prima piedică ar fi constituit-o bănuiala, din partea Scotland Yard-ului, că Phileas Fogg a jefuit Banca Angliei, sustrăgînd suma de 55000 de lire sterline (la cursul de astăzi, 1 liră sterlină din 1872 este egală cu 30,98 de lire; prin urmare, suma furată ar însemna în banii de acum 1703900 de lire sterline). Să ne amintim că Phileas Fogg luase în sacul său de voiaj, pentru nevoile drumului, 20000 (la cursul de astăzi, 6196000) de lire sterline și depusese la bancă, sub formă de gaj pentru cazul că ar fi pierdut pariul, alte 20000 de lire sterline. În aceste condiții, astăzi, nu s-ar mai fi ajuns pînă la bănuielile lui Fix, ci arestarea s-ar fi produs imediat. Iar pînă la lămurirea lucrurilor, s-ar fi pierdut un timp prețios. Dacă, într-un fel sau altul, Phileas Fogg ar scăpa de arestare, s-ar lovi de problema vizei indiene și a celei americane. Scotland Yard-ul va fi anunțat autorităților din India și SUA să-l rețină pe amatorul de călătorii în jurul lumii, și acest lucru s-ar întîmpla chiar la Londra, în momentul prezentării pentru vize.

Dar să presupunem iarăși că funcționarii n-ar acționa cu suficientă promptitudine și că obținerea vizelor s-ar desfășura fără peripeții. S-ar pierde totuși, cu formalitățile de rigoare, două zile — foarte mult în contabilitatea riguroasă a itinerarului. (Reamintim calculul făcut de „Morning Chronicle": de la Londra la Suez, prin Mont Cenis și Brindisi, tren și vapor — 7 zile; de la Suez la Bombay, vapor — 13 zile; de la Bombay la Calcutta, tren — 3 zile; de la Calcutta la Hong Kong, vapor — 13 zile; de la Hong Kong la Yokohama, vapor — 6 zile; de la Yokohama la San Francisco, vapor — 22 de zile; de la San Francisco la New York, tren — 7 zile; de la New York la Londra, vapor și tren — 9 zile. Total 80 de zile). Însă două

zile ar fi pierdute cu vizele în cazul fericit cînd și Phileas Fogg, și servitorul său Passepartout ar dispune de pașapoarte pe termen nelimitat. Astfel, pentru obținerea pașapoartelor respective ar fi nevoie iarna de minimum 3 săptămîni iar vara de 12 săptămîni.

Următorul obstacol: gazul uitat aprins de Passepartout. În carte, după ce credinciosul slujitor își aduce aminte de foc abia în tren, în drum spre Dover, Phileas Fogg se mulțumește să tranșeze afacerea exclusiv din punct de vedere financiar: „Ei bine, dragul meu, gazul va arde pe socoteala dumitale!". Paguba, și în banii de azi, n-ar fi chiar așa de mare: între 37,34 și 235,62 de lire sterline, în funcție de in-

→

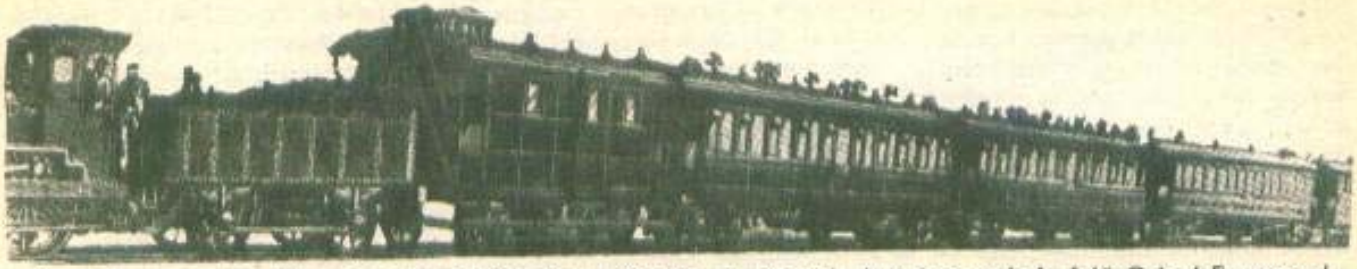

Sus și jos: un tren din epoca lui Phileas Fogg (firește, un tren de lux, în cazul de față Orient-Express-ul, inaugurat în 1883, la 11 ani după apariția romanului lui Jules Verne)

→

tensitatea gazului. Chestiunea n-ar fi în momentul de față atît financiară, cît mai ales de securitate. Marele pericol pe care-l prezintă astăzi faptul de-a lăsa gazul aprins și nesupravegheat timp de circa trei luni de zile i-ar face pe eroii noștri, fără îndoială, să se înapoieze și să stingă gazul. Desigur, aceasta ar însemna o nouă pierdere de timp.

Pînă acum au fost evocate unele dificultăți oarecum mărunte, cu toate că și ele ar duce la mari întîrzieri. Principalul necaz vine însă de acolo că în zilele noastre nu circulă vase de pasageri pe traseele indicate de Jules Verne (reamintite de noi mai sus). Astăzi, cea mai mare parte a călătoriei Fogg ar trebui s-o facă pe vase comerciale, care de obicei nu iau pasageri. El ar trebui să recurgă la bacșișuri însemnate date echipajelor pentru a fi luat la bord. După părerea specialiștilor, acest lucru ar costa minimum 5000 de lire sterline pe zi.

În roman, după cum am văzut, Fogg călătorește cu trenul de la Calais pînă la Brindisi, trecînd prin Paris și Torino. Cu această parte a călătoriei, în zilele noastre — nici un fel de probleme. Dificultățile încep la Brindisi.

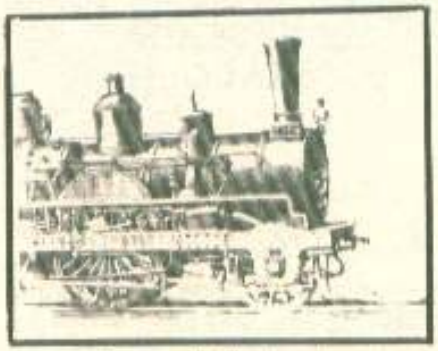

Locomotivă „fin du siècle" — în care temerarul călător a investit cele mai mari speranțe în succesul aventurii sale

Pe vremea „Ocolului" lui Jules Verne, corăbiile cu pînze încă nu intraseră în amurg

Conform cărții, în acest port italian Fogg se îmbarcă pe un vapor și ajunge la Bombay trecînd prin Canalul de Suez, inaugurat în 1869. Astăzi, vapor de pasageri între Brindisi și Bombay, trecînd prin Suez, nu există, astfel că Fogg ar putea recurge doar la un vas de război sau la unul comercial, contra unor sume pe măsură.

PERIPEȚII PRIN INDIA

În romanul lui Jules Verne, călătorii traversează India cu trenul și cu... elefantul, iar de la Calcutta iau vaporul și ajung, trecînd prin Singapore, la Hong Kong. Elefantul l-a cumpărat Fogg la prețul de 2000 de lire sterline (la cursul de azi — 61.960 de lire sterline). În zilele noastre este foarte greu, chiar și în India, să faci rost de un elefant, și el ar costa cam tot atît ca în 1872. După cum citim în roman, Phileas Fogg iese în India din scorțoșenia sa britanică, se îndrăgostește de Auda și o salvează de la o moarte pe cît de atroce pe atît de stupidă: ar-

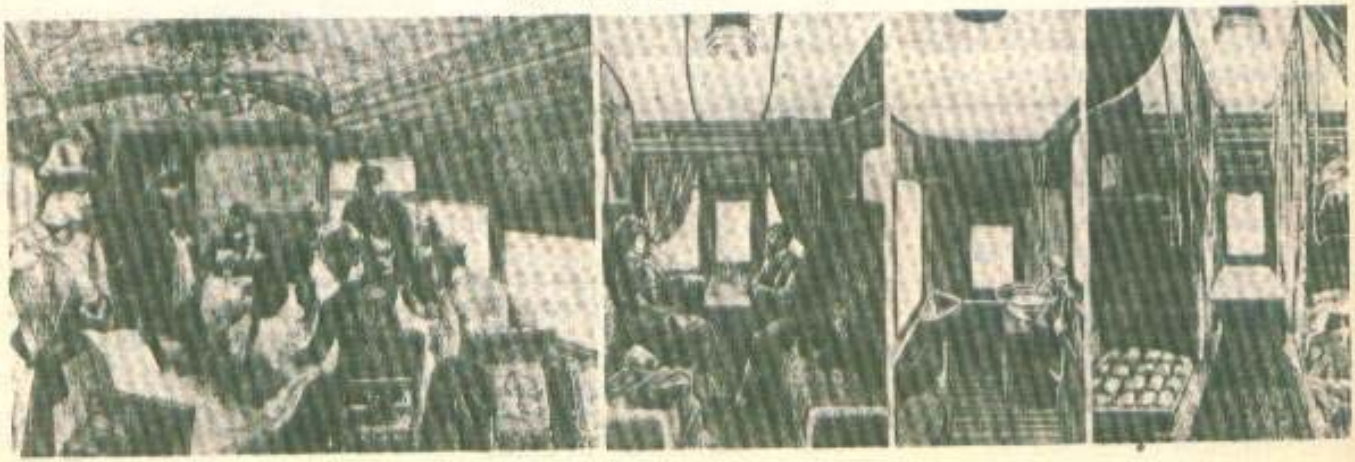

derea pe rug alături de leşul unui rajah bătrîn. Auda fusese măritată, împotriva voinţei ei, cu rajahul, cu numai trei luni în urmă. Moartea rajahului urma să-i aducă şi ei moartea. Fogg o ia cu el pe Auda, părăsind India. Aceasta, în 1872, era posibil. Astăzi însă... Astăzi, Audei i-ar trebui, pentru a-l însoţi pe Phileas Fogg dincolo de fruntariile Indiei, un paşaport indian, operaţie ce ar dura minimum 4 săptămîni, şi aceasta în cazul fericit cînd n-ar exista motive de suspiciune din partea poliţiei. La Calcutta, Auda ar trebui, pentru a se îndrepta spre Anglia, să obţină viza britanică. Această procedură, în care s-ar include şi obţinerea unei invitaţii din Marea Britanie, necesită iarăşi timp, între 3 săptămîni şi 2 — 3 luni. În plus Auda ar trebui să obţină şi viza americană, pentru care este nevoie cam de acelaşi timp. În cartea lui Jules Verne, Fogg este nevoit să ia parte, la Calcutta, la un proces, fapt care îi consumă o zi. Astăzi un asemenea lucru i-ar lua cel puţin o jumătate de an.

DIN NOU VAPOARELE

Din Calcutta, după cum am amintit deja, eroii lui Jules Verne au putut, în 1872, să plece cu un vapor de pasageri la Hong Kong. Astăzi, aşa ceva ar fi imposibil, fiindcă vase de pasageri între Calcutta şi Hong Kong nu mai sînt de mult, iar cele comerciale nu iau, după cum am văzut, de regulă, pasageri. Să presupunem însă că, apelînd iarăşi la sacul său de voiaj în care-şi poartă mile de lire sterline, Fogg şi ai lui ar ajunge cu bine la Hong Kong.

În roman, călătorii închiriază o goeletă pentru a ajunge din urmă vaporul-cursă spre San Francisco. Astăzi, să închiriezi un cuter sau o barcă cu motor n-ar fi greu, dar n-ai mai avea ce să ajungi din urmă, fiindcă, evident, nici pe ruta Hong Kong — San Francisco linie cu vapoare de pasageri nu mai există. Dar să considerăm că, încă o dată, banii fac minuni. Cu un cuirasat ori cu un vas comercial, iată-i pe cei trei în Statele Unite. Aici, Phileas Fogg trebuie să ştie că, dacă banii care i-au mai rămas depăşesc 10000 de dolari, el trebuie să-i treacă în declaraţia vamală, altfel îi vor fi confiscaţi.

Traversarea Statelor Unite a fost făcută în 1872 cu trenul şi cu sănii cu pînze. O sanie cu pînze ar costa astăzi 4000 de dolari.

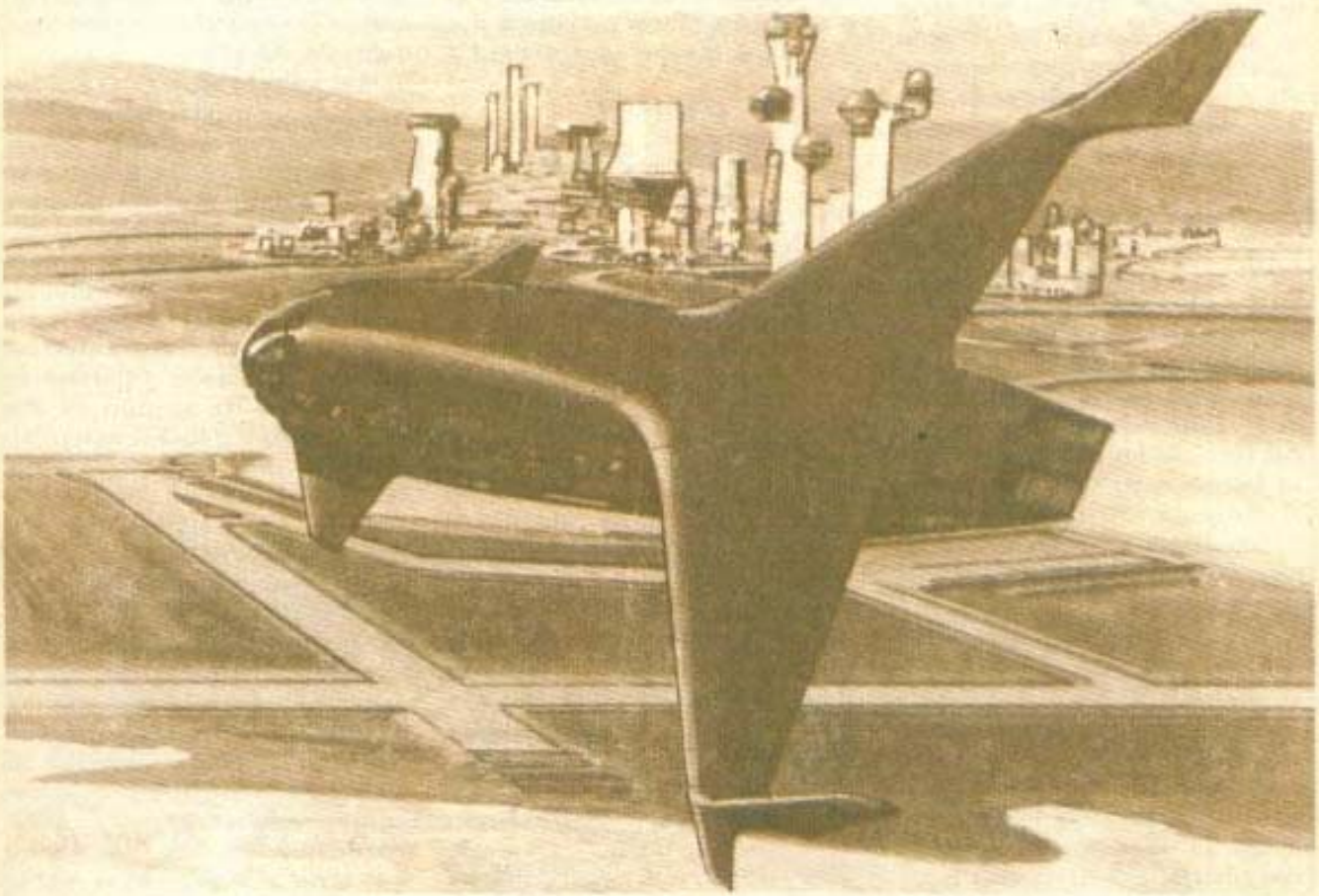

Propunere de vehicul pentru un Phileas Fogg al veacului XXI

Drumul poate fi făcut însă numai cu trenul — care costă 1000 de dolari — şi acest lucru n-ar pune probleme (atacarea trenului de către pieile roşii este puţin probabilă în zilele noastre). Totuşi, oricît ar părea de ciudat, pentru traversarea cu trenul a Statelor Unite — ca, de altfel, pentru parcurgerea cu acelaşi vehicul a multor rute în numeroase ţări — este necesar astăzi mai mult timp decît în 1872. De la New York la ţărmul irlandez Fogg călătoreşte cu un vapor închiriat, pentru care astăzi ar trebui să plătească 30000 de lire sterline. În continuare, cu trenul pînă la Dublin (biletul costă în prezent 35,5 lire

→

sterline), de aici cu un bac pînă la Liverpool (biletul costă 30 de lire sterline). În sfîrşit, Fogg ar sosi la Londra cu un tren închiriat special (costul operaţiunii azi — 4250 de lire sterline).

După cum se ştie din roman, Phileas Fogg şi-a început călătoria la 2 octombrie 1872, ora 20,45 (ora Londrei), şi s-a întors pe data de 21 decembrie, exact peste 80 de zile, la aceeaşi oră (mai exact, cu 5 secunde înainte de 20,45). Făcînd călătoria în jurul Pămîntului de la apus spre răsărit, a cîştigat o zi; şi astfel, de unde la început credea că pierduse pariul — ceea ce însemna că atît banii cheltuiţi cu călătoria (19000 de lire, din suma luată în faimosu-i sac de voiaj rămînîndu-i doar 1000 de lire), cît şi cei depuşi ca gaj, în total 39000 de lire sterline (în banii de azi — 1208220 de lire sterline), aproape tot ce poseda — ,în cele din urmă îl cîştigă, rămînînd cu nimic mai bogat (mia de lire sterline cu care se întorsese totuşi din călătorie o dăruieşte, în părţi egale, lui Passepartout şi lui Fix), dar nici mai sărac decît fusese cu 80 de zile în urmă.

În treacăt fie zis, legat de sosirea lui Phileas Fogg în Anglia cu o zi mai devreme decît data rezultată din calendarul călătoriei, în romanul lui Jules Verne sînt unele lucruri greu de explicat. Aşadar eroul nostru ajunge la Liverpool vineri, 20 decembrie, ora 11 şi 40 de minute, iar la Londra în aceeaşi zi, la ora 20 şi 50 de minute. El credea însă că e sîmbătă, 21 decembrie. Cum se face ca, trecînd prin două mari oraşe britanice, să nu se lovească în nici un fel de data şi de ziua săptămînii? Dar şi mai inexplicabil este alt fapt. După trista întoarcere în locuinţa sa de pe Saville-row, Fogg petrece, închis în odaia lui, aproape 24 de ore. Iată însă ce citim la începutul romanului, cînd Jules Verne îşi prezintă eroul: „Aşezat rigid în fotoliul său, Phileas Fogg urmărea acul pendulei, instrument complicat, care arăta orele, minutele, secundele, zilele cu data lor şi anul". Cum nu şi-a aruncat el ochii, timp de o zi şi o noapte, măcar o singură dată asupra acestui „instrument"?

PARIUL AR FI ASTĂZI PIERDUT

Potrivit calculelor făcute de specialişti, pe care s-a bizuit „Sunday Times", luînd în considerare peste tot varianta cea mai favorabilă, timpul cel mai scurt şi excluzînd accidentele şi întîmplările neprevăzute, dacă Phileas Fogg ar fi plecat în călătorie, să zicem, la 2 octombrie 1989, el s-ar putea întoarce la Londra cel mai devreme la 12 ianuarie 1990, adică cu 22 de zile mai tîrziu faţă de termenul de 80 de zile. Deci călătoria ar dura astăzi — desfăşurîndu-se, după cum am mai spus, fără nici un fel de peripeţii — minimum 102 zile. În ceea ce priveşte costul ei (tot neluînd în calcul întîmplări neprevăzute), situaţia este ceva mai bună: ar fi nevoie doar de aproximativ jumătate din suma cheltuită în 1872 (dar atunci au fost atîtea întîmplări neprevăzute!

Rezultă că astăzi Phileas Fogg ar pierde fără nici cea mai mică umbră de îndoială pariul şi şi-ar deteriora foarte mult starea materială. Dar, am zice noi, demnul gentleman se va mîngîia cel puţin cu dragostea Audei (aşa cum se şi gîndea să facă în 1872, cînd credea că a pierdut pariul). Ar putea să aibă măcar această consolare? Ar putea numai în cazul fericit, dar foarte puţin probabil, cînd, spre deosebire de felul cum a procedat în 1872, el ar trece-o acum pe Auda în documente, la intrarea în Anglia, drept logodnica sa. Altminteri, funcţionarii de la Foreign Office ar considera-o pe încîntătoarea persoană drept oaspete, deci ca persoană venită în Marea Britanie pe termen scurt. În aceste condiţii căsătoria ei cu Phileas Fogg ar fi taxată ca fictivă, încheiată doar pentru a induce în eroare serviciul controlului imigraţiei şi a se stabili în mod fraudulos în Anglia.

Mai trebuie spus că şi Phileas Fogg are un model real, pe Thomas Cook, nu altul decît fondatorul popularei agenţii de turism la care a apelat recent „Sunday Times" pentru informaţiile şi calculele de care avea nevoie pentru a determina cît i-ar trebui azi vajnicului călător pentru a da ocol Pămîntului. Cook a efectuat de-adevăratelea o călătorie în jurul lumii — în scopuri de afaceri, pentru a stabili legături utile firmei sale — exact în anul 1872. Turneul său a durat 222 de zile, din care călătoria propriu-zisă i-a luat doar 90 de zile. Ceea ce corespunde întru totul posibilităţilor şi realităţilor din 1872. Pentru că specialiştii au calculat punct cu punct, oră cu oră, nu numai cît i-ar trebui lui Phileas Fogg în zilele noastre pentru a da ocol Pămîntului pe apă şi pe uscat, ci şi cît i-a trebuit, în realitate, atunci, în 1872. Rezultatul: 88 de zile. Pentru a-şi scrie romanul, Jules Verne s-a bizuit din plin pe articolele publicate de Cook în ziarul „Times".

Aşadar, astăzi o călătorie în jurul Pămîntului pe traseul din romanul scriitorului francez ar fi mai greu de făcut şi ar dura mai mult decît în 1872. Şi, cu toate acestea, cine n-ar vrea să facă această călătorie, fie chiar şi în 102 zile?

ION D. GOIA

Însemnările noastre se încheie fără nici o morală. Dacă, totuşi, ar fi să propunem una, am recurge la adagiul latin: „O tempora, o mores!" — cu egale trimiteri în ieri şi în azi

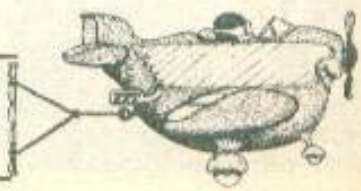

PAGINA DE LECTURA

Brian W. Aldiss

EVADAREA

Nu ieşeau niciodată din casă.

Primul se trezea cel pe care îl chema Harley. Citeodată mai făcea cîţiva paşi prin casă, încă în pijama — temperatura era întotdeauna plăcută. Apoi îl trezea pe Calvin, bătrînul chipeş şi voinic, arătînd de parcă ar fi stăpînit o duzină de talente, fără să se folosească de nici unul. Era o companie îndestulătoare.

Dapple, fată brunetă, cu ochi cenuşii, dormea foarte uşor. Vocile joase ale celor doi bărbaţi o trezeau în scurt timp. Se ducea în camera de alături ca să o trezească pe May; coborau împreună să prepare micul dejun. Pînă terminau de pus masa, se trezeau şi ceilalţi doi, Jagger şi Pief.

Aşa începea fiecare „zi": nu o dată cu ceva care se chema răsărit, ci în momentul în care fiecare descoperea că dormise destul. Nu se extenuau niciodată în timpul zilei, dar atunci cînd se urcau în pat adormeau aproape imediat.

Cel mai aşteptat eveniment al zilei era deschiderea cămării. Camara era o încăpere micuţă, între bucătărie şi camera albastră. Pe peretele din fund exista un raft de care depindea întreaga lor existenţă. Încuiau uşa seara, iar dimineaţa toate lucrurile de care aveau nevoie se aflau pe raft — mîncare, lenjerie, o maşină nouă de spălat. Era o latură acceptată a existenţei lor; nu o discutau niciodată între ei.

În această dimineaţă, Dapple şi May terminaseră preparatul mesei înainte ca cei patru bărbaţi să fi coborît. Dapple trebui chiar să-i strige înainte ca Pief să se fi trezit. Aşa că deschiderea cămării trebui să fie amînată pînă după masă, căci, deşi nu devenise nicidecum o ceremonie, femeilor nu le plăcea să intre singure acolo.

— Sper să fi căpătat nişte tutun, spuse Harley descuind uşa. Aproape că l-am terminat. →

Păşiră înăuntru şi priviră raftul. Era gol.

— Nu-i mîncare, observă Harley. Iar ne-au tăiat raţia.

Nu era pentru prima oară. Odată, cu cine ştie cît timp în urmă (nu prea ţinea evidenţa timpului), nu le venise hrană timp de trei zile şi raftul rămăsese gol. Acceptaseră resemnaţi.

— Te vom mînca pe tine, May, înainte de a muri de foame, spuse Pief. Toţi rîseră scurt, deşi Pief făcuse aceeaşi poantă şi data trecută. Pief era un ins mai mult decît obişnuit: nu era tipul de om pe care să-l remarci într-o mulţime. Bancurile lui răsuflate îi erau cele mai preţioase bunuri.

În încăpere se aflau totuşi două pachetele. Unul era tutunul lui Harley, iar celălalt un pachet de cărţi de joc. Harley îl bagă în buzunar pe primul şi îl desfăcu pe celălalt, răsfirînd cărţile către ceilalţi.

— Joacă cineva? întrebă.

— Poker, spuse Jagger.

— Canastă.

— Bridge.

— O să jucăm mai tîrziu, spuse Calvin. O să treacă seara ceva mai uşor. Cărţile erau o provocare: ar fi trebuit să stea împreună în jurul unei mese, privindu-se unul pe altul.

Nimic nu trebuia să-i separe, dar nici nu exista o forţă care să-i poată ţine împreună odată ce camera era încuiată. Jagger curăţa holul cu aspiratorul, trecînd prin dreptul uşii din faţă, care nu se deschidea niciodată, apoi urcă la etaj. Femeile discutaseră o vreme, împreună cu Pief, despre felul cum se vor descurca cu raţionalizarea; dar asta dură foarte puţin; curînd, se împrăştiară cu toţii în direcţii diferite.

Casa era ciudată. Avea puţine ferestre, şi care nu se puteau deschide, nu puteau fi separate şi mai erau şi opace pe deasupra. Peste tot domnea întunericul; lumina provenind dintr-o sursă necunoscută se aprindea în momentul în care intra cineva în cameră. Camerele erau mobilate cu piese disparate, nu aparţineau aceluiaşi set; camere destinate unor fiinţe fără scop.

Harley se plimbă mult timp cu mîinile în buzunare. La un moment dat o întîlni pe Dapple, aplecată cu graţie asupra unui şevalet pe care copia cu o mînă de amator unul din tablourile de pe peretele din faţa ei. Schimbară cîteva cuvinte. Harley plecă mai departe.

Ceva se agită în mintea sa, ca un păianjen în colţul propriei sale pînze. Păşi în ceea ce numeau sufragerie; acolo îşi dădu seama ce îl neliniştea. Unele obiecte ciudate apăruseră din cînd în cînd pe raft şi fuseseră distribuite la întîmplare prin casă: unul dintre ele se afla acum pe pianul din sufragerie. Harley ştia ce este. Era un model în miniatură al unei nave sol-aer. Modelul le pricinuise chiar mai multă stinghereală decît pianul însuşi. Neîncetînd să-l privească, Harley se aşeză pe scaunul pianului, încercînd să-şi extragă ceva din minte... Ceva care să aibă legătură cu navele spaţiale.

Orice ar fi fost, era ceva neplăcut; îi dispăru din minte îndată ce i se păru că a reuşit să-şi amintească. Aşa se întîmpla întotdeauna. Poate, dacă ar putea să discute cu cineva, ar putea determina acel lucru neplăcut

să-şi dezvăluie secretul. Dar nu reuşise să facă asta niciodată.

Auzi zgomot de paşi în spate. Fără să se întoarcă, Harley împinse capacul pianului şi îşi plimbă un deget pe clape. Doar atunci azvîrli o privire peste umăr. Era Calvin.

— Am văzut lumină, spuse el, şi am îndrăznit să intru.

— Cred că o să cînt puţin la pian, spuse Harley, zîmbind.

Nu putea să discute lucrul acesta cu Calvin, deoarece... Deoarece trebuia să te comporţi ca un om normal, netulburat de nimic. Măcar ăsta era un lucru sigur, liniştitor: se comporta ca un om normal.

Acum, liniştit, începu să cînte. Cînta bine. Cu toţii cîntau bine. De îndată ce a sosit pianul s-a descoperit că toţi ştiau să cînte. Şi să danseze.

Cînd cei șase se adunară la prînz, conversația lor fu voioasă și neutră. După-amiaza care urmă semăna cu dimineața și cu toate celelalte dimineți și după-amieze, calmă, liniștită, lipsită de orice alt scop. Numai pentru Harley nu mai era chiar atît de asemănătoare cu toate celelalte. Găsise un clenci. Era destul de mic, dar, în calmul exasperant al zilelor petrecute acolo, era suficient de tentant.

May îi dăduse ideea în timpul mesei, cînd își luă singură din plăcintă; Jagger o anunță, rîzînd, că și-a luat mai mult de o șesime. Dapple, care o apăra întotdeauna pe May, spuse:

— A luat mai puțin decît tine, Jagger ...

— Nu, o corectă May, cred că partea mea este mai mare decît a celorlalți. Iau atît cît iau dintr-un motiv interior.

Era tipul de joc de cuvinte pe care oricine îl putea face din cînd în cînd, dar Harley îi acorda importanță mai mare decît de obicei. Motive interioare, ulterioare ...

Unde erau ei aici?

Ocupă-te de un singur lucru odată. Inventariază-ți cunoștințele.

Unu: Pămîntul intrase în faza cea mai periculoasă a unui război rece cu Nititia.

Doi: nititienii posedau alarmanta proprietate de a copia structura exterioară a inamicilor lor.

Trei: astfel, ei puteau pătrunde în societatea umană.

Patru: Pămîntul era incapabil să vizualizeze civilizația nititiană din interiorul acesteia.

Interiorul... Un val de claustrofobie îl năpădi pe Harley cînd își dădu seama că aceste fapte foarte importante nu aveau nici o legătură cu ceea ce se petrecea în mica lor lume. Ele veneau, cine știe cum, din afară, ca uriașă abstracțiune. Își imagină pentru o clipă un vid înstelat, în care oameni și monștri purtau o strașnică bătălie, dar o dădu imediat uitării. O asemenea idee nu corespundea de loc cu comportamentul liniștit al vecinilor lui: Harley făcu cîțiva pași prin cameră; se afla în sala de biliard. Lovi cu degetul una din bilele de pe postavul verde. Bila se rostogoli pînă lovi o alta, după care cele două bile lunecară în direcții diferite. Așa funcționau și cele două jumătăți ale minții sale. Ireconciliabile: ar trebui să rămînă aici și să se conformeze programului pe care îl cunoștea: **n-ar trebui** să rămînă aici (dar nu-și putea aminti de vreo clipă în care nu fusese aici). Altă problemă era că **„aici"** și **„în altă parte"** nu păreau să fie cele două jumătăți ale unui întreg omogen, ci două disonanțe.

Bilele se opriseră. Se decise: nu va dormi în camera sa în această noapte.

Stătu încordat în spatele ușii de la dormitorul său, profund conștient de îndrăzneala comportării sale. Îl durea capul și-și lipi palmele reci de tîmple. Îi auzi pe ceilalți retrăgîndu-se, rînd pe rînd, în dormitoare. Piel îi ură noapte bună. Îi răspunse. Se așternu tăcerea.

Acum!

În momentul în care păși, nervos, pe culoar, lumina se aprinse pilpîind.

Nu e ușor să te ascunzi cînd un semnal luminos te urmărește pretutindeni. Dar, păsind într-un hol care dădea într-o cameră nefolosită și rămînînd în pragul ușii, Harley determină lumina buclucașă să se stingă, lăsîndu-l în întuneric.

Nu era fericit, nici liniștit. Creierul său se zbuciuma tulburat de un conflict pe care nu reușea să-l înțeleagă.

Lumina de pe coridor se aprinse din nou. Jagger își părăsea dormitorul, fără să-i pese dacă făcea sau nu zgomot. Harley îi văzu pentru o clipă fața, înainte ca acesta să o ia în jos pe scări: arăta liniștit și senin — ca un om plecînd la terminarea slujbei. Coborî degajat.

Jagger trebuia să se fi aflat în pat la ora asta. O lege a naturii fusese sfidată.

Fără să ezite, Harley coborî și el. Așteptase să se întîmple ceva și acel ceva se întîmplase, dar carnea tremura pe el de frică.

Jagger dispăru după un colț, fluierînd încetișor. Harley îl auzi descuind o ușă. Cămara — nici o altă ușă nu era încuiată. Fluieratul se îndepărtă. Cămara era deschisă. Dinăuntru nu se auzea nici un sunet. Harley privi, prudent, înăuntru. Peretele din fund pivotase în jurul unui ax central, lăsînd să se vadă o trecere dincolo. Minute în șir, Harley nu se putu mișca, tot privind această breșă mult așteptată. Spațiul de trecere era scurt și avea două uși, una din ele semănînd mai degrabă cu o ușă de colivie (Harley n-ar fi putut recunoaște un lift dacă ar fi văzut unul), cealaltă — îngustă și cu o fereastră.

Fereastra era transparentă. Harley privi prin ea și făcu cîțiva pași înapoi, amețit.

Afară sclipeau stelele.

Încercă să se stăpînească și se întoarse urcînd treptele în fugă. Se năpusti în camera lui Calvin și lumina se aprinse. În aer plutea un miros dulceag, iar Calvin dormea adînc.

— Calvin! trezește-te! țipă el.

Calvin nu se mișcă și atunci Harley se aplecă deasupra lui, scuturîndu-l violent de umăr și plesnindu-l peste față.

Calvin mormăi și deschise ochii.

→

→

— Trezește-te, omule! țipă Harley. Se întîmplă ceva îngrozitor. Jagger a părăsit casa. Există o ieșire. Sîntem...Trebuie să aflăm ce sîntem. Acum țipa de-a binelea, zgîlțîindu-l din nou pe Calvin. Ori sîntem victimele unui experiment înfiorător, ori sîntem cu toții niște monștri!

Și, pe măsură ce vorbea, în fața ochilor săi holbați, între brațele care-l zgîlțîiau, Calvin începu să se contracte. Altceva — altă formă de viață — apărea în locul său.

Harley încetă să țipe de-abia în momentul în care priveliștea stelelor văzute prin ferestruică îl liniști. Trebuia să iasă afară, orice ar fi însemnat „afară". Împinse ușa și păși în aerul rece al nopții.

□

Ochii lui Harley nu erau obișnuiți să judece distanțele. Îi luă cîtva timp pînă să-și dea seama de natura spațiului din jur, dar, după cîteva momente, începu să alerge. O singură dată privi înapoi și atunci văzu casa care semăna cu o capcană de șoareci. Se opri și își spuse: „Orice mi s-ar fi făcut, am fost tras pe sfoară. Cineva m-a jefuit de ceva atît de straşnic, că nici măcar nu știu despre ce este vorba. Am fost tras pe sfoară..." Nu se putea gîndi la nimic altceva decît la toți acești ani de care fusese jefuit. Acțiune! Începu iarăși să alerge. Curînd, apărură clădiri. Harley se năpusti la prima casă luminată și începu să bată la ușă. Ușa era deschisă. O împinse și păși înăuntru.

Pereții camerei erau acoperiți cu grafice și hărți. În centrul ei se afla un pupitru dotat cu un ecran. Era ca un birou: presărat cu scrumiere pline. La pupitru ședea un om slab, îmbrăcat într-un costum negru. În încăpere se aflau alți patru oameni; toți erau înarmați, toți erau în uniforme, nici unul nu părea surprins să-l vadă.

Harley se prăbuși pe primul scaun și începu să plîngă. Nu-și găsea cuvintele.

— Ți-au trebuit patru ani să ieși de-acolo, spuse omul de la pupitru. Vino aici și privește, mai spuse el, arătîndu-i ecranul din fața sa.

Pe ecran, clar și vizibil, se vedea dormitorul lui Calvin. În el se aflau doi oameni în uniformă care cărau o creatură ciudată, pe care o chemase odată Calvin.

— Calvin era nititian, observă Harley. Era conștient de un soi de surpriză la adresa propriei sale observații.

Omul de la pupitru dădu din cap.

— Infiltrațiile inamice au constituit o amenințare serioasă, spuse el. Nicăieri pe pămînt nu puteam fi în siguranță. Pot ucide un om și apoi pot deveni replici exacte ale noastre. Am pierdut o grămadă de secrete de stat în felul acesta. Dar navele nititiene trebuie să aterizeze ca să își debarce spionii și ca să-i ia după ce au terminat treaba. Aceasta este piesa slabă în angrenajul lor. Am interceptat o asemenea navă și, după ce au adoptat o formă umanoidă, am așezat mici grupuri de nititieni în medii diferite pentru studiu. A, poate nu știai, ăsta este Institutul Militar pentru Investigarea Nititienilor. Am învățat foarte mult ... De-acum, destul ca să putem combate pericolul. Grupul vostru, desigur, era unul dintre acestea.

— De ce m-ați introdus într-un asemenea grup inuman? întrebă Harley cu o voce tremurătoare.

— Fiecare grup trebuia să aibă un observator uman în mijlocul său, în ciuda mijloacelor de urmărire externe. Vezi, un nititian folosește o foarte mare cantitate de energie pentru a-și menține corpul într-o formă umană; aflat în această formă, el se menține doar prin autohipnoză, care cedează doar în momentele de stress, cantitatea suportabilă de stress variind de la individ la individ. Un om aflat la fața locului poate sesiza aceste momente. E o slujbă obositoare; folosim dubluri care să lucreze o zi da, una nu.

— Dar am fost întotdeauna acolo...

— În grupul vostru, interveni omul de la pupitru, omul era Jagger, sau, mai bine zis, doi oameni alternînd ca Jagger. L-ai surprins pe unul dintre ei părăsindu-și slujba.

— Dar asta nu se poate, țipă Harley. Încercați să spuneți că eu...

Se întrerupse. Își dădu seama că nu mai era în stare să vorbească; își simți forma exterioară scurgîndu-se ca nisipul.

— Nivelul tău de stress este remarcabil de ridicat, continuă omul de la pupitru. Dar unde eșuezi tu, eșuați toți. Ca insectele de pe pămînt care încearcă să imite vegetalele. Nu puteți fi decît copii la indigo. Pentru că Jagger nu făcea nimic în casă, cu toții îl imitați. Nu vă plictiseați, n-ați încercat nici măcar să vă dați la Dapple. Nici chiar modelul de navă spațială nu v-a provocat nici o reacție.

Se ridică privind la forma scheletică ce zăcea în mijlocul camerei.

— Lipsa de umanitate din voi vă va trăda întotdeauna, spuse el. Oricît de umani ați fi pe dinafară.

Traducere din limba engleză de LUCIAN BRANEA

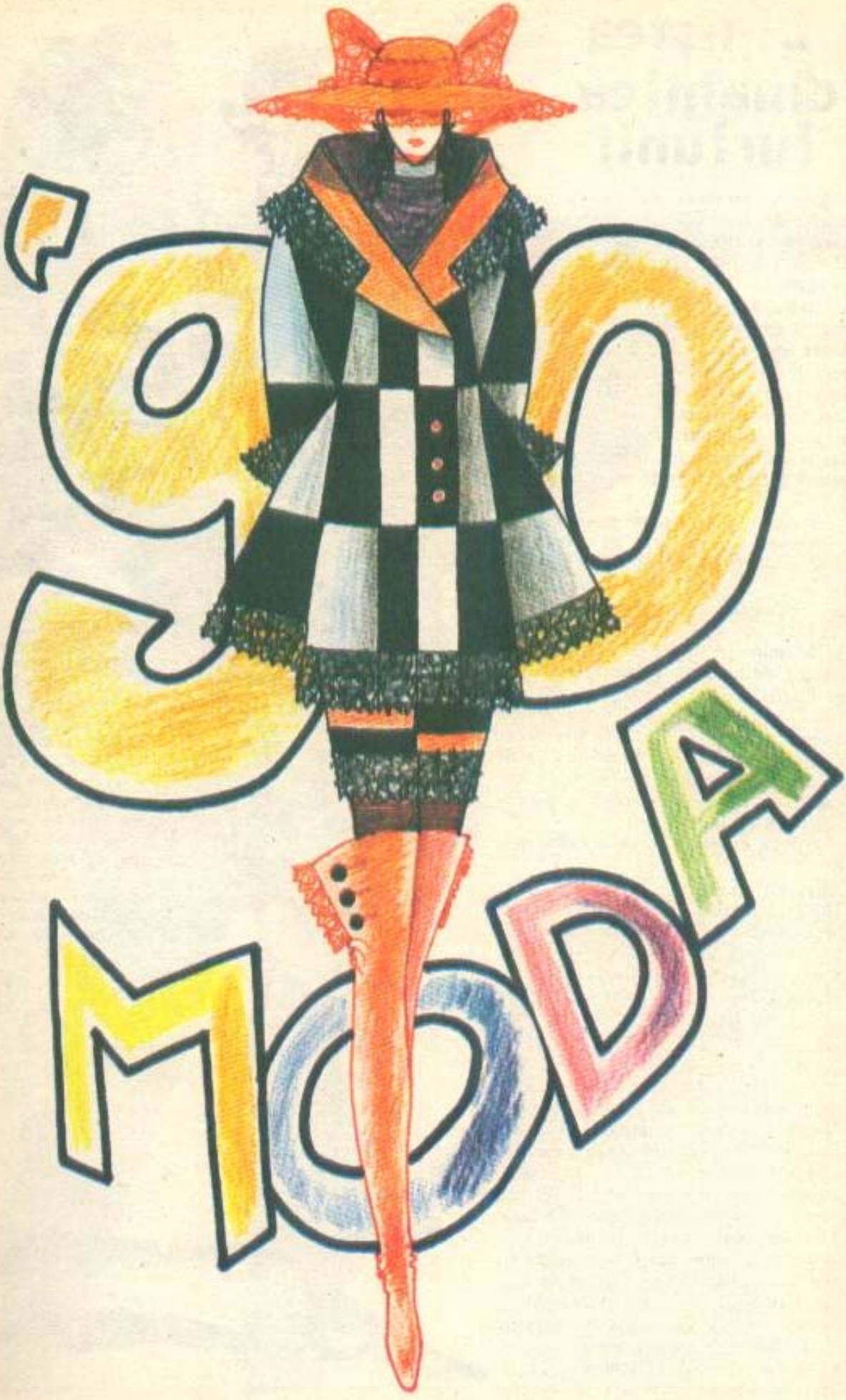
'90
MODA

Liniștea dinaintea furtunii

Pentru creatorii de modă, acest sfîrșit de deceniu reprezintă un moment de cotitură, un moment dificil. Uriașa cantitate de informații și de imaginație „azvîrlită" asupra veșmintelor anilor trecuți, în care au fost folosite aproape la maximum toate ideile și sursele de documentare—de la costumul istoric la cel de inspirație folclorică, de la veșmîntul din jungla Amazonului și pînă la cele ale populațiilor din Nordul înghețat — i-au pus în dificultate. Ce punct și ce moment de reper să adopte?

Aproape în consens și destul de transparent, creatorii de pretutindeni revin și propun o modă inspirată subtil de anii '70 și mai departe, descoperindu-le absconse și fine legături, de anii '30 și '40, precum și de anumite tipuri de costume populare, de costume folclorice exotice și luxuriante ca și natura unde au fost plăsmuite. Firește, toate aceste elemente de inspirație sînt prelucrate foarte mult, pînă la adaptarea și sincronizarea (ideal perfectă) cu secolul, cu vremea noastră, cu personalitatea ei specifică.

Dar să vedem ce vrea această modă?

■ **Pentru sezonul rece al lui 1990, se afirmă „Orașul activ".** Îmbrăcămintea groasă destinată femeilor continuă preferința pentru mantouri, jachete și pardesiuri. Liniile de croială, deși în aparență „cele de ieri", au totuși noutatea, surpriza lor — se propune linia trapez scurt și cea clepsidră, cu baza mare și umerii ușor marcați, precum și linia dreptunghi scurt, cu butonaj excesiv. Rețineți această noutate, butonajul-vedetă, ce completează celelalte elemente ale compoziției, și anume gulere mari, cu revere stil 1970, falduri și drapaje generoase. Bărbaților li se propun pardesiuri lungi, paltoane de lungime clasică, jachete trei sferturi cu gulere și garnituri de blană (naturală ori sintetică). Atenție, este un detaliu bogat reprezentat și la produsele pentru femei.

■ **Pentru sezonul intermediar, pentru primăvară,** revin ori se mențin

Ce aduce nou moda '90? Dar oare aduce ceva nou? După părerea colaboratorului nostru, designerul Emil Dimofi (care este și autorul desenului din pagina anterioară, ca și al desenelor din paginile care urmează), vom asista la un moment de sinteză, în care se vor topi, desigur, într-o formulă purtînd amprenta clipei de față, modele anilor '30, '40, '70...

... Dar, tot colaboratorul nostru zice, şi nu putem să nu-i dăm dreptate în absolut, că, dincolo de aparenta „împăcare" cu tot şi cu toate, cu tendinţe şi stiluri diverse, „un deceniu nou va aduce, indubitabil, idei noi". Le aşteptăm!

compleurile, jachetele, dar mai scurte, continuînd aceleaşi linii de croială din sezonul rece, marcate însă de culori şi nuanţe solare, luminoase, în nuanţele sezonului. Silueta bărbaţilor — în jachete şi pardesiuri, cele mai multe necăptuşite — ne va aminti de lumea anilor '40, o lume care, în ciuda războiului, sau tocmai de aceea, ca o speranţă, arbora pe stradă, prin croieli elegante, gîndul păcii, nevoia unei vieţi prospere. Poate de aceea, vedetă rămîne costumul clasic, cu 4 sau 8 nasturi, cu 1 sau cu 3. Pantalonii vor fi cu manşetă şi fără, cu pense sau drepţi, largi.

Trebuie să ne oprim ceva mai mult asupra îmbrăcăminţii feminine, dintotdeauna ferment al imaginaţiei creatorilor. Compleurile sînt dominate de două tipuri de jachete, la antipod — ori foarte scurte, tip „matador", ori cu trei palme peste talia foarte bine marcată, iar fustele sînt „mini" (aţi citit bine, după „tatonările" din anul trecut, se pare că „mini" se impune, mai ales printre tinere şi adolescente), ori cu două palme sub genunchi. Fusta poate fi înlocuită de pantalon, aceştia o concurează chiar. Ei vor fi largi din talie sau foarte evazaţi de la genunchi în jos.

Culorile? Se luptă şi se afirmă două tendinţe: alb şi negru, în forţă şi ultrageometrizat, după care urmează nuanţe picturale, filtrate, combinîndu-se, mai ales în sezonul cald, cu accente de culori tari.

Aşadar, **pentru vară** se propun confecţii în modele simple, inspirate de anii '70, atît ca linii cît şi ca materiale, colorit, imprimeuri, detalii. Reapar mînecile şi liniile evazate, „halatele" lungi sau scurte marocane, algeriene, ca şi poncho-urile mexicane subţiri.

Tricotajele nu şi-au pierdut cota, impunîndu-se cele din bumbac şi tip bumbac, cu imprimeuri şi aplicaţii. Ca în întreaga îmbrăcăminte sport, de vară sau iarnă, criteriul suveran rămîne funcţionalitatea căreia i se supune, de data aceasta, şi culoarea — nuanţe active, optimiste.

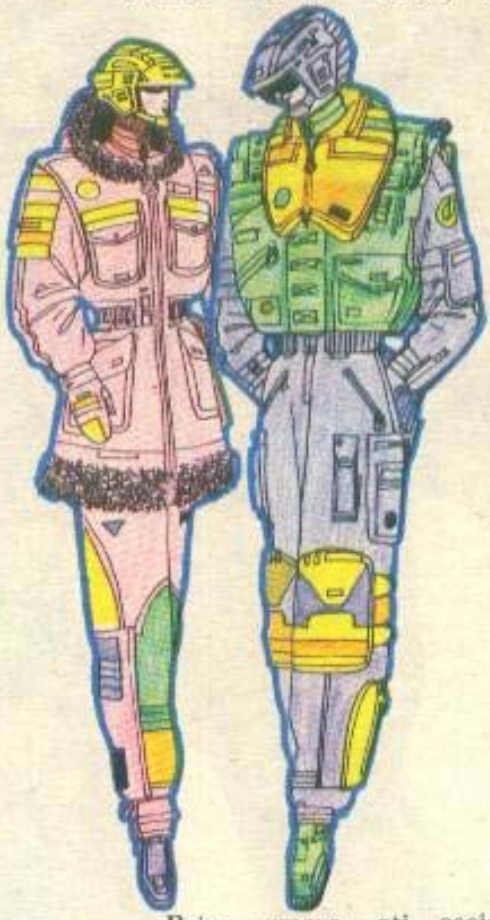

Prin urmare, aţi sesizat, anul 1990 e un fel de Turn Babel al modei, un eclectism total, atît în idei, croială, cît şi în linie, semn că după acest moment de aparentă „împăcare" cu tot şi toate, de „linişte" şi acalmie, se acumulează furtuna, un curent cu totul nou se pregăteşte în moda internaţională. Succesiunea curentelor ei, ca şi cea din toate artele, ne-a învăţat să-i disociem simptomele. Un deceniu nou va aduce, indubitabil, idei noi. Vom vedea ce va fi!

EMIL DIMOFTE
designer,
Centrul de estetică a produselor industriei uşoare, Bucureşti

2000 de ani de modă

Cea mai veche modă:
toga.
Fastuoasă, dar mai puțin complicată
decît veșmintele
care au detronat-o

Un subiect cu milioane, cu miliarde de subiecți ale căror peripeții de-a lungul secolelor ar putea ocupa, prinse între coperți, biblioteci întregi. O istorie a modei este, fără îndoială, o istorie a civilizației umane, o istorie a apetenței pentru frumos, o istorie a claselor sociale a căror departajare s-a făcut, nu o dată, și prin intermediul veșmintelor. Este o încercare temerară pe care nu ne propunem, în rîndurile ce urmează, să o finalizăm. Vom face deci o modestă trecere în revistă a principalelor momente care au marcat moda în mileniile care au trecut de la apariția și transformarea ei într-un fenomen social, acțiune în care ne-a fost de un inestimabil ajutor revista „Gente Mese".

→

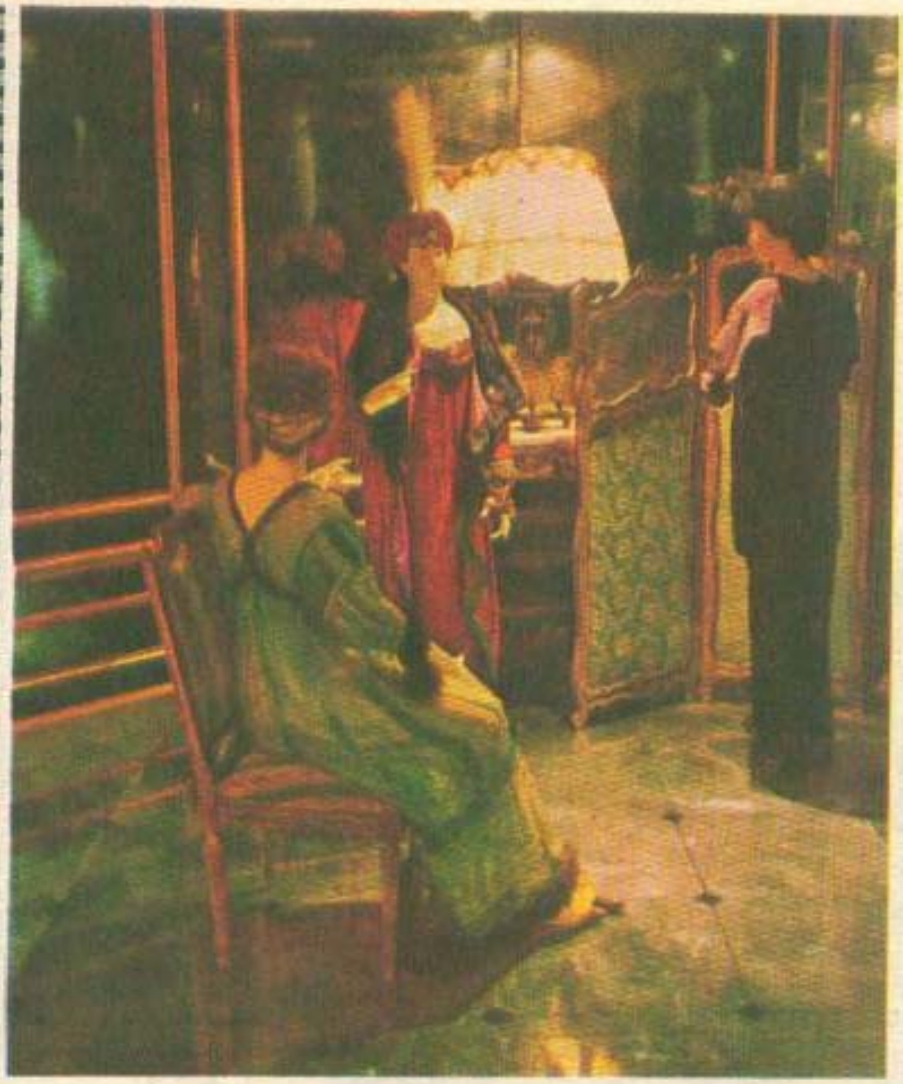

Una din încăperile dedicate modei la Luvru: „La belle époque" (sus). Corsete, colerete...Sau cine vrea să fie frumoasă, trebuie să sufere! (jos, stînga)

O modă de o uimitoare vitalitate, dăinuind de veacuri: chimonoul

La început a fost frunza

Cine nu cunoaşte azi legenda biblică cu Adam şi Eva, „păcătoasa" Eva care, îmbiindu-şi partenerul să muşte din suculentul măr al cunoaşterii, a avut revelaţia propriei goliciuni şi a rupt o frunză pentru a se „îmbrăca"? Controversele cu privire la felul frunzei respective au fost numeroase, fără însă a declanşa polemici. De viţă, de ficus, de palmier, nu se ştie exact, cert este că fiecare descendent al „primei familii" a apelat la pomul cel mai apropiat pînă să descopere şi alte surse pentru a-şi spori garderoba. Într-un fel, Adam şi Eva au fost primii creatori de modă din istoria umanităţii, ei descoperind „haina", obiect supus unei continue evoluţii de-a lungul secolelor şi ajuns, în zilele noastre, la perfecţiunea şi fantezia date de stiliştii mapamondului.

Haina a apărut deci din necesitatea acoperirii nudităţii şi adaptării la climă, afirmîndu-se prin secole ca un exemplu de diversitate a claselor sociale. Moda este un mesaj social şi, mai ales în trecut, puternicii zilei au folosit-o pentru a-şi afirma privilegiile.

Cu 2000 de ani în urmă, bărbaţii şi femeile, bogaţii şi săracii se îmbrăcau cam la fel, cu veşminte ample, care drapau corpul fără să-i dezvăluie formele. Moda propriu-zisă, nuanţarea îmbrăcăminţii unei clase faţă de alta, era dată de tipul de ţesătură folosită şi de decoraţiuni. Tunica şi toga au fost purtate de majoritatea populaţiilor pămîntului la vremea respectivă. Elegantele societăţii, vanitoase şi exclusiviste, căutau cele mai fine ţesături, cu modele rafinate, se coafau, se fardau.

În primii ani ai erei noastre, viaţa celor dedaţi modei n-a fost deloc uşoară, creştinismul proaspăt apărut în-

cercînd să descurajeze vanitatea şi să instaureze un climat de modestie şi în aspectul exterior. Şi totuşi femeile vremii dădeau mare importanţă accesoriilor - inele, coliere, pandantive, cercei, diademe bătute în pietre preţioase (în funcţie de punga consortului) care le ajutau să-şi înfrumuseţeze veşmintele. În privinţa modei masculine, cercetătorii precizează că invaziile barbare din nordul Europei au lăsat în urma lor nu doar jafuri, crime şi incendii, ci şi pe străbunii pantalonilor. Aşa a apărut pentru prima dată în Europa un obiect de îmbrăcăminte exclusiv masculin, exclusivitate care, am văzut cu toţii, n-a prea durat.

Diferenţierea cea mai sensibilă s-a produs pe la 1300. Civilizaţia gotică a adus schimbări de referinţă în moda celor două sexe. Verticalismul arhitecturii a fost adoptat de modă. Sobrietate, culori închise. Apare centura, obiect de mare importanţă în dota matrimonială, mai ales dacă era cusută cu fir de aur şi argint şi bătută în pietre preţioase. Renaşterea aduce somptuozitate vestimentară mai ales la ţesături: velururi, damascuri, brocarturi. Mînecile sînt ample peste măsură, simbolizînd puterea, superioritatea. Talia este marcată, fusta se lărgeşte, ajutată de un cerc de lemn. Spre finele secolului al XIV-lea cercurile se multiplică, fusta capătă forma unei cupole, apare bunica crinolinei. Legenda spune că această modă a fost inventată de o marchiză spaniolă care încerca să-i ascundă soţului o sarcină de care acesta nu era vinovat. A fost prima tortură la care femeile s-au supus de dragul modei, urmată îndeaproape de acel imens guler plisat şi scrobit (asemănător prin comoditate cu un grumăjer de armură), de pantofii-catalige de aproape 50 de cm înălţime! În

→

Napoleon nu s-a mulţumit să conducă un imperiu: a luptat cu acelaşi succes (cel puţin aşa se spune...) şi împotriva „liberalismului modei", apărut după Revoluţia franceză

→ această epocă incomoditatea hainelor era considerată o dulce sclavie pentru că ea constituia modul primar de diferențiere a doamnelor de clasele inferioare. Mai evident ca oricînd, moda este simbolul privilegiilor. Abia după 1500, cînd regina Elisabeta a Angliei a lansat colereta exagerat de largă, această modă începe să sucombe.

În anii '600 Franța este arbitrul eleganței, la curtea lui Ludovic al XIII-lea „grumăjerul" este eliminat, apare decolteul, fusta devine mai puțin rigidă, mînecile revin la dimensiuni normale, favorizînd mișcările. În vremea lui Ludovic al XIV-lea — faimosul rege Soare, sub care s-a produs o dezvoltare puternică a meșteșugurilor — stofele se întrec în rafinament și bogăție, bijuteriile sînt somptuoase, hainele mai lejere, mai colorate, mai vaporoase. Frumoasele zilei, care aveau cîte 10-12 rochii, erau considerate de-a dreptul risipitoare pentru că materialele erau foarte rezistente și ajungeau și la moștenitori care le purtau cu nedisimulată plăcere, în pofida faptului că spălatul era considerat dăunător sănătății. Revoluția franceză a revoluționat și moda. Au dispărut structurile de rezistență; femeile, bogate sau sărace, foloseau haine ușoare, vaporoase, de inspirație clasică. Pînă și părul femeilor a fost scurtat, liberalizarea atingînd un domeniu pînă atunci sacru - coafura. Primul care a întrerupt această zburdălnicie a fost Napoleon, care, se pare, nu aprecia libertățile neoclasicismului.

A venit, odată cu anii '800, era crinolinei. A fost brevetată o crinolină lejeră, cu structură din oțel, accesibilă pentru toate pungile. Nu era idealul pentru lucrătoarele din fabrici — au fost și multe accidente datorate ei — dar dictaturii modei i se supune fără să crîcnească

Coco Chanel, supranumită și „Jeanne d'Arc a modei"

orice membră a sexului frumos. Pe la 1860 apare prima casă de modă, „Worth", care inovează rochiile și grație căreia dispare pe veci crinolina, hainele apropiindu-se de corp, adoptînd o linie firească. Spre finele secolului se produse o altă importantă revoluție, apare taiorul, o haină de proveniență masculină cu talia marcată de o fustă lungă, dreaptă sau cu cute simple. Rochiile de seară sînt decoltate enorm, brațele și spatele sînt goale. Sufla vîntul așa-numitei „belle époque." Pălăriile devin un accesoriu indispensabil: uriașe, conținînd flori, păsări, fructe... Debordează o modă a abundenței, femeile sînt eliberate de corsete și alte structuri rigide. Mai e un pas pînă la nebunii ani '900.

Moda povestită de un scriitor

Într-unul din episoadele cele mai faimoase din „Marele Gatsby", Scott Fitzgerald povestește cum eroul se întîlnește, după cinci ani, cu Daisy, unica iubire a vieții sale, și, pentru a o impresiona, începe să-i arate bogățiile acumulate. Și tînăra doamnă care plînge de fericire în fața cămășilor aruncate cu studiată neglijență e simbolul „generației pierdute" a anilor '20 care, pentru a uita tragediile războiului abia încheiat, idolatriza moda, oglindă a unei prosperități care părea să dureze mereu. Automobilul devine un status symbol, apar primele aparate electrocasnice, jazz-ul aduce la paroxism dorința de a trăi repede a americanilor. Moda feminină se schimbă complet: sînt abolite corsajele, femeile își taie părul scurt, își depilează sprîncenele, se îmbracă în rochii-sac scurte, poartă centuri late pe șolduri, pentru a-și sublinia zvelțețea. Androgenia, care devine idealul feminin, uzează de rafinate provocări: lungi coliere de perle, brățări șaibă multe și zgomotoase, pantofi translucizi sau de culoarea pielii pentru a sublinia linia gleznelor și gambelor, pălării cloș. Femeile, acum insolent băiețoase, apar în rochii de seară din mătase — cea artificială încă nu există —, chipul le este infantilizat prin fard, unghiile violent colorate, în colțul gurii strident marcată de ruj se odihnește un portțigaret de minimum 25 cm. Apare o lume nouă, pe care nimeni n-a descris-o cu atîta acribie ca Fitzgerald, el însuși participant activ la nebuniile „ani-

lor nebuni". În „Frumoşi şi damnaţi", „Marele Gatsby", „Povestiri din epoca jazzului", celebrul scriitor nu face altceva decît să-şi descrie propria viaţă, ca şi pe cea a amicilor săi. „Nebunii ani" au durat puţin, pînă în 1929, cînd catastrofa financiară a Wall Streetului a strivit visele unei generaţii care reuşise să scape din primul carnagiu mondial şi se aruncase într-o viaţă trăită la un milion de volţi, anticipînd parcă holocaustul anilor '40.

Structura de oţel a crinolinei şi-a găsit folosinţa: cuşcă pentru iepuri

O Jeanne d'Arc a modei

„Regală, capricioasă, tiranică, genială": aşa a fost definită Coco Chanel, al cărei nume a fost şi este mai bine cunoscut decît ale multor personaje celebre ale umanităţii. Este prima care adaptează haine tipic bărbăteşti la costumaţia feminină — reinventînd astfel taiorul, mulat însă pe corp, pentru a exacerba contrastul. Impune tweed-ul exclusiv masculin la femei, provoacă scandal cu primii pantaloni de damă. În 1914, într-o Europă în flăcări, se bronza pe plaja de la Deauville îmbrăcată într-un costum de baie care a stîrnit furioase comentarii. Coco îşi deschide în cartierul Madeleine, pe str.Cambron, la nr. 23, atelierul în care, alături de 30 de colaboratori, porneşte la cucerirea oraşului lumină. Cînd apare prima dată la cursele de la Longchamp în taior cambrat, cu părul tuns băieţeşte, succesul e total şi invidiile pe măsură. Coco cumpără cinci imobile pe aceeaşi stradă şi îşi instalează cartierul general la nr.31.

Chanel reinventează corpul femeii. Îl plăsmuieşte, îl înfrumuseţează, îl visează. „Croitoria e o sculptură — spunea ea. Îmbrăcămintea, nu e o operă de artă nemuritoare, e o creaţie efemeră. Moda trebuie să moară în fiecare an. E o condiţie pentru ca femeile şi comerţul să poată trăi." Invitată la Westminster, unde şi-a făcut apariţia într-o jachetă tweed, Coco a stîrnit pasiunea ducelui cu acelaşi nume, care a cerut-o în căsătorie, ignorînd opinia familiei cu privire la mezalianţe. „Sînt deja trei ducese Westminster, dar o singură Coco Chanel", a răspuns ea.

Supranumita „Jeanne d'Arc a modei", inegalabilă creatoare care, printre altele, ne-a lăsat şi celebrul parfum Chanel V, cel cu care Marlyn Monroe declara că doarme „îmbrăcată", a îmbrăcat la propriu o mulţime de celebrităţi, de la Romy Schneider la Jaqueline Kennedy şi Marlene Dietrich. A folosit trench-ul lui Bogart adaptîndu-l pentru femei, a inventat blazer-ul, a pus jersey-ul şi tweed-ul să se muleze pe formele frumoaselor sale contemporane. Coco Chanel, care cu un an înainte de moarte declara că se simte la fel de tînără şi capabilă se creeze ca în cei mai buni ani ai săi, ne-a părăsit în 1974, la 91 de ani. Dar moda lăsată de ea a rămas.

„Fenomenul" mini-fustă

Mini-fusta este, probabil, obiectul de îmbrăcăminte analizat cu cea mai mare stăruinţă de psihologi şi sociologi, care au inclus această modă în cadrul „fenomenelor sociale". Sfidarea convenienţelor a pornit de la Londra — cine s-ar fi aşteptat? — de unde s-a întins ca uleiul pe apă în toate metropolele Terrei, pentru a ajunge în uitate sate ale Africii, Asiei şi Americii de Sud. Se numeşte Mary Quant cea care a lansat mini-fusta prin care, zicea

→

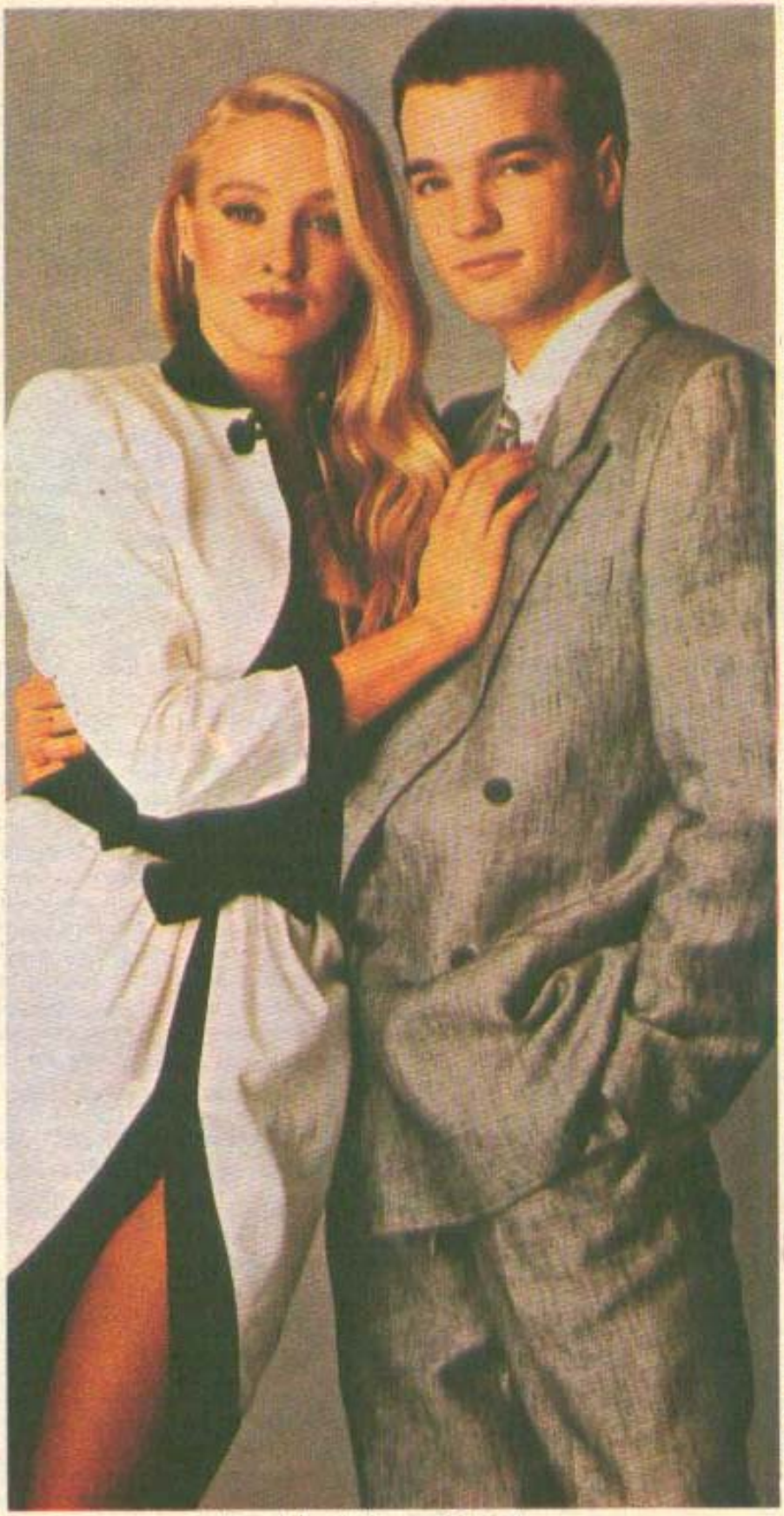

Deceniul opt al veacului nostru — sau fiecăruia cu ce-i stă bine

ea, „am reuşit să exprim o dorinţă inconştientă de democratizare a modei. Stilul meu nu este doar pentru oameni bogaţi şi faimoşi. Am simţit că tinerii aşteaptă o schimbare şi-am avut această idee care s-a dovedit fericită".

Ideea ei de a descoperi genunchii s-a întîlnit cu dorinţa unei generaţii de a rupe cu trecutul, chiar şi sub aspectul îmbrăcăminţii. Mai mult decît un mod de a se îmbrăca, moda fustei scurte a devenit un simbol al anticonformismului. Bineînţeles, puritanii, scandalizaţi, au protestat vehement împotriva ofensei aduse bunului simţ, dar fără nici un efect. Microbul, odată inoculat, nu poate fi alungat de nici un „antibiotic", ci de alt microb mai puternic.

Ce a însemnat mini-fusta pentru Mary Quant? În 1963 ziarul „Sunday Times" îi conferă Premiul Internaţional, pentru că „a smuls Anglia din atitudinea ei excesiv conservatoare în privinţa modei". Apoi, pentru impulsul novator dat industriei îmbrăcămintei şi, mai ales, pentru miliardele care au intrat în ţară datorită mini-fustei, regina Angliei i-a conferit una din distincţiile de prim rang — Ordinul Imperiului Britanic. Muzeul Londrei, din Kensington Palace, i-a dedicat o expoziţie în care sînt prezentate toate modelele imaginate, fapt fără precedent pentru un creator în viaţă.

Requiem pentru croitoreasă

De secole, croitoreasa a fost interpreta tendinţelor şi gusturilor colective. Pînă cînd confecţiile prêt-à-porter au invadat magazinele, ea a fost figura care, cu imaginaţie, cu acul şi maşina de cusut, a stabilit modul de a se îmbrăca al atîtor generaţii. În anii '40-'60 corporaţia croitoreselor, care dominase copios moda, a fost pul-

IOAN ROŞCA

(continuare în pag. 305)

Îmbrăcați-ne cum vrem și noi!

Gîndind cu dragoste la hainele copiilor noștri

Fascinați de subtila publicitate a marilor case de modă și adesea orbiți de strălucirea reclamelor realizate la cotele unui profesionalism desăvîrșit, am început să uităm tocmai esențialul: îmbrăcămintea a avut și va avea menirea să ne asigure protecția și confortul mult dorit. Prin spectaculoasa sa evoluție din ultima vreme, moda a ajuns să se apropie tot mai mult de sfera creației artistice, rolul ei în modelarea gustului pentru frumos fiind evident. Dar paradoxul aici intervine: au fost uitați tocmai copiii, primii care au nevoie de haine frumoase și călduroase, care să-i protejeze și să le formeze deprinderea de a se îmbrăca cu gust. Practicată de un cerc restrîns de creatori, moda pentru copii se manifestă cu multă timiditate, fiind adesea privită ca o simplă demonstrație făcută doar de dragul artei. Același paradox se regăsește și la nivelul cumpărătorilor: fiecare dorește să-și vadă copilul cît mai frumos îmbrăcat, dar obsesia hainelor rămase mici, adesea chiar înainte de a fi fost purtate, e mult mai puternică.

Plecînd tocmai de la aceste considerente, creația vestimentară pentru copii a Danei Ardelea Popovici, prezentată publicului bucureștean în cadrul celor două expoziții deschise anul acesta, infirmă ideile preconcepute conform cărora copiilor le sînt bune orice fel de haine, cu singura condiție de a fi cît mai rezistente și mai ieftine. Demonstrația a fost făcută: nu avem dreptul să lezăm sufletul copilului îmbrăcîndu-l oricum, atîta timp cît doar printr-un efort de inteligență putem confecționa haine elegante, adaptabile mereu noii conformații a copilului în creștere, realizabile cu o surprinzătoare economie de material.

Suitele de modele ale Danei Ardelea Popovici, majoritatea destinate fetelor, sînt tot atîtea idei ingenioase oferite cu generozitate tuturor celor ce au răbdarea și îndemînarea de a pătrunde în domeniul modei pentru copii.

O primă recomandare ar fi alegerea materialelor, fiind foarte utile țesăturile naturale, ușor lavabile (catifea, pînză topită, lînă, satin, etc.) ce pot fi recuperate din vreo rochie „demodată", o maramă sau din diverse petice cărora tot nu le mai putem găsi altă utilitate. Croiala e simplă, un trapez, un pătrat și două dreptunghiuri, cusute împreună, alcătuiesc deja o rochie, dar trebuie reținut că fetițelor pînă la 8-9 ani li se potri-

→

vesc rochițe cu talie mai înaltă, prinsă pe elastic. Umerii sînt amplu răscroiți, mînecile largi, cu manșete prinse pe elastic, iar elementele decorative dispuse în benzi ce pot fi mereu multiplicate, astfel încît întreg ansamblul să poată fi lungit sau lărgit după nevoie.

Dificultatea constă în alegerea și îmbinarea culorilor, dar, ca regulă generală, se ține cont ca cele mai mari suprafețe de culoare să fie în partea de jos, conferind hainei un binemeritat echilibru. De fapt, problema culorilor este deosebit de importantă tocmai prin implicațiile ei, iar o rezolvare corectă presupune indiscutabil un ochi de artist experimentat. De exemplu, modelele Danei Ardelea Popovici trăiesc și capătă farmec tocmai prin policromie, prin simetria sau ordinea repetării unor anumite efecte de culoare.

Aceloraşi reguli le e supusă şi ornamentația, cu mențiunea că cei mai mici resimt mai acut nevoia de a fi alintați, deci podoabele lor (fire strălucitoare, mărgele, fundițe etc.) trebuie să fie mai frumoase și mai diverse decît cele ale adulților.

Imaginile alăturate prezintă cîteva modele recente ale artistei Dana Ardelea Popovici și au scopul de a ne aminti un mare adevăr: moda pentru copii e un lucru prea important pentru a fi tratat cu superficialitate, mai ales că există oameni ce gîndesc cu dragoste hainele copiilor noștri.

EUGEN NEGREA